

Albert Compte

La Jonquera

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

15 MONOGRAFIES LOCALS

LA JONQUERA

Albert Compte

27 QUADERNS DE LA REVISTA DE GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 27

Sèrie: Monografies locals (Núm. 15)

Primera edició en català: abril 1990

Tiratge: 2.500 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la Col·lecció:

Joan Domènech

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Joan Badia,
Lluís Bayona, Martí Cama, Narcís Castells,
Ramon Ceide, Josep Clara, Josep M. Corretger,
Marta Franch, Víctor Gay, Miquel Gil, Gaspar Jou, Jaume
Marquès, Enric Marquès, Jordi Mascarella,
M. Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan Miró,
Joan Nogué, Gabriel Planella, Narcís Puigdevall,
Josep M. Rus, Josep M. Salvatella, Erundí Sanz,
Carles Sapena, Montserrat Vayreda, Josep Vicens,
Mariàngela Vilallonga, Carme Vinyoles.

Maquetació:

Enric Marquès

Redacció i administració:

Pujada a Sant Martí, 5. Telèfon (972) 205700.
Apartat de Correus 11, 17080 Girona.

Secretaria i distribució: Fina Poch.

Subscripcions: Nuri Sumsi.

Fotocomposició i impressió:

Alzamora Artgràfica, S.A. Olot

ISBN: 84-86377-67-8

Dipòsit legal: GI-181/90.

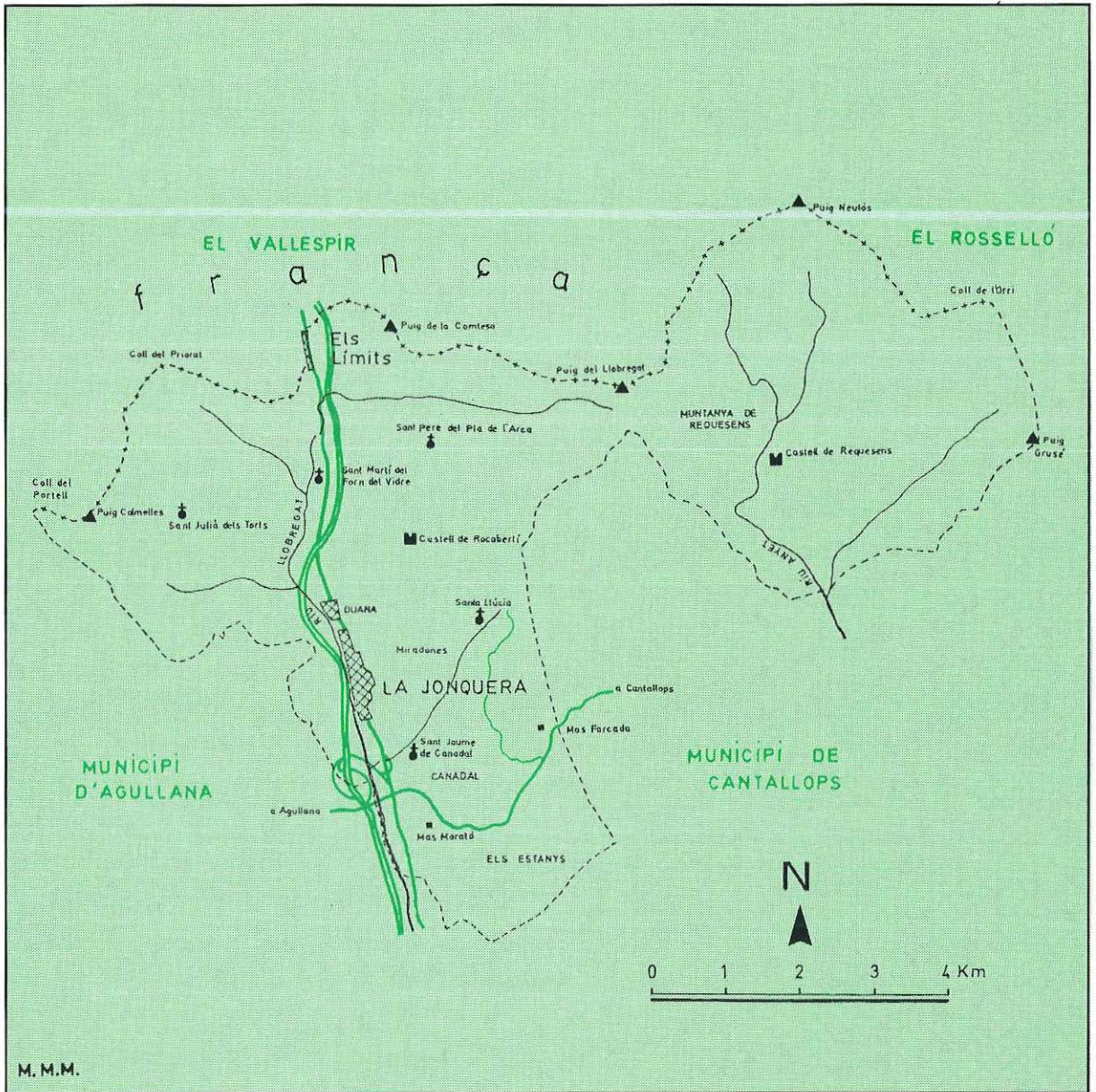
PORTADA

El nucli vell de la Jonquera amb la carretera i
l'autopista al fons.

(Foto: Joaquim Fort de Ribot).

Índex

Situació	4
Cronologia	6
1 - Els primers jonquerencs	8
2 - L'arribada dels romans	10
3 - El poblament carolingi	12
4 - Els orígens de l'actual Jonquera	14
5 - La vila	16
— Domini dels Rocabertí	18
6 - La pau dels Pirineus (1659)	20
7 - La Duana i el servei de Postes	22
8 - El creixement del segle XVIII	24
9 - El progrés econòmic	26
— Pere Grau Balló	28
10 - La Guerra Gran i la del Francès	30
11 - Repartiment de les terres comunals	32
12 - Etapa de prosperitat	34
— La primera República	36
13 - Els carlins	38
14 - La Restauració: un temps crític	40
15 - La Jonquera al principi de segle	42
16 - La indústria tapera	44
— Carles Bosch de la Trinxeria	46
17 - Les escoles i l'ensenyament	48
18 - L'automòbil i l'electricitat	50
19 - L'aiguat de Sant Miquel	52
20 - El contraban	54
21 - La Dictadura i la Segona República	56
22 - La Guerra Civil (1936-1939)	58
— L'èxode republicà cap a França	60
23 - La postguerra	62
24 - Els primers turistes	64
25 - Entre la ruta i la Duana	66
26 - Expansió urbana i canvi social	68
27 - Evolució demogràfica	70
28 - L'etapa democràtica	72
— Els incendis forestals de 1986	74
29 - La Unió Jonquerenca	76
30 - Teatre, cinema i música	78
31 - Les activitats esportives	80
32 - L'Associació Cultural i Esportiva Jonqueren- ca	82
33 - Les esglésies romàniques	84
34 - El temple de Santa Maria	86
35 - L'ermita i l'aplec de Santa Llúcia	88
36 - La muntanya i el castell de Requesens	90
37 - El barri dels Límits	92
— Bibliografia, agraïments i procedència de les fotografies	94

Situació

La Jonquera es troba situada en una de les rutes més freqüentades en tots els temps i a pocs quilòmetres del pas més important dels Pirineus Orientals -el pas del Portús, de només 270 metres d'altitud- que comunica la nostra Península amb la resta d'Europa.

Des del punt de vista topogràfic, l'actual terme jonquerenc és constituït per dues unitats naturals molt ben definides: la vall del Llobregat i la "muntanya de Requesens". La primera ocupa una fractura tectònica, coberta per una petita plana al·luvial d'uns quatre quilòmetres de llargada per un d'amplada màxima, recorreguda pel riu Llobregat, i al centre de la qual sorgeix el nucli urbà actual. La segona, en canvi, representa, geogràficament parlant, un territori gairebé independent i d'aspecte més aviat oposat: com indica el seu nom, es mostra com un enclavament de terres altes i boscoses en la capçalera del riu Anyet, avui pràcticament deshabitat.

El terme jonquerenc, d'uns 57 km², és un dels més extensos de la província de Girona i limita amb el de Cantallops a l'est i al sud; el de Capmany, al sud; i el d'Agullana, a l'oest. El límit septentrional és assenyalat per la línia fronterera, que segueix la carena pirinenca des del Ras de la Menta fins al coll del Portell i va baixant des del puig Neulós (1.249 m), a l'est, fins al Puig Calmelles (734), a l'oest, entre els quals s'escauen, a més d'altres, les dues collades bessones del Portús i Panissars.

Les terres jonquerenques es troben travessades, de sur a nord, per dues de les més importants vies de comunicació que uneixen el nostre país amb França: la carretera Nacional II, de Madrid a la frontera, i l'autopista A-7.

Si en temps passat les funcions viàries i frontereres exerciren un paper secundari en la vida jonquerenca, avui l'emplaçament d'aquesta població al costat de dues de les rutes més transitades d'Europa, determina gairebé tota la seva activitat.

Cronologia

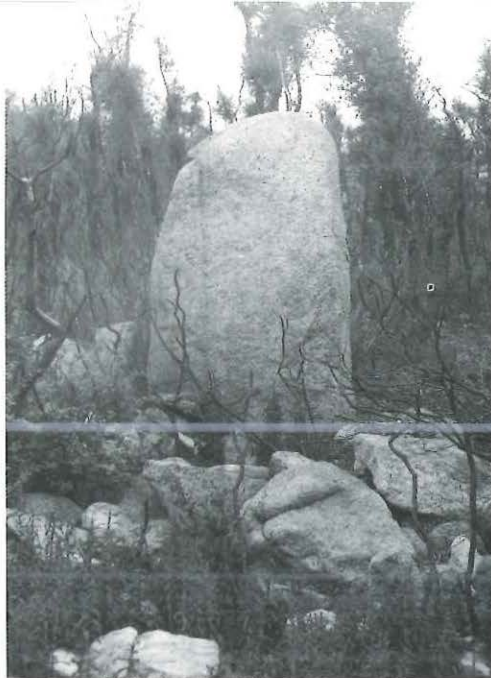
- 3500-2700 a.C.** Primeres restes prehistòriques trobades al terme de la Jonquera.
- 80-70 a.C.** Construcció dels Trofeus de Pompei, al coll de Panissars.
- Des del s.II a.C.** Via Domicia, que més endavant es convertirà en la via Augusta.
- 844** Primera referència escrita sobre poblament al terme jonquerenc: el "villare" o veïnat de Leocarcari.
- 947** Primera menció documental de l'església de Sant Miquel de Solans.
- 1285** Retirada i derrota de l'exèrcit francès de Felip l'Ardit al coll de Panissars.
- 1362** Fundació de la parròquia de Santa Maria de la Jonquera, a la vora del riu Llobregat i de la via o camí de França.
- 1414** Probable reforma i ampliació de l'església parroquial.
- 1453** Atorgament de la Carta de poblament.
- 1616** Capbreu i relació de caps de casa que ens permeten d'avaluar la població jonquerenca entre 400 i 500 persones.
- 1659** Tractat dels Pirineus: la Jonquera es converteix en una població de frontera.
- 1673** Passa per la Jonquera l'exèrcit francès i són cremades 60 cases.
- 1733** Es contrueix la casa de les Postes, al carrer Vell.
- Vers 1740** Reorganització de la Duana.
- 1754** Primera referència a un taper, en el llibre de Baptismes.
- 1794-95** La Guerra Gran: La Jonquera és ocupada per les tropes de la Convenció durant més de quinze mesos.
- 1808-14** Guerra del Francès: els francesos tornen a ocupar la vila jonquerenca.
- 1814** Pas i breu estada de Ferran VII a la Jonquera. S'allotja a la casa Armet.
- 1831** Construcció del Llatzaret.
- 1842** Repartiment de les terres comunals als veïns.
- 1873** Atac carlí a la Jonquera: "foc" del 6 d'octubre.
- 1886** S'instal·la la primera oficina telegràfica.
- 1893** Comencen les obres de restauració del castell de Requesens.
- 1903** Fundació de la societat de socors mutus La Unió Jonquerenca.
- 1905** S'inaugura l'enllumenat públic per electricitat.
- 1913** Aiguat de Sant Miquel.

- 1914-15** Primer automòbil de servei públic, per a transportar correu, entre la Jonquera i Figueres.
- 1919** Primeres sessions de cinema, a la Unió Jonquerenca.
- 1922** Neix el primer equip de futbol de la Jonquera.
- 1923-29** Dictadura del general Primo de Rivera. Notable millorament de la carretera, que és asfaltada o empedrada; augment del trànsit automobilístic.
- 1931** Proclamació, el 14 d'abril, de la segona República. Manifestació pels carrers de la Jonquera.
- 1934** Eleccions municipals: es presenta una sola candidatura i és elegit alcalde Antoni Soler.
- 1936** És aprovat el trasllat de la Duana del Portús a la Jonquera. Alçament militar: comença la guerra civil.
- 1939** Èxode republicà cap a França. Entrada de les forces nacionalistes. Comença a actuar com a alcalde el delegat governatiu Mariano Juez Perdiguero.
- 1945** La Unió Jonquerenca torna a disposar d'una junta elegida pels socis. En aquests anys es converteix en l'únic centre d'esbarjo i cultura de la vila.
- 1946-48** Roman tancada la frontera amb França.
- 1947** El 24 de gener: gran nevada que deixa la Jonquera incomunicada.
- 1949** Fundació de l'Orfeó Jonquerenc.
- 1950-60** Comencen a entrar turistes, cada any en major proporció.
- 1951** Benedicció de la capella i la imatge de la Verge de Fàtima, als Límits.
- 1963** Inauguració de la carretera de circumval·lació i de la Duana nova.
- 1968** Portada i subministrament d'aigua corrent, des dels pous del riu Llobregat i de la riera d'Agullana.
- 1970** Fundació de l'Agrupació Cultural i Esportiva Jonquerenca.
- 1975** El 14 de juliol s'inaugura, amb la presència del llavors príncep Joan Carles, el tram de l'autopista A-17 Figueres sud - la Jonquera.
- 1979** El 3 d'abril tenen lloc les primeres eleccions municipals del règim democràtic, en les quals CiU obté el major nombre de consellers.
- 1983** Eleccions municipals, 8 de maig: CiU, amb sis regidors, majoria absoluta.
- 1986** Els incendis forestals del mes de juliol calcinen la major part de les suredes del terme situades a llevant de la carretera i l'autopista, excepte la muntanya de Requesens.
- 1987** Eleccions municipals del 10 de juny: el grup més votat és el que s'anomena "Unitat per la Jonquera".

ELS PRIMERS JONQUERENCS

1

Menhir dels Estanys.

8

Malgrat l'envejable posició geogràfica de la vall on es troba emplaçada la Jonquera, que la convertí, probablement des de la llunyana prehistòria, en una important zona de pas, no s'han trobat, almenys fins avui, restes de cap mena del període paleolític. Encara que sigui poc versemblant l'absència de l'home aquí abans del neolític, de moment manquem de rastres del seu establiment.

Les primeres notícies arqueològiques que ens parlen d'avantpassats en aquesta franja submontana del Pirineu Oriental, són del neolític mitjà, és a dir, no més enllà del 3.500 al 2.700 a. C. Aquestes restes, com s'esdevé en els municipis veïns d'Agullana, Cantallops,

Capmany, etc, són sobretot de tipus megalític: dòlmens, menhirs, cistes, etc., junt amb material lític i ceràmica més o menys contemporanis. Per ara la deixalla més antiga del terme de la Jonquera és un trapezi de sílex trobat al dolmen "Estanys II".

Quant a megàlits, el terme de la Jonquera s'està convertint en un dels espais més rics en aquesta classe de monuments prehistòrics de l'Albera.

Prodríem dir que avui, després d'Espolla, és la població que en conté major quantitat. Els agruparem per paratges:

a) Una de les primeres zones conegudes fou el *mas Baleta*, situat a mà dreta de la carretera de Cantallops i al nord-oest del paratge dels

Estanys. Al voltant de mas Baleta es localitzen tres dòlmens, un d'ells conegut des de fa molt temps, i dos més descoberts recentment.

b) Una segona demarcació rica en megàlits és la dels *Estanys*. Es tracta, com indica el seu nom, d'una antiga superfície lacustre que, encara al final del segle passat, ocupava una considerable extensió, però que avui ha quedat molt reduïda. Constitueix un enclavament d'unes 40 ha, i forma part del Pla d'Espais Naturals, a causa del seu interès faunístic, sobretot ornitològic. Aquí es troben tres probables dòlmens i dos menhirs, un d'ells redreçat, fa poc, en una festa popular.

c) Un dels primers dòlmens donats a conèixer va ésser l'anomenat de *Canada*. Fou

descrit, l'any 1894, per Lluís Marià Vidal i estudiat per altres investigadors; però després se'n perdé el rastre fins que els membres del grup GESEART, l'any 1986, l'han tornat a localitzar.

d) Un altre grup de megàlits s'ha trobat, els darrers anys, a la muntanya de Requesens. En el coll de Madàs, se n'han descobert dos, molt a prop un de l'altre, però un d'ells pertany al terme de Cantallops.

e) Finalment, la darrera descoberta ha tingut lloc a Sant

El dolmen de Canadal, tal com es troba avui.

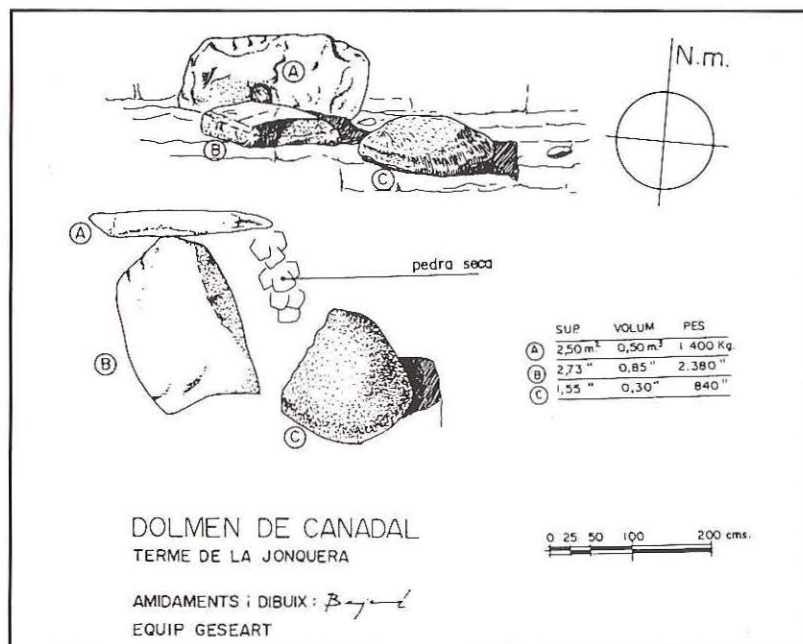
Pere del Pla de l'Arca, nom que ja ens indica l'existència d'un monument d'aquesta mena i del qual es conserven tres pedres dretes, mentre l'altra de lateral i la coberta estan caigudes.

A més dels mencionats monuments megalítics, cal afegir l'existència d'algunes coves d'interès arqueològic, amb troballes de materials de la mateixa època que els megàlits estudiats. Dintre el terme jonquerenc, la més interessant és la de Miradones, abríc o bauma d'enterrament, amb restes de ceràmica

eneolítica o del bronze.

Hem d'imaginar aquests avantpassats com a homes d'aspecte físic semblant al nostre. Reunits en petites agrupacions disperses, emplaçades en els replans o en els peus de les muntanyes, en claps oberts dintre de la gran superfície forestal, vivien en cabanes de branques o pedres, prop de les quals se situaven llurs centres de culte o funeraris. El ritus d'enterrament més comú, almenys en els primers temps, si hom ha de jutjar pel que succeeix en les zones veïnes, seria la inhumació, si bé dintre els sepulcres megalítics és probable que només hi sebollissin les persones més influents del grup.

Llur vida econòmica es basava de manera especial en la ramaderia (cabres i ovelles, porcs i bòvids); però també practicaven l'agricultura, com ho revelen les mostres de pol·len de cereals trobades en els paleosòls. De la mateixa manera explotaven els productes del bosc, que tanta importància han tingut en el terme jonquerenc fins fa ben poc. No s'ha de descartar, tampoc, com a complement, la caça i, amb molta probabilitat, la pesca a la zona dels Estanyes que, com hem vist, ocuparien una considerable extensió.

L'ARRIBADA DELS ROMANS

2

Així com el poblament prehistòric és un fet tangible, manifestat en la presència d'alguns megàlits, l'existència de nuclis de població romana a l'actual terme jonquerenc, tot i ésser gairebé segurs, no disposa encara de suficients proves.

Coneixem el pas de la via principal que unia Roma amb la península Ibèrica, la "Via Domicia", convertida, més endavant, en "Via Augusta", i fins i tot, com veurem, podem refer, a grans trets, el seu traçat; però no ens queden

restes materials que ens ofereixin una prova segura de la presència i, al mateix temps, ens indiquin el lloc exacte dels mencionats nuclis.

Si acceptem com a vàlida la hipòtesi que la via Augusta entrava a la Península pel coll del Portús o el de Panissars, dues de les "mansiones" o llocs d'etapa que esmenten les fonts romanes, es trobarien situades dintre o tocant al terme jonquerenc. Aquelles dues són: el "Summum Pyreneum" i "Deciana".

La primera ha estat estudiada ben recentment per l'arqueòleg rossellonès Jordi Castellví, que ha arribat a la conclusió que, en assolir els passos pirinencs, la via romana es dividia, des de la Clusa, en dues branques que donaven la volta a l'actual puig de la Bellaguarda, una per Panissars i l'altre pel Portús, tornant-se a unir, al cap de poc, vers el Forn del Vidre.

Segui com sigui, les excavacions que l'esmentat arqueòleg ha portat a cap en el coll de Panissars, han posat al descobert un conjunt monumental romà de grans proporcions, constituït per dos basaments de 15'5 metres

*Probables restes dels
"Trofeus de Pompei",
al coll de Panissars.*

d'amplada i 30 de llargada cadascun, emplaçats a cada banda de la via romana. Els dits basaments són formats per un nucli de formigó, recobert de diferents filades

La via romana i el seu pas per la Jonquera

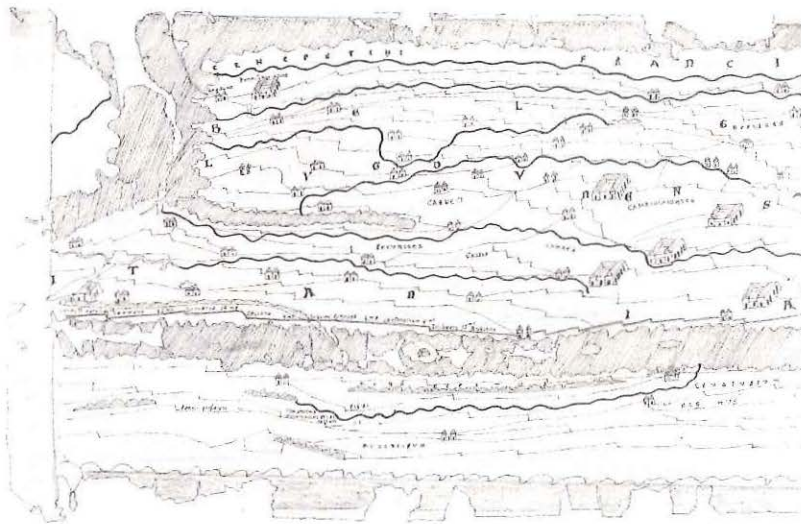
Encara que no hi hagi unanimitat entre els historiadors sobre el recorregut de la Via Domicia -més tard Augusta- l'opinió més versemblant ubica el seu pas pels colls centrals dels Pirineus Orientals, és a dir, el Portús o Panissars, fet que no implica la negació de l'existència d'altres camins romans per la costa o pels colls de Banyuls o la Massana. Coneixem molt poques restes materials d'aquella important carretera; potser les úniques, dintre el terme jonquerenc, són les que es troben entre el Forn del Vidre i Panissars, que tant podrien ésser romanes com medievals. En canvi, disposem de dos topònims que hi fan referència: el del Portús, pas o coll que li dona entrada, i el de l'Estrada, veïnat pertanyent al municipi d'Agullana, però tocant al nostre. En aquest cas, si la via romana passava per l'esmentat lloc, com sembla indicar-ho el nom, hem de convenir que el seu traçat, a diferència del que s'esdevé avui, seguiria per la riba dreta del riu Llobregat.

de pedra que, en el transcurs del temps, serviren de pedrera per a l'erecció de nous edificis, com l'església de Santa Maria de Panissars, a l'alta edat mitjana, o, més tard, en temps de Vauban, l'actual castell de la Bellaguarda. Les restes descobertes, segons l'esmentat arqueòleg, podrien correspondre molt bé als famosos Trofeus de Pompei, mencionats per les fonts històriques.

Quant al segon nucli de població, Deciana, les Taules

Fragment de la "Taula de Peutinger", itinerari de les principals vies romanes.

Peutingerianes, un dels principals documents que ens informen sobre les vies romanes, el situen a quatre milles de l'anterior "Summum Pyreneum". Com que la milla romana fa uns 1.480 metres, podem fixar el seu emplaçament a uns sis quilòmetres dels colls del Portús i Panissars, és a dir, quelcom més al sud de l'actual nucli urbà jonquerenc, a mig camí entre aquest i la cruïlla que formen les actuals carreteres d'Agullana i Cantallops amb la Nacional II. De totes maneres, fins que no trobem vestigis segurs que ens confirmin aquella localització, ens haurem de moure dintre el terreny de la conjectura.

TAVLA PEUTINGERIANA

EL POBLAMENT CAROLINGI

3

Sant Pere del Pla de l'Arca, un dels primers centres de poblament jonquerenc.

12

Com a principal porta d'entrada a la Península, el territori jonquerenc fou, sens dubte, un testimoni excepcional, tant de les invasions germàniques com de les posteriors musulmanes. Però hem d'arribar a la reconquesta i consegüent repoblació pels francs i els "hispani", en els segles VIII i IX, per a començar a disposar no sols de les restes materials de llur pas i estada, sinó dels primers documents escrits que ho testifiquen.

La permanència dels sarraïns a les nostres comarques durà relativament poc, menys de tres generacions, atès que el 785 Girona era ja alliberada per les tropes de Carlemany.

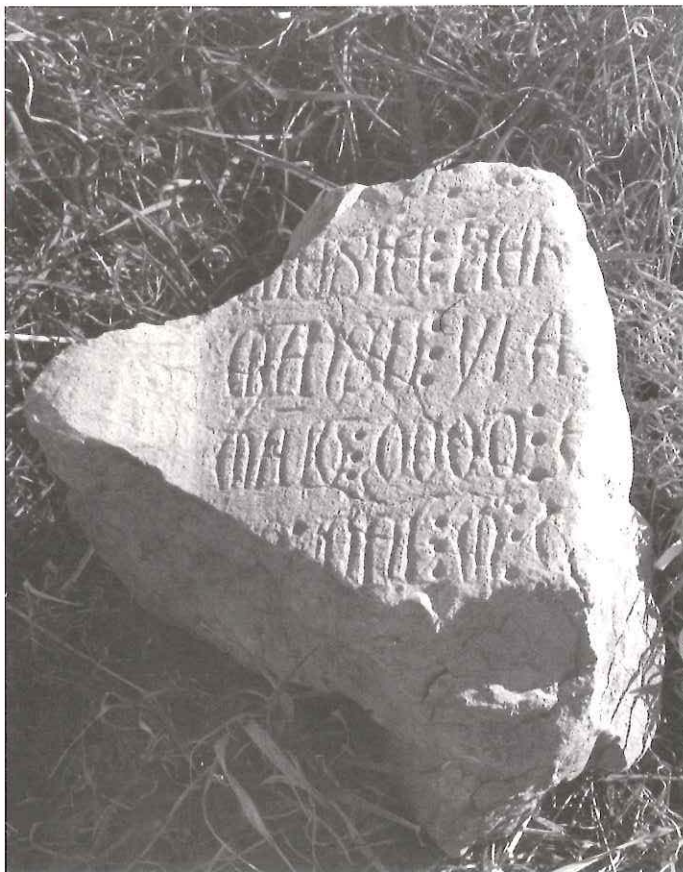
Començava llavors la tasca de l'assentament i colonització de la franja conquerida, dintre la qual la vall alta i mitjana del riu Llobregat devia representar una de les primeres llenques ocupades. Així, quan Barcelona, un quart de segle més tard, l'any 801, passà a mans dels francs, la rodalia jonquerenca es trobava ja en plena activitat repobladora.

Aquesta repoblació, els primers testimonis escrits de la qual no apareixen fins a mitjan segle IX, fou portada a cap sobretot pels "hispani", descendents dels antics refugiats peninsulars a la Septimània, afavorits pel sistema legal d'ocupació del sòl conegut amb el nom d'aprisió. Consistia aquesta en el dret

que posseïa cada persona, individualment o col·lectiva, d'apropiar-se les terres ermes que poguessin arrabassar i cultivar. Així, bona part dels pobladors de les comarques recuperades als sarraïns esdevenien no solament homes lliures, sinó petits propietaris dels trossos que treballaven. Junt amb ells, la repoblació fou duta a terme també per comunitats de monjos i els caps militars encarregats de la defensa i el govern del país. Des del punt de vista de l'hàbitat, l'entorn jonquerenc sorgeix a l'edat mitjana com

extremadament dispers, ben al contrari del que succeeix avui. No hi ha cap nucli concentrat, en forma de poble o vila, sinó solament "cellae" i priorats, castells o torres de defensa i les cases aïllades dels pagesos.

Pedra amb inscripció medieval, trobada a Sant Pere del Pla de l'Arca.

Des de l'època carolíngia existeixen en el terme jonquerenc la major part dels centres habitats que han perdurat fins ara. Uns fonamentalment de tipus religiós, "cellae", o petits habitacles on moraven dos o tres monjos, i priorats, com Santa Maria de Panissars, Sant Pere del Pla de l'Arca o el Forn del Vidre; altres, de caràcter militar, castells o torres de defensa, al voltant dels quals

s'assentaven les llars dels servidors, com Rocabertí i Requesens. Per fi, la població pagesa pròpiament dita, dispersa en masos o agrupada al voltant de les esglésies de Sant Julià dels Torts, Canadal i Sant Miquel de Solans, que actuava com a centre parroquial de tots aquests veïnats.

El mateix fet de la concessió de la categoria de parròquia a l'església de Sant Miquel de Solans, situada aïlladament en un vessant muntanyenc, sembla significar que, quan es féu dita adscripció, tota la gent que no depenia del priorat de Santa Maria de Panissars, es disposava de manera dispersa i aïllada per tot el terme, sense existir un nucli, més o menys agrupat que hauria pogut actuar de capçalera. Hauré d'arribar a la baixa edat mitjana perquè sorgeixi aquest nucli concentrat que actuarà de capital.

Un altre fet destacat és que la major part dels centres de població, si deixem de banda Santa Maria de Panissars o el Forn del Vidre, en lloc de localitzar-se tocant a l'antiga via romana o en la vall del Llobregat, ho feien en els vessants de les muntanyes o en els replans montuosos que envolten l'esmentada vall o conca.

ELS ORÍGENS DE L'ACTUAL JONQUERA

4

14

Hem d'arribar a la baixa edat mitjana per a assabentar-nos d'algunes novetats que vénen a iniciar no sols un cert canvi de vida, sinó també del tipus de poblament. Dos fets concentren l'interès d'aquesta nova etapa: a) el trasllat del centre de gravetat de la vida sòcio-econòmica de les muntanyes circumdants a l'eix del Llobregat; b) com a conseqüència, l'aparició d'un nou nucli de poblament que no tardarà a actuar de capital o centre del terme, en substitució de la vella parròquia de Sant Miquel de Solans, o sigui, el nucli urbà de la Jonquera actual.

Dins les inevitables oscil·lacions pròpies de tot llarg

*La Jonquera actual
sorgí de l'agrupament
d'habitatges al
voltant de l'església.*

període històric, la baixa edat mitjana significa, a part altres mudances culturals, una consolidació i intensificació de la vida econòmica d'Europa Occidental. No podem ara descriure amb detall, aquest ascens; només recordar el

renaixement de la vida urbana i la florida de la indústria artesana, l'expansió dels cultius i la multiplicació del tràfic. En poques paraules, el pas d'una economia gairebé autàrquica a una altra de comercial. En el cas de la Jonquera, sens dubte la supervivència de la vella via romana, aprofitada i refeta, almenys en part, en els temps medievals, devia representar

Inscripció de la llinda de l'església parroquial que ens parla d'ampliacions, en el segle XV.

un dels més destacats motors del canvi.

De temps immemorial, aquella carretera havia fet sorgir en el coll o colls que donen pas a les dues grans planes de l'Empordà i el Roselló i, amb més amplitud, a les grans unitats geogràfiques de la Península i Europa, els dos nuclis bessons i caps d'etapa, del Portús i Panissars. Però la gran novetat del moment és l'aparició d'un tercer, no a la divisòria pròpiament dita, sinó a més de quatre quilòmetres, a la

vora del riu Llobregat i en el centre d'una petita plana al·luvial formada per l'eixamplament de la vall d'aquell riu.

Com tants i tants esdeveniments del passat llunyà, tampoc no coneixem quan sorgeix aquest poblat antecessor de l'actual Jonquera. Només en tenim un antecedent, i és la transferència de la parròquia que fins llavors havia estat adscrita a l'apartada capella de Sant Miquel de Solans a la de Santa Maria de la Jonquera, fet que tindria lloc l'any 1362, pel bisbe de Girona Berenguer de Cruïlles.

Malgrat la concisió de la notícia,

el fet a destacar en aquest traspàs és la pèrdua d'importància de la vella parròquia a favor de la nova. Aquesta darrera no sols es trobava enmig d'una fèrtil plana i, per tant, en una zona de més possibilitats agrícoles que els anteriors centres alto-medievals, d'economia predominantment forestal, sinó a la vora de la carretera. Amb molta probabilitat, fou aquesta una de les raons de més pes al moment d'escollir-la, enfront, per exemple, de Canadal, rodalia aleshores més poblada, però també més allunyada de l'eix viari cada dia més freqüentat.

La Jonquera d'aquells primers temps devia aparèixer, de moment, com un llogarret modest, format per l'església, potser també un o dos hostals i diferents cases de pagès, edificacions totes elles a la vora del camí i arredossades al voltant del temple. El seu nom ens recorda l'existència d'abundants mates de joncs a la vora del riu, com s'esdevé avui en diferents llocs del seu curs. Quant als límits de la seva jurisdicció eclesiàstica, eren més reduïts que els actuals, perquè, a més de l'exclusió de la muntanya de Requesens, l'antiga via romana assenyalava la separació entre la parròquia d'Agullana i la de la Jonquera.

LA VILA

5

16

Si els orígens de l'actual nucli urbà jonquerenc hem de situar-los al principi de la baixa edat mitjana, durant l'edat moderna té lloc la seva consolidació, manifestada en el desplegament d'un conjunt urbà de carrers i places, amb el corresponent recinte emmurallat. La culminació d'aquest procés és l'atorgament d'una carta de franquícies i el pas de simple llogarret o poble a vila.

Les anteriors transformacions devien iniciar-se ja a la darrera de la baixa edat mitjana, com sembla mostrar-ho la concessió de la carta de poblament, l'any 1453. La data tardana de dita concessió ens indica que fins aquest temps el nucli urbà no

hauria assolit la suficient presència física ni el convenient nombre d'habitants per a aspirar a una tal categoria.

Aquesta vila, voltada de muralles i torres i amb un règim municipal propi, la coneixem força bé des del principi del segle XVII, encara que hem de suposar que no fa res més que continuar la situació existent durant el segle anterior.

En aquells anys la Jonquera estava formada per dues unitats urbanístiques ben diferenciades:
a) la Força, recinte fortificat.
b) un barri extramurs, però enganxat amb la Força, estès a banda i banda de la carretera i

Una de les velles torres de la muralla que encerclava la "Força".

formant com un apèndix llargarut i estret.

La Força tenia, més o menys, forma ovalada i feia uns 900 m². Es trobava voltada de muralles, entre els paraments de les quals sobresortien algunes torres. D'aquestes torres, en coneixem almenys cinc.

A continuació de la Força i en direcció sud, vers Figueres, s'allargava l'altre sector urbà, que els documents d'aquesta

El primer nucli urbà conegut era format només per la "Força" i el carrer Major.

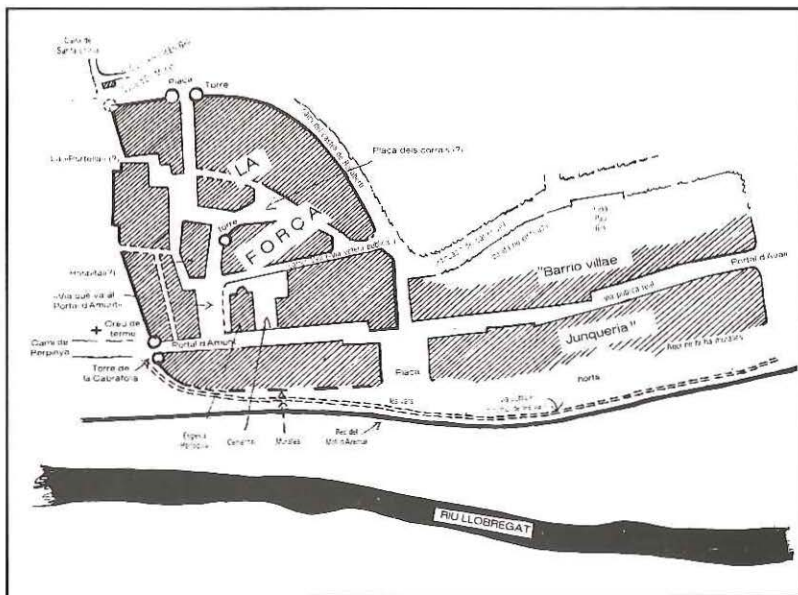
època anomenen "barrio", estès al llarg dels dos eixos que formen els actuals carrers Major i Vell. Aquest raval era de superfície quelcom més petit que la Força i probablement no es trobava emmurallat.

Cosa corrent en les viles d'aleshores, no hi podia faltar un hospital, una presó i un hostal. L'hospital disposava d'edifici propi, posseïa béns, rebia llegats i no solament albergava els malalts que hi acudien, sinó que funcionava també com a asil o residència. També existia una presó, però, a diferència de l'hospital, no sabem on s'ubicava. Finalment,

pel que fa a l'hostal, des de 1665, passà com a arbitri a mans del Comte de Peralada, en compensació d'haver cedit aquest al municipi jonquerenc una considerable porció del terme en concepte de béns propis. En canvi, si deixem a part el priorat de Santa Maria de Panissars, no existeix en el terme cap altra comunitat religiosa.

D'aquesta època disposem de dades documentals fiables referents al nombre dels seus habitants, sobretot des de principi del segle XVII. Segons aquestes fonts, la població total del terme jonquerenc pot avaluar-se entre noranta i cent veïns, equivalents a uns 400 o 450 habitants. Un fet a tenir en compte és l'existència entre els habitants de la Jonquera de nombrosos francesos. Dita circumstància, per altra part, és general a Catalunya durant els segles XVI i XVII, sobretot a la franja litoral.

No tots els jonquerencs tenen llur estatge a la vila, sinó que una bona part d'ells, que pot calcular-se entre el 35 i 40%, continuen resident dispersos pel terme. Uns viuen als veïnats tradicionals de Canadal (de 12 a 15 focs), els Torts (de 6 a 10 focs), el Portús (3 focs) o Panissars (de 2 a 3 focs); altres en diferents cases aïllades o masos.

Ens seria difícil comprendre la història de la Jonquera si no tinguéssim present que formà part, durant segles, d'un territori autònom: el vescomtat de Rocabertí i, des de 1599 -data de la creació del títol per Felip III-, del comtat de Peralada. A diferència d'altres pobles de domini eclesiàstic, el nostre ho fou exclusivament -si descartem el priorat de Panissars- d'un senyor secular, el Comte de Peralada, la jurisdicció del qual durà fins a la implantació del Règim Liberal, vers els anys trenta del segle passat.

Des de l'edat mitjana, la Jonquera, en efecte, formà part d'una entitat político-administrativa coneguda amb el nom de vescomtat de Rocabertí que, si al principi apareixia com una circumscripció territorial del comtat d'Empúries, no tardà a independitzar-se'n. El vescomtat formava una faixa llarga i estreta estesa des de la carena pirinenca a les terres de la baixa Muga, incloent, a més de la Jonquera, les següents entitats de població: Cantallops, Requesens, Agullana, l'Estrada, Canadal, Capmany, Masarac, Vilarnadal, Mollet de Peralada, Cabanes, Vilabertran, Vilatenim i la capital, Peralada.

A aquest bloc originari s'afegiren, més endavant, altres dos lots territorials: una franja occidental, eixamplada de Llers a Albanyà i una altra de meridional que abraçava Navata, Vilademuls i Santa Llogaia amb Sant Andreu de Terri.

Tots aquests territoris formaren, des de 1599, el comtat de Peralada; dintre d'ell, la Jonquera, junt amb Cantallops, Requesens, Agullana i l'Estrada, constituïen una entitat administrativa coneguda amb el nom de "Penó o Panó de Rocabertí", del qual la primera era capital.

Els lligams de la Jonquera amb els seus senyors jurisdiccionals eren de dues menes:

a) uns de tipus polític, com la facultat del comte d'atorgar les lleis o privilegis que regien en la població, així com el dret d'exercir un cert control sobre el nomenament de les autoritats

Els comtes de Peralada disposaven del monopoli de l'hostal, situat en aquest edifici.

locals. També la dependència judicial dels tribunals de la capital del comtat, Peralada. b) els de tipus econòmic consistien sobretot en certs impostos d'origen feudal, com la lleuda (recàrrec que afectava les mercaderies en trànsit) o en la possessió per part dels Comtes d'una bona porció del territori jonquerenc. Amb el temps, però, aquestes terres foren "establertes" o cedides, mitjançant el pagament d'una entrada i un cànon anual o cens, als particulars, o com a béns "propis" a l'ajuntament jonquerenc. De fet, al segle XVIII ja només restava en mans dels Comtes l'anomenada "Muntanya de Requesens", que hi romangué fins a temps ben recents.

Heus ací com, a mitjan segle XVII, tenia lloc la cerimònia de jurament de les llibertats de la Jonquera per part del representant del Comte de Peralada. Aquella s'efectuava davant del Portal d'Amunt, on s'ajuntaven el Procurador del Comte, les autoritats del "Panó" de Rocabertí i els veïns de la Jonquera.

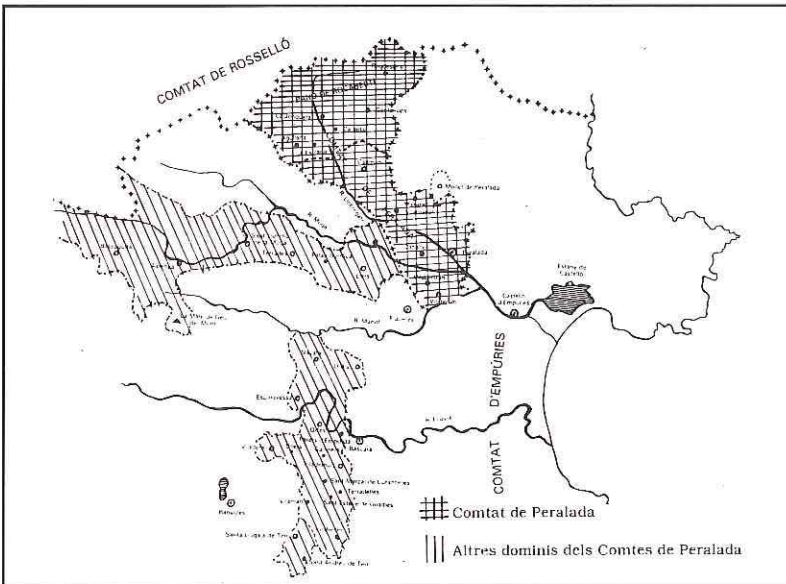
El Procurador comença dient: "Jo Don Joan Baptista de Avinyó, com a Procurador General del Exm. Sr. Don Dalmau de Rocabertí, me so confert ací per a prendre la possessió en nom de mon Exm. Senyor.... y així vos demano y requer me doneu y lliureu possessió Real, Corporal o quasi de la present vila de la Jonquera, llochs de Agullana y Cantallops y així bé de tot lo del dit vescomtat i Panó de Rocabertí ab tots los drets y pertinencias de aquell si y conforme los predecessors del dit Exm. Senyor Comte fins vuy la han tinguda y quel reconegan com a senyor vostre natural...."(Girona, Arxiu Històric Provincial; prot. Peralada; not. Joan Peiró, ms.

nº 637, a. 1661).

Immedatament els cònsols i habitants d'aquelles poblacions, per boca del cònsol jonquerenc Jaume Roure, contesten que estan prompts a prestar dit jurament, però que abans el Procurador ha de jurar els costums i privilegis concedits pels Comtes.

Després d'aquesta petició, el Procurador contesta que accepta jurar dits privilegis i de seguida el cònsol Jaume Roure, en nom de tot el vescomtat, li dóna possessió "corporalem, realem et actualem", agafant-lo per la mà dreta i fent-lo entrar a la vila pel Portal d'Amunt, dirigint-se després tots plegats a l'església parroquial de Santa Maria on, davant de l'altar major, amb la mà sobre el missal presentat pel rector, el Procurador jura per Nostre Senyor i els quatre evangelis el manteniment de les lleis i costums locals.

19

Dominis jurisdiccionals dels comtes de Peralada a mitjan segle XVII.

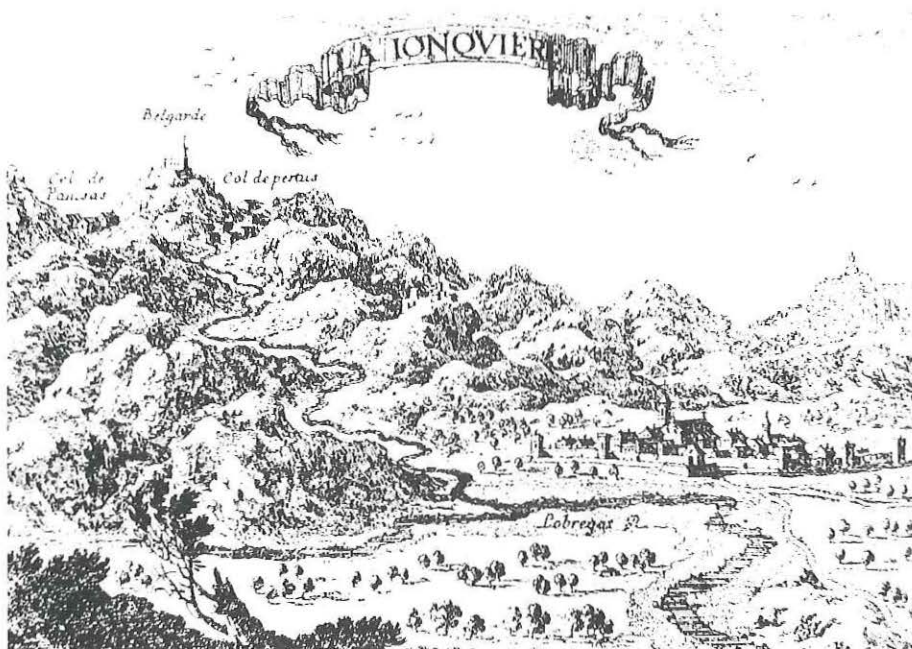
LA PAU DELS PIRINEUS (1659)

6

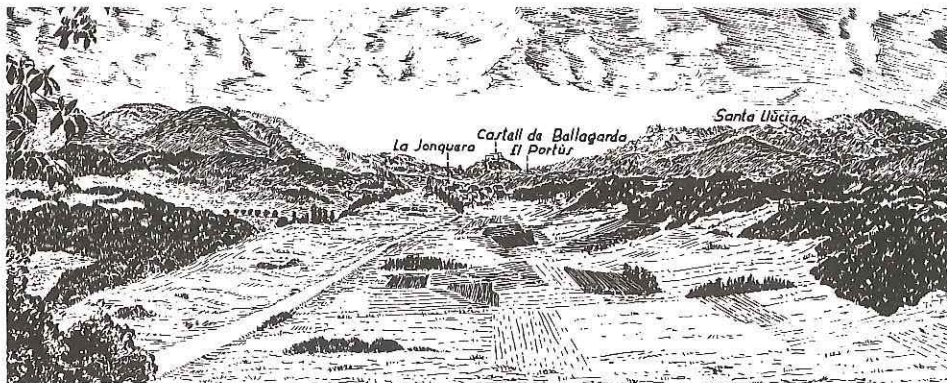
A mitjan segle XVII, es clou un capítol de la història jonquerenca, iniciada a la formació del nucli urbà al voltant de l'església de Santa Maria. Aquell llogarret, que neix com a parròquia l'any 1362, s'ha transformat, en el transcurs de prop de tres segles, en una vila de mig miler d'habitants on sembla que la vida transcorre sense grans mudances.

Aquesta situació comença a canviar amb la guerra dels Segadors que, si bé afecta poc directament la Jonquera, inicia un període de perturbacions que es prolonguen per espai de

tres quarts de segle. Un esdeveniment que representa el punt final d'aquella guerra (encara que, pel que fa a Catalunya, l'acabament podem situar-lo a l'any 1652) és la pau dels Pirineus, firmada entre les monarquies hispànica i francesa, l'any 1659. El tractat, autèntica clau de volta de la història local jonquerenca, estipula, com és sabut, la transferència del Roselló a França i, en conseqüència, la fixació d'una nova línia fronterera que, des d'ara, seguirà la carena meridional del Pirineus; és a dir, que els

El gravat del francès Beaulieu, de mitjan segle XVII, és el primer que poseïm de la Jonquera.

Per la pau dels Pirineus, la frontera va restar fixada a l'Albera i el Portús.

límits passen de les Corberes a l'Albera.

La conversió de la Jonquera en una població de frontera, vingué a multiplicar el seu paper d'etapa itinerant exercida, amb els inevitables alts i baixos, des de temps immemorial.

El creixement del tràfic com a conseqüència de la nova situació ve confirmat per l'interès del Comte de Peralada a quedar-se amb el monopoli de l'hostal, en compensació del lliurament a la universitat jonquerenca d'un extens lot de terres que posseïa com a senyor del terme. No hem de fer més que observar, encara avui, l'aspecte imponent de l'edifici que hostatjava dit servei per donar-nos compte que aquell "arbitri" o monopoli havia d'ésser rendible. De totes maneres no hem de fer-nos tampoc gaires il·lusions sobre el paper de la nova frontera, ja

que durant molt de temps, els jonquerencs, com abans, continuaren depenent en molta major proporció de la terra i el bosc que del camí i la frontera. Hem d'arribar a l'època actual perquè les conseqüències del tractat dels Pirineus tinguin plena efectivitat i acabin no sols dirigint la vida de la nostra vila, sinó marcant d'una manera quasi exclusiva la seva identitat.

Els anys que van des del tractat fins a la tercera dècada del segle XVIII, en què comença l'etapa de prosperitat i creixement demogràfic que s'estendrà fins a la darrerïa de segle, representen, com hem dit, un lapse d'inseguretat i de crisi, ja que la situació vora el camí i tocant a la frontera es tornava negativa en temps de guerra. I aquests són, per desgràcia, els que dominen. El territori jonquerenc es veu llavors transitat, una i altra

vegada, pels exèrcits que, procedents de més enllà dels Pirineus, no deixen de fer acte de presència a les terres empordaneses, sobretot així que arriba la bona estació. Només en el període estès entre la fi de la guerra dels Segadors i l'acabament de segle, per tant en menys de mitja centúria, hem comptat disset d'aquestes entrades de tropes.

La presència de soldats en una població, almenys en aquells temps, aportava més maldecaps que beneficis, de manera especial per l'obligació d'allotjaments o per les contribucions, en diners o en espècie, imposades als pobles pels caps dels exèrcits invasors. I això sempre que dita presència no donés motiu a pitjors desgavells, com fou, per exemple, l'incendi de seixanta cases, durant la retirada dels francesos l'any 1672.

LA DUANA I EL SERVEI DE POSTES

7

El mata-segells més antic que coneixem de la Jonquera.

22

L'entronització de la monarquia borbònica, després de la guerra de Successió, acabà amb les duanes interiors entre els diferents regnes de la monarquia hispànica; però hem d'arribar pels volts de 1740 perquè es porti a cap una profunda renovació del sistema duaner de cara a l'exterior. En el nou sistema, a Catalunya li corresponia una duana general, que tenia com a centre Barcelona; pel que fa a la comarca empordanesa i terres limítrofes, s'hi creen els següents establiments duaners: a) els principals, que frueixen de la doble facultat de poder exportar i importar; eren els de Figueres, la Jonquera i Besalú. b) els secundaris, que només

podien exportar; eren Sant Llorenç de la Muga i Maçanet de Cabrenys.

Si tenim en compte que, almenys des de principi del segle XVIII, segons l'enginyer militar Cermeño, un dels constructors del castell de Sant Ferran de Figueres, dels tres principals camins que conduïen a França pel coll del Portell, pel del Portús i pel de Banyuls "hoy solo se hace el comercio por el Portús", la Jonquera venia a canalitzar la major part del trànsit per carretera que conflüïa a l'Empordà i es dirigia a la veïna nació.

La duana jonquerenca ostentava el títol de "Real Aduana" i es trobava instal·lada

al carrer Major, si bé no sabem el lloc exacte de dit carrer.

De la segona meitat del segle XVIII coneixem els següents càrrecs: un "Administrador", que havia de fer fiança al moment d'ésser nomenat i que durant bona part de la segona meitat de dit segle, fou un ofici que recaigué en la família Grau Balló, l'"Interventor" i un "Oficial de pluma" o escriptor. També es troben citats en la documentació de l'època, diferents "Guardas del tabaco de la Ronda de la Junquera" o "Ministros de la Ronda de la Junquera", denominacions que es refereixen ambdues al mateix cos, dedicat a la vigilància de la frontera i a la repressió del contraban.

Un altre organisme, també derivat del paper que exerceix la Jonquera en funció de la ruta i la frontera, fou el servei de

correus i transport pel sistema de postes. Aquest servei depenia de la "Real Renta de Correos y Estafetas" del

Principat, i tenia cura del "avío de los correos y Gentiles Hombres que transitaren para el Real Servicio, a la ida desde dicha villa de la Junquera a la de Figueras, y a la vuelta desde la Junquera al Boló". La finalitat principal era, doncs, el transport del correu i dels agents o funcionaris de l'Estat espanyol adscrits al mencionat ofici, des del Voló a Figueres i viceversa, dues vegades per setmana.

En aquesta casa hi havia la Posta Reial.

Per a complir amb aquella finalitat, el Mestre de Postes o encarregat del servei, es comprometia a tenir sempre a punt cinc cavalls, amb els corresponents conductors o "postillones". Com a salari, segons un contracte de l'any 1770, es paguen al mestre 140 lliures l'any.

23

L'edifici que albergava el servei se situava en l'actual carrer Vell, tocant a la mateixa casa dels Grau Balló, on encara es conserva a la llinda d'una de les portes la inscripció: POSTA REAL A.1733.

Durant bona part del segle XVIII, el càrrec de mestre de Postes fou exercit per membres de la mencionada família Grau Balló; però a la fi de segle recaigué en els Armet, una de les famílies llavors més ben situades econòmicament i socialment de la població.

EL CREIXEMENT DEL SEGLE XVIII

8

Cap als anys trenta del segle XVIII, ja definitivament liquidades les conseqüències de la guerra de Successió, la Jonquera entra en una llarga etapa que, amb els seus alts i baixos, pot considerar-se, en general, de progrés i prosperitat.

Aquest millorament ve condicionat no sols per l'augment del trànsit i el comerç fronterers, sinó de manera especial per una més intensa explotació dels recursos del terme, sobretot el bosc -i, dintre d'aquest, l'aprofitament del suro- o de les terres ermes per

a plantar-hi vinya o alzines sureres.

El despertar econòmic es desvetlla paral·lelament a un notable ascens demogràfic que, en el transcurs de tres quarts de segle, doblarà la població jonquerenca obligant, per a allotjar-la, a una creixent activitat constructiva, el resultat de la qual serà el desbordament de la vella Jonquera del segle anterior i la formació, vers l'est i el sud, de

L'actual carrer de Sant Miquel sorgeix al començament de l'expansió urbana del segle XVIII.

nous barris residencials que transformaran la fesomia urbana de la vila.

El creixement demogràfic, fins a la meitat del segle, és lent, però, des dels anys trenta, constant. Si partim d'un dels primers censos del segle, l'anomenat "Vezindario General", que anota per a la Jonquera la xifra de 97 veïns, equivalents a unes 400 persones, al final de segle, abans de la Guerra Gran, la població s'ha doblat, calculant-se en uns 870 habitants.

El considerable creixement de la població de la Jonquera es projecta, com no podia ésser altrament, en l'expansió del seu hàbitat, el mateix el dispers pel terme que el concentrat en el nucli urbà pròpiament dit. Referent al primer, les fonts

històriques ens ofereixen freqüents citacions de cases noves que sorgeixen en llocs fins llavors deshabitats i al costat o prop d'altres edificis ja existents.

Però és en el nucli urbà on aquest moviment expansiu es manifesta de manera més viva, donant lloc a diferents eixamples que, desbordant la Jonquera dels segles XVI i XVII, concentrada en el recinte emmurallat de la Força i l'apèndix viari del carrer Major, ampliaran considerablement la seva superfície. El moviment expansiu es dirigeix, en forma d'ample ventall, vers el sud-est, seguint tres eixos principals:

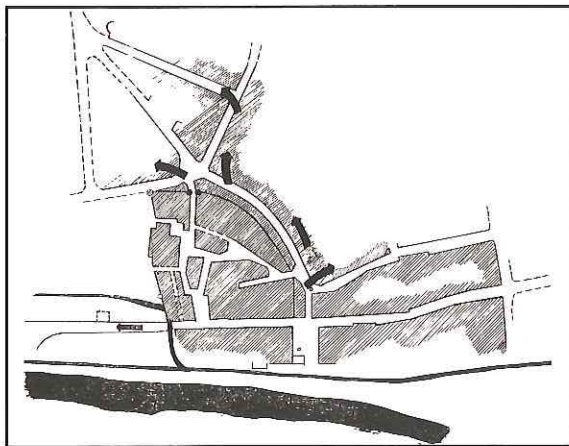
a) El sector que sembla cronològicament primer és l'actual carrer Vell, continuació del que en èpoques anteriors portava el mateix nom, i que

ara s'anomena "carrer de Darrera".

b) Pels mateixos anys apareix el que serà carrer de Sant Miquel, fins llavors simple camí que menava a l'ermita de Sant Miquel de Solans, i on les cases de la banda nord, es recolzaven en l'antiga muralla. c) Un tercer sector, cronològicament més recent, comprèn la zona avui ocupada pels carrers de Cantallops, del Vidre, de Rocabertí i el començament del de les Alzines, zona aleshores coneguda amb el nom de "Camp de les Torres", per la proximitat a les dues torres que encara es conservaven del llenç oriental de la muralla.

En tot el mencionat sector, entre 1770 i 1785, es desplega una intensa activitat constructiva, en forma de parcel·lacions, venda de solars, edificacions d'habitaclles, permutes, etc. L'any 1784, per exemple, s'hi parcel·len sis solars i en alguns d'ells s'especifica ben clarament que es ven "a efecte de fer casa i no altrament".

La major part de les cases que allí es fabriquen solen ésser de superfície força semblant, generalment de vint pams d'amplada per quaranta o cinquanta de llargària i el preu de construcció oscil·lava entre les 130 i les 150 lliures.

Les fletxes assenyalen les direccions de l'expansió.

EL PROGRÉS ECONÓMIC

9

26

L'expansió demogràfica i urbana exposada en el capítol anterior no hauria estat possible sense un paral·lel augment dels recursos econòmics, derivat d'una millor explotació de les riqueses del terme.

En aquest sentit disposem de documentació sobre l'expansió de la vinya, si bé no podem quantificar-la; en canvi, anem més ben informats en relació amb l'aprofitament dels boscos: fusta, llenya, carbó, aglans i herbes per al bestiar, suro, plantes alimentàries i remeieres, caça, etc.

Mentre els pagesos dels veïnats i masos s'interessaven per les herbes i matolls que

servien de pastura als ramats de xais, ovelles i cabres, o pels aglans destinats a l'engreix de porcs, els petits agricultors i menestrals de la vila podien disposar de la llenya i dels aglans d'una part de les terres comunals, on portaven a pasturar un o dos porcs per família, sota la cura d'un pastor col·lectiu.

Però el producte més apreciat fou el suro, tant per a exportar-lo en planxes com per a elaborar-lo en forma de taps. A la zona septentrional de l'Empordà (Darnius, Agullana, la Jonquera, Maçanet de Cabrenys, etc.), les primeres al·lusions a tapers semblen ésser dels anys quaranta; per la Jonquera hem trobat la

primera citació en el llibre de Baptismes, corresponent a l'any 1754, on s'anota "Antoni Molinet, taper, abitant de la Jonquera", seguida, l'any següent, de la segona, amb Francesc Voyer.

La menció d'aquest darrer interessa per subministrar-nos uns coneixements complementaris sobre el que serien els inicis de la indústria suro-tapera aquí. En primer lloc el seu nom, com es pot veure és francès; però poc després, l'any 1759, en una altra partida

El primer taper conegut de la Jonquera és Antoni Molinet, mencionat als llibres parroquials.

1754

molinet. Als vint y sinch del mes de Juliol del any mil set-cens cinquanta y quatre en los libros Baptis-
males de Iglesia Parroquial de Santa Maria de
la Jonquera del present Bisbat de Gerona Jo
Estrebe Vilar Preboste y Rector de dita Jonque-
ra he batejat a fill legitimo y natural de An-
toni Molinet Taper abitant en la Jonquera
y de Anne Molines y familia Conjuges. foren Pa-
dre Joanne Grau Ballo Mestre de Postra de la
Jonquera y Rosa Ramet moliner de Talamon
Armet negociant de la Jonquera. naxque
als vint y quatre de dit mes y any.

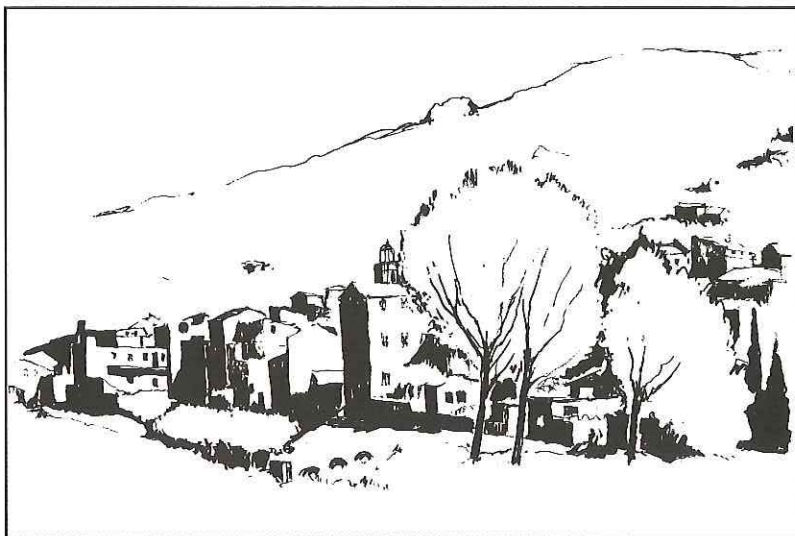
La Jonquera vista per un viatger del final del segle XVIII

Francisco de Zamora és un funcionari espanyol que, a la darrereria del segle XVIII, fa un viatge per Catalunya i escriu sobre les poblacions que visita. Generalment ben informat i verídic, ens aporta una interessant visió de la Jonquera d'aquells temps:

"...su vecindario consiste en unos 160 vecinos, los cuales se han aumentado de 30 años a esta parte, tratándose ahora mejor los más pobres que entonces los más ricos...La principal cosecha es el corcho y crían cerdos, ovejas y cabras;.. les falta trigo, que lo compran de Rossellón, no obstante la prohibición de extraerlo...Tienen muchos comunas en los que hay alcornoques...Se está haciendo la iglesia nueva y se va a construir un cuartel para unos 30 caballos."

(F. de Zamora *Diario de los viajes hechos en Cataluña* Ed. Curial, Barcelona, 1973)

del Llibre de Baptismes, actuen, com a padrins d'un fill seu, per una part Esteve Cayrotxa, "negociant de Montpellier, abitant en Agullana", i per l'altra, l'esposa d'un conegut negociant jonquerenc, *Francisco Balló Malagrava*. Aquestes dades vénen a confirmar el paper dels

A la segona meitat del segle XVIII, la Jonquera comença a adquirir l'aspecte actual.

fabricants i negociants d'origen francès en l'arrencada d'aquella indústria en el sector pirinenc, com també en la ràpida assimilació, per part dels jonquerencs, tant de les tècniques de l'elaboració dels taps com del seu comerç.

És sobretot des dels anys setanta que el suro i la indústria suro-tapera comencen a ocupar un bon lloc en la vida econòmica local; tant, que fins i tot dos viatgers més o menys contemporanis, com són el baró de Bourgoing i el funcionari espanyol Francisco de Zamora, digueren que el suro era el primer recurs de la nostra vila.

Si una part del suro s'exportava en planxa, una altra es treballava en la mateixa població. Iniciada a mitjan segle, la indústria suro-tapera es troba ja ben arrelada en el darrer quart, com sembla mostrar-ho la documentació de l'arxiu parroquial, en els llibres del qual, entre 1760 i 1790, apareixen els noms i els oficis de diferents operaris d'aquella activitat.

Així com durant el segle XVII la família que ocupa el primer pla en la història local és la dels Azemar, en el segle següent aquest honor correspon als Grau Balló. Però mentre la primera apareix com una nissaga de profundes arrels i dilatada tradició, que es perllonga durant més de tres segles, per culminar en la destacada figura de la nostra Renaixença, Carles Bosch de la Trinxeria, la segona no sols compta amb una trajectòria relativament curta, sinó que és objecte d'un ascens tan ràpid com el seu descens.

El patriarca de la família és Jaume, fill de Grau Balló, "treballador de la Jonquera", que neix aquí cap al final del segle XVII, l'any 1685. Jaume, de "jove brasser", com se l'anomena en el primer matrimoni, l'any 1710, passarà, en relativament pocs anys, a convertir-se en una de les persones de més sòlida posició econòmica de la població, embrancat en nombrosos i variats negocis, detentor durant anys del càrrec de mestre de postes i ja possessor, vers els anys cinquanta, com afirmen uns testimonis de tota solvència, d'un patrimoni avaluat entre les 25.000 i les 30.000 lliures. Molt d'acord amb aquesta brillant posició, disposa d'una casa, situada a l'actual carrer Vell, capaç d'allotjar personatges d'alta prosàpia, entre ells membres de la família reial, de pas per la Jonquera.

Però el personatge més famós és el fill, Pere Grau Balló. Pere neix en 1714, el mateix any de l'acabament de la guerra de Successió, quan el seu pare està iniciant la ràpida carrera que el portarà a l'èxit. Que pels anys de la seva joventut ja era considerat com de "casa bona", ho mostra l'avantatjós matrimoni, al final dels anys trenta, amb Isabel, filla del ciutadà honorat, resident a Vilabertran, Baldiri Terradas. Quant a les seves activitats professionals, durant aquests anys consta com a negociant o com a "tauler", és a dir, banquer, mentre el seu nom apareix freqüentment relacionat amb diferents afers que van des de l'arrendament dels suros

comunals de Cantallops, a la compra de terres per a edificar-hi un molí o a l'exercici del càrrec d'administrador de la Duana.

Això no obstant, l'activitat més significativa, aquella a la qual es dedicarà apassionadament, esmerçant-hi la major part de la seva vida i dels seus cabals, fins a arruïnar-se, fou la recerca de minerals, sobretot ferro, activitat dirigida, si hem de creure les declaracions d'un seu treballador, "a poder presentar algún utiloso y respetable objeto al Real Agrado y serbicio del erario y estado de nuestro Sr. Rey de Espanya y al bien público".

Les recerques comencen ja abans dels anys quaranta, en plena joventut, i l'ocupen tota la resta de sa vida, però especialment els anys seixanta. S'estenen, de manera particular, pels termes de Sant Llorenç de la Muga i Bassegoda, però també pels de Terrades, Boadella, les Escaules, Biure, Darnius i Agullana. Els treballs de prospecció de minerals són efectuats per diverses persones de Sant Llorenç de la Muga, dirigides per l'esmentat Grau Balló que, si al principi sembla actuar per compte propi, més endavant ho fa per encàrrec de l'administració borbònica amb vista a la creació de la que serà Reial Fàbrica de Sant Sebastià de la Muga, al final dels anys seixanta, i de la qual ocuparà diferents oficis de responsabilitat. És probable que la intensa activitat investigadora de Pere devia influir en l'establiment d'aquella empresa estatal i sembla confirmar-ho la seva anada, l'any 1760, a Madrid, on residirà almenys dos anys i mig.

Paga bons jornals, però obliga que es mantingui "el mayor sigillo, scilencio y discreción... a fin de no despertar embidias, ambiciones y zelocias". Troba moltes classes de minerals, sobretot de ferro, alguns dels quals son transportats a la seva casa de la Jonquera i reconeguts per experts del veí Rosselló, llavors important centre siderúrgic, o enviats a les fargues d'aquella comarca per a la seva fundició.

Velles cases del carrer Major, de l'època dels Grau Balló.

La dedicació apassionada de Pere “a la Real Descubierta de minas y minerales” per a la fàbrica de Sant Sebastià de La Muga, l’enemistà amb diferents persones de la contrada, entre elles propietaris de boscos que veien perillar llur riquesa forestal, sacrificada a les necessitats de la Reial fundició. Però més que res, l’obligà a tan extraordinàries despeses, que no solament reduïren el seu patrimoni, sinó que repercutiren, gairebé sempre negativament en les altres activitats, tant d’ell com del seu fill Jaume. Dit en paraules d’uns seus col·laboradors: “...gastando y sacrificando sus bienes e intereses... sin más atinar al precipicio de su casa, sinó en preferir siempre la real descubierta hasta haber llegado a

empenyar y adeudar su hazienda a la más urgente extremidad”.

Els maldecaps econòmics de la família Grau Balló comencen a aflorar a principi dels anys setanta i no sols afecten en Pere, sinó el seu fill Jaume, administrador aleshores de la Duana. Mentre aquest darrer ha de manllevar notables quantitats per a fer front al descobert dels comptes de la Duana jonquerenca amb l’administració central, el pare comença a vendre finques per a pagar deutes.

La situació de fallida no s’estronca amb la mort de Pere, l’any 1780, encara que el seu enterrament sigui el propi d’una persona rellevant, sinó que les demandes dels acreedors i la venda de porcions del patrimoni continua fent el seu curs.

Tot dona la impressió, però, que la principal víctima del daltabaix econòmic familiar és el fill, Jaume, que veiem sempre suplint les absències del pare i afrontant, al costat d’aquest, les adversitats. Sembla com si no hagués tingut temps de casar-se, ja que ho fa tardanament amb una seva cosina, i acaba morint, no pas gaire vell, poc abans de la Guerra Gran. Les seves relativament modestes honres fúnebres, en una societat de ritus i costums tan primmirats, són la millor prova del declivi familiar. Sense deixar fills, amb aquesta mort Jaume posa punt final a la història pairal amb la mateixa rapidesa amb què havia sorgit.

LA GUERRA GRAN I LA DEL FRANCÈS

10

30

La llarga etapa de prosperitat que abraça bona part del segle XVIII, acaba bruscament amb el període de guerres entre la monarquia espanyola i França, derivades de la Revolució i la consegüent època napoleònica; és a dir, les anomenades a Catalunya, "Guerra Gran" o de la Convenció, i "Guerra del Francès", o invasió napoleònica de la Península.

La primera, que afectà una ampla faixa de terres frontereres, fou extremadament dura per a moltes poblacions empordaneses, tant per les destruccions i actes de

vandalisme com per les matances de paisans portades a cap. Iniciada favorablement per les tropes espanyoles, que aconseguiren estendre's per un bon tros del veí Roselló, acabà amb l'entrada dels exèrcits francesos de la Convenció i l'ocupació de les terres empordaneses durant més d'un any.

La Jonquera, per la situació de pas obligat per tota mena de tropes, hagué de suportar tant el trànsit de les espanyoles, com la invasió i ocupació de les franceses.

El castell de la Bellaguarda, segons un gravat anglès de 1808.

Els soldats de la Convenció arribaren a la Jonquera el dia 7 de maig de 1794 i, segons testimoni d'alguns que es quedaren, varen entrar a l'ajuntament i llançaren i destrossaren tots els papers guardats allí. De manera pitjor tractaren l'església parroquial, on destruïren els cinc retaules de fusta que hi havia i els mobles de la sagristia, després d'emportar-se les campanes i el rellotge.

*El guerriller Clarós
arribà, en els seus
atacs, fins a la
Jonquera.*

Abans d'arribar els francesos, molts jonquerencs fugiren i abandonaren la població, refugiant-se en diferents llocs de la comarca i de més enllà. La mortalitat fou molt elevada i afectà tant els qui marxaren com els qui es quedaren: en un any i quatre mesos que durà l'ocupació es produïren 103 defuncions anotades al llibre d'òbits parroquial a l'acabament de la guerra, i encara el rector afirma que "sens dubte son molts més", quan en els anys

immediatament anteriors, les defuncions oscil·laven entre 40 i 50 persones per any. Hi hagué famílies, com els Pous, de Sant Julià, que en el transcurs d'aquests setze mesos perderen el pare, la mare i quatre fills.

Finalment, arribà la pau, anomenada de Basilea, el 22 de juliol de 1795; però fins al setembre la Jonquera no fou evacuada per les tropes franceses.

Més llarga fou la Guerra del Francès, estesa des de 1808 a 1814. Durant aquests sis anys la Jonquera no deixà mai de

veure desfilat o d'haver d'allotjar tropes, a vegades petits destacaments de pas, altres, grans unitats, com el 12 d'octubre de 1808, amb l'estacionament de tota una divisió italiana, entre la Jonquera, Agullana i el castell de Mont-roig. En certs moments, encara que per poc temps, serveix de quarter general francès i gairebé sempre d'etapa o refugi dels combois o de les petites unitats destinades a la protecció de la ruta.

Malgrat les misèries que comporta tota guerra, sembla que els sofriments dels jonquerencs són ara més suportables que els de la Guerra Gran. En tot cas, les autoritats locals, quan es queixen, sols esmenten com a motius principals el trànsit de tropes i les seqüeles que se'n deriven: incendis de cases, robatoris, pillatge d'animals domèstics, tala d'arbres, etc. o les inevitables contribucions de guerra.

El conflicte s'acabà amb l'armistici del 19 d'abril de 1814. La darrera unitat militar allotjada a la Jonquera fou el 114 regiment de línia de la divisió Masclop, de l'exèrcit de Suchet. La Jonquera, com tantes vegades, era la darrera població d'alliberar-se de l'opressió estrangera.

REPARTIMENT DE LES TERRES COMUNALS

11

32

Les dues guerres amb França havien produït a la Jonquera efectes tan negatius, el mateix en la vida econòmica que en la demografia, que la recuperació serà molt lenta i fins una generació després, en el segon quart del segle XIX, no començarà a fer-se perceptible.

Vers els anys trenta, en què aquelles seqüeles semblen ja deixades enrere, la Jonquera apareix com un nucli urbà de tipus mitjà, vorejant el miler d'ànimes, i que si bé es trobava habitada per gent que viu, en bona proporció, del camp i dels productes del bosc, a diferència d'altres viles de semblant categoria, podia disposar també de dues altres fonts de

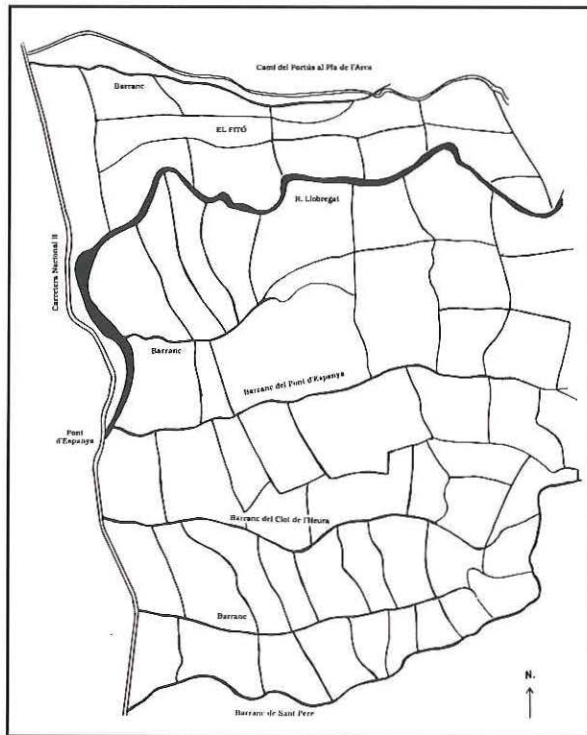
riquesa: una, la indústria dels taps i l'altra, més limitada, l'activitat duanera. El tret més destacat, però, era l'existència d'una gran massa de treballadors o proletaris que no disposaven de terra o la tenien insuficient per a guanyar-se la vida.

En una societat de predomini agrari com la nostra, la solució d'aquest greu problema social es veia llavors en la desamortització dels béns col·lectius i llur venda o

repartiment als veïns dels pobles. Com que a la Jonquera no hi havia propietats eclesiàstiques -si deixem a part Santa Maria de Panissars, de poca importància- no restava altre camí que el repartiment de les terres comunals que el Comte de Peralada, en el segle XVII, havia concedit a l'Ajuntament com a béns propis.

Aquells béns estaven formats per unes 4.500 vessanes de boscos, garrigues, matolls i

En el plànol cadastral es distingeixen molt bé les parcel·les repartides

*Restes actuals del
Llatzaret, edificat
l'any 1831.*

estepars, situats a la banda septentrional del terme, des de puig Calmelles, a l'oest, fins a puig del Llobregat i el coll de l'Auleda, a l'est, limitant al sud amb Sant Julià i els paratges de Miradones i Santa Llúcia. La universitat jonquerenca posseïa també l'anomenada heretat del Pla de l'Arca; però aquesta no fou objecte de repartiment. L'Ajuntament, com a usufructuari, arrendava l'aprofitament del principal producte dels seus propis, el suro, i el preu obtingut servia per a cobrir bona part de les despeses, mentre que els veïns conservaven el dret de fer llenya, recollir fruits bosquetans, aprofitar, amb

certs límits, les pastures i els aglans, etc.

D'acord amb les tendències desamortitzadores imperants, els veïns de la Jonquera havien presentat, a la primeria del segle XIX, diferents peticions demanant el repartiment de les terres comunals entre els caps de casa; però fins a l'any 1841 l'ajuntament no hi donà el seu vist-i-plau.

L'acte d'adjudicació de les 220 parcel·les en què es fraccionaren els comuns, corresponents als 220 jonquerencs que reunien la condició de veïns, tingué lloc un any més tard i es realitzà per sorteig, perquè les peces eren

desiguals en extensió, encara que no en valor.

Com tots els fets històrics, el repartiment de les terres comunals cal valorar-lo dintre el context polític, social i econòmic en què es portà a cap. Si hem de donar crèdit a la literatura oficial, els beneficis haurien estat quantiosos per raó que una part notable de les terres distribuïdes es convertiren en camps, vinyes, olivars i horts. Hem d'afegir-hi també la formació de tot un llarg carrer nou, el de les Alzines, en gran proporció com a conseqüència d'aquella operació.

No obstant això, més que un considerable augment de la riquesa de les terres adjudicades, atès que la majoria d'elles eren ja explotades des de molt temps enrere, el repartiment accelerà el procés d'arrabassar nous sòls que, si en aquells moments vingueren a resoldre una necessitat peremptòria, no deixarien d'ésser sòls marginals d'escàs valor productiu. També facilità l'accés a la propietat de totes les famílies jonquerenques, privilegi, aleshores, no petit; però no podem oblidar que, tan sols vint anys després del lliurament dels lots, les 220 peces repartides, quedaven reduïdes només a 107.

ETAPA DE PROSPERITAT

12

34

Superades les dificultats inherents a la primera guerra carlina i repartides les terres comunals entre els veïns, la nostra vila passa per una llarga tongada de prosperitat que s'estén fins al Sexenni revolucionari, pels volts dels anys setanta. Aquest progrés es manifesta en un notable creixement demogràfic que fa passar el nombre d'habitants dels 1.165 que anota Madoz en el seu conegut "Diccionario", de mitjan segle, als més de 2.000 que relacionen els censos i padrons de la dècada dels setanta.

La prosperitat econòmica es fonamenta en els tres puntals que ja vénen de la centúria anterior: l'ampliació de la

"Llevant" suro als boscos jonquerencs.

superfície cultivable, especialment l'expansió de la vinya, el creixement de la indústria dels taps de suro i la multiplicació del trànsit i els serveis de la Duana.

Si, per una part, el repartiment dels comuns bloquejà la utilització col·lectiva del bosc, per altra impulsà un moviment de roturació o arrabassada de les terres per a convertir-les en

conreu. Una bona porció de les noves superfícies cultivables foren transformades en plantacions d'alzines sureres, mitjançant la sembra d'agllans, però sobretot en vinyes, sectors agrícoles que durant aquests anys experimenten una forta demanda. No sabem la quantitat de nous peus de suros que arrelaren en el terme com a resultat de la dita activitat sembradora, però sí

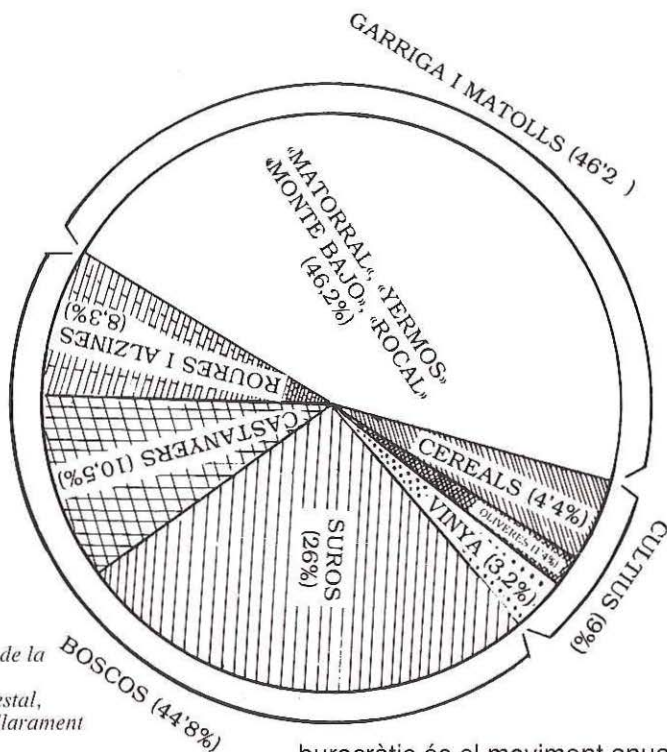
que coneixem en detall la importància de la vinya durant els anys immediatament anteriors a la fil·loxera: prop de la meitat de les terres de conreu del terme eren vinyes i dels 220 propietaris de predis rústics que figuren en l'Amillament de 1879, un total de 142 posseeixen alguna extensió més o menys gran o petita -gairebé sempre petita- de vinya.

Quant a la indústria tapera, es troba en franc ascens, com ho assenyala la diferència entre el sondatge que hem fet sobre els oficis ressenyats en els llibres parroquials, entre 1822 i 1828, en què els tapers representen sols el 7% de la població activa, i el corresponent a vint anys més tard, cap a mitjan segle, en què sumen ja el 12% d'aquella població, situant-se en el primer lloc del sector secundari.

Respecte al nombre de fàbriques o obradors de taps, mentre Madoz explica que "hay dos grandes fàbricas de tapones de corcho que dan ocupación a un crecido número de operarios", R. Medir, en la seva obra sobre el gremi taper, esmenta una estadística de 1842, que menciona sis fàbriques, si bé no parla del nombre d'operaris.

També la Duana, que ara té categoria de 1ª classe, experimenta un increment de la

Repartiment de la superfície agrícola-forestal, segons l'amillament de 1879.

seva activitat, passant els seus funcionaris de representar el 5% de la població laboral en la primera mostra mencionada dels llibres parroquials, al 9% en la segona. Des del punt de vista quantitatiu, en una imposició contributiva de 1873, junt amb els funcionaris del cos de Correus, sumaven 23 persones.

Demostració del considerable pes d'aquell organisme

burocràtic és el moviment anual de mercaderies que passen sota el seu control, ja que en la mitjana dels anys 1844-1845 representen un valor de més de 8 milions de rals de billó per exportacions i prop de 2 milions per les importacions. Els principals articles d'exportació eren els taps de suro i el suro en planxes, seguint a continuació l'oli i els alls; els articles d'importació són més variats. Hi destaquen, però, el bestiar (cosa curiosa: s'anoten 234.887 gallines anuals), els teixits, etc.

Aquesta plaça de l'Ajuntament fou testimoni de la proclamació de la Primera República.

L'etapa de prosperitat i progressiu desenvolupament econòmic, explicats anteriorment, s'acaba amb el cop d'estat que derrocà la monarquia d'Isabel II i inicià un turbulent període conegut amb el nom de Sexenni revolucionari.

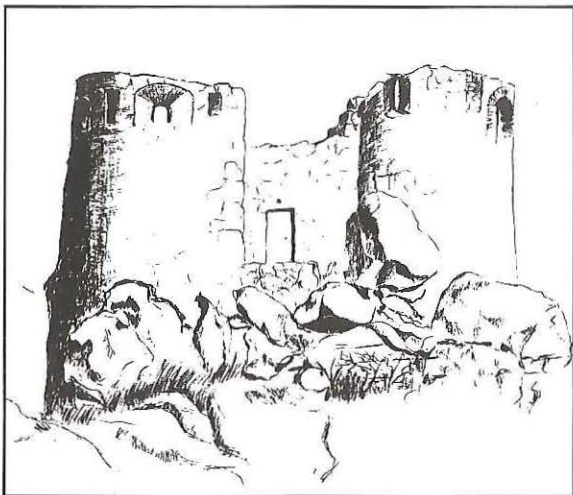
El cop d'estat repercutí a la Jonquera amb la formació d'un nou ajuntament provisional i la destitució de la major part dels funcionaris del govern caigut. Al cap de pocs mesos i després d'unes eleccions per sufragi universal -les primeres d'aquesta mena dutes a terme en el nostre país- fou elegit per un bienni el nou consistori, sota la presidència de l'alcalde Victorià Prax, personatge de notable relleu polític i econòmic i cap del bàndol liberal progressista.

Tan ben avinguts per a derrocar la monarquia isabelina, els revolucionaris no se saberen posar d'acord per a establir a Espanya un règim estable i es dividiren en diversos grups, un dels quals, molt arrelat a l'Empordà, fou el republicà

federal.

Enfront del monàrquics progressistes de Serrano, Prim, etc. que, havent guanyat les eleccions disposaven del govern de la nació, s'organitzà una revolta de caràcter republicà que, a la nostra comarca, tingué ramificacions en diversos pobles, entre ells la Jonquera, on actuava com a cap principal Pau Viñas. La revolta durà pocs dies i fracassà, però tingué aquí un dels seus darrers episodis.

Començà el dia 2 d'octubre de 1869, amb la formació al local consistorial d'una junta revolucionària que destituí l'ajuntament. La citada junta va governar des del dia 3 al 9, en què va quedar dissolta a causa de l'avortament del cop. Un dels capítosts empordanesos, Sunyer i Capdevila, ja en retirada, arribà a la Jonquera, camí de França, i la seva presència va donar lloc a un motí entre els republicans per considerar, aquests, que havien estat venuts. Home valent, Sunyer va eixir al balcó de la municipalitat per

*Les torres de
Carabanxel, trets
destacats de la
Jonquera del dinou.*

explicar-los que la causa del fracàs havia estat la defecció del governador del castell de Sant Ferran, de Figueres, però els revolucionaris no estaven per orgues i sembla que començaren a apedregar-lo i, fins i tot, sonà algun tret, fets que obligaren el cabdill federal a fugir cap a la frontera.

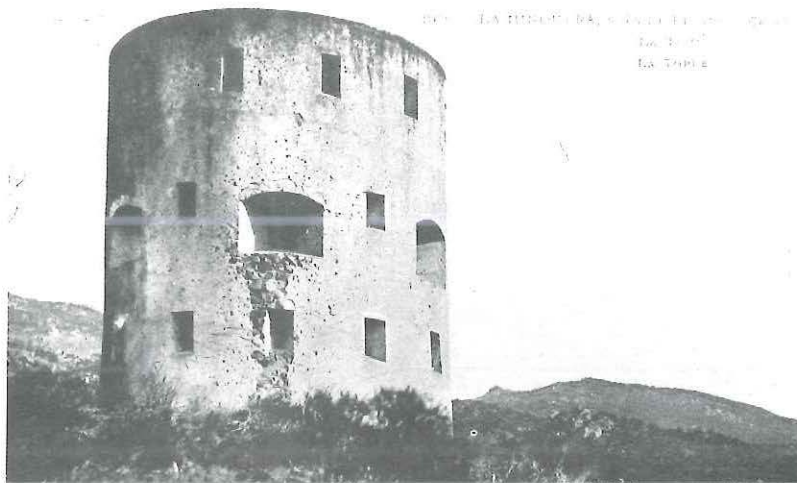
El mateix dia 9, l'ajuntament depositat tornà a fer-se càrrec de les seves funcions disposant-se a "secundar las disposiciones de la autoridad... salvando a estos vecinos de los horrores de la anarquía". Els sublevats devien sumar entre quaranta i cinquanta, ja que el primer nombre és el dels que s'acullen, poc després, a l'indult decretat pel govern; el que no apareix, de moment almenys, és el seu cap, Pau Viñas.

Després de quatre anys del fracàs federal, els republicans assoliren veure realitzat el seu ideal: l'11 de febrer de 1873, era proclamada a Madrid la República, si bé el nou règim durà poc, fins al gener de l'any següent. A la Jonquera la notícia del canvi arribà quelcom més tard i fou rebuda amb entusiasme, almenys per una part de la població. El diumenge dia 16 se celebraren brillants actes, que

ens són descrits minuciosament en el Llibre de Sessions de la següent manera: "...deseando celebrar cual corresponde la nueva forma de Gobierno que las Cortes soberanas han dado a la nación, o sea, la proclamación de la República, se ha acordado por unanimidad que mañana domingo, diez y seis de los corrientes, y al efecto de que forme época en los anales de esta Republicana villa, se haga una manifestación del modo siguiente. Al rayar el día se tocará diana por las cornetas de la fuerza de tiradores de la frontera, denominación honrosa que llevaba la Milicia de esta población en el memorable año de 1856. A las seis de la mañana, mediodía y puesta del sol, tendrán lugar las salvas de artillería, saludando a la República, empezando por las Casas Consistoriales y contestando los avisos del fuerte Badiola, que ocupa la fuerza de carabineros, destacada en esta villa... A las ocho de la misma mañana saldrán de las casas consistoriales y precedidos por la música y cinco banderas, las Comisiones para recoger donativos al objeto de dar una abundante comida a los pobres de solemnidad de esta población, cuya comida tendrá lugar en la sala del teatro a las 12 en punto. Antes de las 12 se bailarán las siempre aplaudidas sardanas llargas en la Plaza de la República. Y finalmente, a las 2 de la tarde, tendrá lugar el acto de plantar una encina, que significa la libertad de todos los españoles, conseguida por medio de la República, puesto que sin ésta no puede existir, en cuyo acto se tirarán varias descargas de fusilería, saludando a la República; y finalmente, por la noche, habrá baile en el salón del teatro..."

ELS CARLINS

13

Torre del Serrat de la Plaça, lloc estratègic de primer ordre durant la carlinada.

38

Si les dues primeres guerres afecten poc la vila de la Jonquera, en la darrera aquesta població és objecte d'un famós atac per part de les tropes del cap carlí Savalls, que es convertí pels jonquerencs en una autèntica efèmeride històrica: al·ludim al "foc" del 6 d'octubre de 1873.

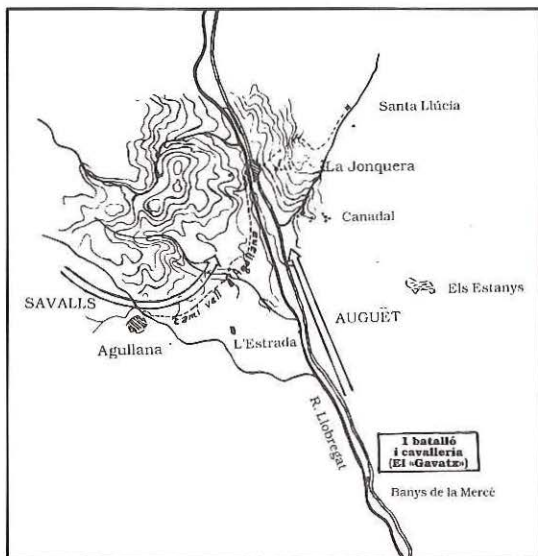
La tercera guerra carlina començà a les nostres comarques amb l'entrada, procedent de França, del cabdill legitimista empordanès Francesc Savalls, pel mes de maig de 1872. Però fins a l'abdicació del rei Amadeu i l'adveniment de la República, les tropes carlines no representaren cap vertadera amenaça per a la comarca empordanesa.

Tant per la seva importància material com per la situació estratègica a l'entrada del país, la Jonquera era un objectiu cobejable per als carlins que, ja en el mes de gener de 1873, havien exigit a les autoritats locals el pagament de les contribucions de guerra, exigència que, com és de suposar, fou rebutjada. Tement una nova presència de les tropes enemigues, els governants jonquerencs, des d'aquest moment, comencen a prendre mesures per a assegurar la defensa de la població i, entre elles, reforçar les fortificacions i obligar els veïns compresos en edat útil a formar una milícia per a fer serveis d'escolta i vigilància. A més a més d'aquests efectius populars, enquadrats en una o

dues companyies de la Milícia Nacional, es trobaven a la vila una companyia de Tiradors de la Diputació i una secció de carrabiners, manada pel tinent Francisco Salafranca, que dirigirà les operacions de la defensa durant el "foc"; en total sumaven uns 300 o 400 homes armats.

L'atac carlí del dia 6 d'octubre es presentà com una operació combinada entre les forces del brigadier Auguet, que se situaren a l'entrada de la població per la banda de Figueres, i les de Savalls, que procedien de Sant Llorenç de la Muga i es col·locaren a la

Disposició de les forces carlines durant l'atac del 6 d'octubre de 1873.

banda de ponent, pels voltants del cementiri. Aquestes forces estaven integrades per tres batallons d'infanteria, un esquadró de cavalleria i dues peces d'artilleria: en total, entre 1.200 i 1.300 homes.

A les sis del matí un sentinella donà la veu d'alarma, que fou comunicada als veïns mitjançant el toc de campanes, i a quarts de deu començava el combat amb l'arribada dels carlins al peu de la població. El "foc" durà gairebé tot el dia, fins cap a les set del vespre, i finí amb retirada dels atacants, després d'experimentar la sensible pèrdua del cunyat d'En Savalls, l'oficial artiller Cortázar. Els defensors sofriren sis morts

i tres ferits greus, a més d'alguns de lleus.

La defensa fou un èxit, però no evità la posterior ocupació dels carlins. L'any següent, liquidada la República pel cop d'estat del general Pavia, és el moment de màxima eufòria del moviment legitimista, i també del triomf de les seves armes per les comarques del nord de Catalunya: entrada a la ciutat d'Olot, victòria de la serra del Toix, on cau presoner el general liberal empordanès Nouvilas o ocupació de Castelló d'Empúries, després d'un terrible "foc", molt més dur que el de la Jonquera. No és d'estranyar, doncs, que dominant de fet el país, els

Felicitations

La resistència dels jonquerencs fou coneguda ràpidament per l'Empordà i exaltada de manera ditiràmica pels cercles republicans i la premsa comarcal, a vegades amb pintoresques expressions pseudo-romàntiques, com la següent missiva que el president del Comitè republicà de Figueres envià a l'alcalde de la Jonquera:

"Muy Sr. nuestro: Nuestros Pirineos deberían venir rojos de vergüenza por la que no tienen estos miserables que rugen todavía otra profanación ante los muros de vuestra heroica villa. Las fronteras deberían tener abismos para que en ellos se hundieran los bárbaros que deshonoran las naciones. Vosotros, junquerenses, ya tenéis estos abismos: precipitades."

(Periòdic *El Ampurdanès*, 16 octubre 1873)

carlins entrin a la Jonquera més d'una vegada, entre elles el 28 de maig de 1875, com ens descriu Bosch de la Trinxeria en un dels seus llibres

La situació no canviarà fins al mes de juliol del mateix any, amb l'arribada de la columna del general Arrando que, no solament allibera la Jonquera de la pressió carlina, sinó que posa fi al perill de nous atacs.

LA RESTAURACIÓ: UN TEMPS CRÍTIC

14

Els anys de la Restauració, que a la major part d'Espanya representen una etapa de recuperació i progrés, per la Jonquera signifiquen més aviat estancament i crisi, de manera especial des del punt de vista econòmic i demogràfic.

Ara, però, les causes no són els estralls de la guerra, com en els tombants del segle divuitè al dinovè, sinó dos greus entrebancs que afecten l'agricultura i el tràfic fronterer. Mentre un d'ells es d'àmbit general, l'altre es redueix a la

nostra població: el primer és la fil·loxera que, en relativament poc temps, acabarà amb la major part de les vinyes jonquerenques; el segon, d'ordre purament local, és l'arribada del ferrocarril a Portbou i la immediata desviació del tràfic fronterer vers aquell eficient i modern mitjà de comunicació. A aquestes dues fonts de malestar se n'hi afegeixen encara d'altres, ja que les desgràcies mai no vénen soles, com són el trasllat de la Duana als Límits i les periòdiques crisis de la indústria tapera.

Un dels esdeveniments que més repercutirà en l'esdevenidor de la Jonquera és el traçat de la línia fèrria de Barcelona a França per la costa alto-empordanesa i Portbou. El cop que representà l'arribada del ferrocarril a la mencionada població costera, el gener de 1878, pot comprovar-se comparant el valor de les mercaderies en trànsit per la duana jonquerenca immediatament abans i després de l'enllaç:

Durant anys la Duana fou situada en una part de l'actual "Unió Jonquerenca".

Al finals de segle, a la Jonquera s'exploraven mines d'arsènic.

anys	importacions	exportacions
1876	4.012.236 ptes	3.156.163 ptes
1880	360.410 ptes	1.315.856 ptes

És a dir, que en valor, el tràfic de les mercaderies per la frontera jonquerenca, en el transcurs de quatre anys, ha quedat reduït quasi a una cinquena part.

Per si no n'hi ha prou d'aquest contratemps, la nostra duana queda reduïda de categoria i -una patacada més- l'any

1883 es transfereix al barri dels Límits.

La segona adversitat que cau a sobre, per aquests anys, és la fil·loxera. La plaga, que es detecta per primera vegada al nostre país a Rabós, l'any 1879, ja es troba present a la Jonquera dos anys després. Encara que les vinyes no representessin aquí, com en els municipis del peu-de-mont de l'Albera i la serra de Roses,

gairebé un monocultiu, ocupaven una superfície equivalent a la meitat de les terres de conreu. En totes de les parts el pas de la plaga fou ràpid i assolador, acabant amb la major part del ceps; com diu un lacònic text municipal: "la viña," en su mayor parte, ha dejado de existir a causa de la filoxera".

Tot això ens ajudarà a comprendre el que continua dient el mencionat Llibre d'Actes de l'ajuntament quan explica que "está en el conocimiento de todos la decadencia de la Junquera, la progresiva emigración de sus habitantes, la paralización de la industria..."

Que realment era així, un fet estadístic ens ho ve a demostrar amb la precisió de les xifres: és l'alarmant descens de població en el transcurs dels deu anys que van dels moments eufòrics del començament de la pau i consegüent reactivació econòmica, l'any 1877, a l'acumulació de desgràcies que es presenta deu anys després, en el cens de 1887. Mentre en la primera data els jonquerencs sumaven la quantitat de 2.193, en la segona havien baixat a 1.793; o sigui, que en deu anys la població de la Jonquera havia perdut 400 habitants, equivalents al 18% del total.

LA JONQUERA AL PRINCIPI DE SEGLE

Fins cap al tombant de segle la Jonquera no acaba de recuperar-se de la crisi de la fil·loxera i el trasllat de la Duana. Per una banda, certa expansió de la indústria de taps de suro; per l'altra, un lent remuntar de la vida agrícola amb la plantació de nous ceps immunes d'origen americà o amb la reconversió de part de les vinyes mortes en terres cerealícoles, permeten que el pols de la Jonquera torni

a bategar normalment. Això, almenys, és el que es trasllueix en les Actes municipals: "La Jonquera -diu la corresponent a febrer de 1892- está rehaciéndose lenta pero persistentemente de las ruinas que la plaga filoxérica llevó años atrás a sus viñedos...Sus renombradas fábricas de tapones y casas de exportación

15

*Aspecte exterior de la
Jonquera pels volts
de 1900.*

LA INDÚSTRIA TAPERA

16

Fàbriques de taps a la Jonquera l'any 1890

En el "Padrón municipal" de 1890, que es conserva a l'Arxiu Municipal de la Jonquera, es relacionen les següents fàbriques de taps:

Fàbriques	Localització	Capacitat productiva
Miquel Alsina	c/ de la Torre	3 "mesas" de 4 "asientos"
Josep Laverni	Els Límits	4 "mesas" de 4 "asientos"
Pere Cardoner	c/ Vell, 1	1 "mesa" de 2 "asientos"
Martí Sala	c/ Vell, 3	1 "mesa" de 4 "asientos"
Manuel Laporta	Afores, 2	3 "mesas" de 4 "asientos"
Josep Ros	c/ de Cantallops	1 "mesa" de 4 "asientos"
Simon Rabasa	c/ Major, 76	1 "mesa" de 4 "asientos"
Pere Girbal	c/ Vell, 3	4 "mesas" de 4 "asientos"
Josep Daunis	c/ del Rec	1 "mesa" de 4 "asientos"

44

En plena feina de fer taps de suro.

Se sol estar d'acord que el període més brillant de la indústria tapera a l'Empordà fou l'espai que va des de l'any 1880 fins al 1900. Després, l'aparició de succedanis del suro, el proteccionisme d'antigues nacions importadores i la mecanització del treball, que exigí inversions que la major part de les nostres petites empreses no pogueren afrontar, donaren lloc a l'inici d'una davallada que, si de moment és lenta i poc perceptible, s'accentua fortament amb l'esclat de la Primera Guerra Mundial. Tota aquesta trajectòria és la que segueix també la nostra població. Primer, un període de puixança que vingué a

coincidir, atenuant-les, amb les desafortunades conseqüències d'aquelles dues patacades que foren la fil·loxera i el dràstic descens del tràfic duaner, prosperitat que aquí s'allarga, sense grans alts i baixos, fins a la mencionada guerra. L'impacte d'aquest esdeveniment fou, per a la Jonquera, molt acusat, i així com altres poblacions, sobretot en el Baix Empordà, acabat el

conflicte bèl·lic, es refan, a la nostra no es dona aquest cas. Els anys vénen, doncs, a accentuar una decadència que va allargant-se fins al tancament dels darrers obradors de taps de suro, ja després de la nostra guerra civil, al final del anys seixanta.

Durant l'època daurada, el nombre de persones que treballaven a la indústria tapera oscil·lava pels volts de les 150. Així, el padró municipal de 1895, n'anota 154, distribuïdes de la següent manera: 125 "taponeros", 13 "taponeras" i 15 "cuadradores de corcho", com es diu en les corresponents caselles de professions.

Perquè ens fem càrrec del que representen aquelles xifres, afegirem que la gent que treballa a la indústria tapera representa en el padró del final de segle, més del 62% de la població activa del sector secundari i el 27% de la població activa total; és a dir, que de cada quatre jonquerencs que treballaven, un ho feia a la indústria tapera.

La situació es mantingué fins a la Guerra Mundial I, circumstància que en reduir i, molt sovint, en tancar mercats on anaven destinats els nostres taps, significà la primera ensopegada seriosa.

Aleshores molts obrers quedaren sense feina i fins l'Ajuntament es veié obligat a emprendre obres públiques per a atenuar l'atur.

Durant els anys immediatament posteriors a la guerra, sembla millorar quelcom la situació; però fou un simple respir. Les transformacions tècniques experimentades per l'activitat tapera, de manera especial en el camp de la mecanització de la feina i de la concentració de les empreses, mentre s'obrien camí en el Baix Empordà, a l'Alt no acabaven d'encaixar-hi i, dintre d'aquest, menys encara la Jonquera, amb unitats petites i disperses.

Treballadors i familiars de la fàbrica de taps d'en Carreras.

Si els personatges destacats no fan la història d'un poble, com es creia abans, en canvi hi deixen sempre una empremta inesborrable. Aquest fou el cas, per la Jonquera, de Pere Grau Balló, en el segle XVIII, o el de Carles Bosch de la Trinxeria al final del XIX.

La família Bosch es troba arrelada a la Jonquera des que un d'ells, de nom també Carles, resident a Avinyonet de Puigventós i "ciutadà honrat" de Barcelona -pertanyent, per tant, a la petita noblesa catalana- contragué matrimoni amb Madrona Azemar, pubilla d'una de les cases jonquerenques de més rellevància social. Emparentats, més tard, amb els Trinxeria de Prats de Molló, els Bosch acabaren acumulant un considerable patrimoni estès a cada banda de la frontera pirinenca.

Per aquesta darrera raó, no és estrany que el nostre personatge nasqués a Prats de Molló, en el Vallespir, l'any 1831, i alternés la seva vida entre aquella població, durant la joventut, i la Jonquera, on fixà la residència quan, a la mort del seu avi, prengué possessió dels béns familiars.

Educat a Tolosa de Llenguadoc, on estudià art i lletres, fou una persona de notable cultura i extensos coneixements, de manera especial de les terres on desplegà l'existència. Però també de tipus general, com ho demostra, per exemple, el coneixement de diferents llengües, circumstància aleshores no gaire freqüent. A més d'algunes estades a l'estranger, sobretot a diferents regions de França, o una llarga permanència a la capital catalana, acabà, com hem vist, instal·lant-se a la Jonquera, a la casa de la seva propietat, al carrer Major, gairebé davant de la plaça, on visqué fins a la mort, l'any 1897, als seixanta-sis anys d'edat.

De jove, mentre la salut i les forces li ho permeteren, fou un home de múltiples activitats, tant les derivades de les afeccions molt pròpies de la seva classe social, sobretot la cacera i l'excursionisme, com les que depenien de l'administració del seu vast patrimoni. Les dues primeres, íntimament relacionades, seran una

font constant d'on traurà bona part dels materials de l'obra literaria.

Quan entrà en la cinquantena, que corresponia als anys vuitanta del segle passat, disminuïda l'energia juvenívola i ja amb escasses forces físiques per a trescar per les muntanyes, Bosch començà la carrera d'escriptor, primer com una simple inclinació de la qual fa participants als seus amics de la vila; després, una vegada obtingut el reconeixement dels cenacles literaris barcelonins, ja com una dedicació.

La primera obra publicada fou "Recorts d'un excursionista", l'any 1887, que romandrà com una de les més populars, potser perquè hi vessa algunes de les vivències més sentides. Continua amb altres relats curts, la major part també producte del seu contacte diari amb el paisatge i els homes del món rural on visqué.

Més tard, la irrupció en el camp de la novel·la, amb "L'hereu Noradell", de temàtica rural, que tan bé coneixia, continuant amb altres de contingut i problemàtica més generals, fins i tot en escenaris exòtics. En conjunt, la seva obra completa abraça cinc reculls d'escrits varis, generalment narracions curtes, i quatre novel·les. Però foren alguns dels primers els que obtingueren, i continuen obtenint, més èxit, com ho prova el fet d'haver estat editats diferents vegades.

Emmarcat dintre el moviment literari de la Restauració, i més concretament en les tendències modernistes, Bosch féu amistat o estigué en contacte amb rellevants personalitats d'aquells moviments, com Verdaguer, Joaquim Vayreda, Narcís Oller, Massó i Torrents, Vilanova, etc. Destacà allò que millor coneixia: el petit món dels pobles i les masies, els camps i les muntanyes, els pagesos, pastors i bosquetaires; més en les descripcions i narracions de curts episodis, que en l'exposició de les complicades trames i les profundes anàlisis psicològiques que requereix la novel·la. Per aquesta raó, en aquest darrer gènere,

*Carles Bosch de la
Trinxeria i la casa on
visqué els darrers
anys.*

potser fou objecte de crítiques més severes que no pas d'elogis.

Bosch apareix en la seva obra, com un home fortament ancorat al seu país, que estima apassionadament, que n'exalça la llengua i que, malgrat l'educació afrancesada que rep, no sembla tenir altres ideals que les velles tradicions, costums i creences de sa terra. Per això se l'ha comparat amb Ruyra, amb la diferència que mentre els personatges d'aquest darrer son mariners i el paisatge la costa, en el cas de Bosch de la Trinxeria els protagonistes del millors escrits són pagesos i el marc natural les muntanyes i valls pirinenques.

Havent estat escrita a la Jonquera la quasi totalitat de la seva producció i bona part d'ella llegida com a primícia als amics i contertulis jonquerencs, no podia deixar de convertir la seva vila en protagonista d'alguns dels seus relats.

Com a bon caçador, no manquen les descripcions de les muntanyes i els estanys del terme, refugis privilegiats de la fauna bosquetana o lacustre, destacant "Recorts d'un caçador" i "Una cacera del porc senglar als boscos de Requesens". Altres vegades són les festes tradicionals, la vida quotidiana, el folklore o els costums de la vila, com quan ens pinta l'aplec de Santa Llúcia, tan arrelat entre la gent, o el curiós episodi de l'espectacle bíblic popular, "La presa de l'hort", on el que feia de Crist penjat, en el moment culminant del drama, saltà de la creu i es posà a córrer cames ajudeu-me.

Però potser l'obra més coneguda és "Una excursió forçosa", on ens explica l'episodi de l'empresonament de part del consistori jonquerenc, del qual ell formava part, pels carlins i el trasllat, custodiats per la tropa, vers els amagatalls de la Garrotxa. Aquesta història, junt amb les de "Recorts de la darrera carlinada", del seu amic Vayreda, és, sens dubte, de les millors narracions que s'han escrit sobre aquella guerra, que tant afectà la Jonquera.

LES ESCOLES I L'ENSENYAMENT

17

48

Des de mitjan segle XVIII, a la comarca empordanesa, existeixen mestres de minyons a gairebé tots els municipis. Per la Jonquera podem documentar-los fins i tot durant la primera meitat, encara que no sempre sabem on es localitzen les escoles, ja que, no disposant de local fix han de situar-se en diferents edificis. Pels anys quaranta del segle passat, aquelles estan regentades per un mestre i una mestressa i es troben "en un extremo de la població". Al final dels anys setanta s'ofereix per a la seva instal·lació "el antiguo salón de baile, situado en la calle Mayor, nº19, que es el local que ofrece más buenas condiciones". Finalment, l'any 1884, acaben

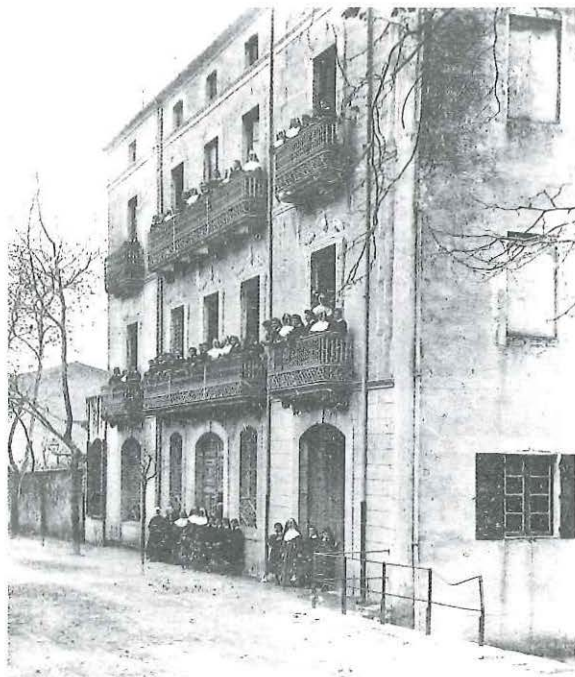
per situar-se a la casa del Sr. Tarinas, és a dir, al local de la Duana, ja que aquesta havia passat als Límits l'any anterior.

Durant aquests temps, les condicions materials dels edificis on s'impartien les classes, devien ser força deficientes, com ho prova el fet que, l'any 1861, l'ajuntament hagué de construir una comuna per a les nenes, perquè, "repugna al decoro público ver a una niña en la calle exponer su pudor a la vergüenza pública".

A mesura, però, que augmenta

el nivell de vida de la població, també millora l'ensenyament, tant en el pla material, amb la construcció d'un edifici propi, tocant a l'ajuntament, com pel que afecta a la qualitat i a la seva difusió en la majoria de nens i nenes. Des de principi de segle és ja un fet l'escolarització total de la població infantil jonquerenca en edats compreses entre els sis i dotze anys, i s'acorda que "todo niño que se encuentre vagabundeando por las calles será conducido a su domicilio y denunciado sus padres a la Alcaldía".

*Col·legi de les
germanes de la
Immaculada
Concepció, establert
a la casa Cuberta.*

Grup d'escolars amb el seu mestre Josep Peñuelas.

A la Jonquera a més de les escoles oficials, existia l'escola lliure o "laica", que funciona almenys des dels anys vuitanta, i sol rebre alguna subvenció de l'ajuntament, generalment d'ideologia progressista. De totes maneres, sembla que a començament de segle havia ja desaparegut. Si més no, no s'esmenta en les actes de la Junta d'Instrucció Pública.

Mentre l'escola laica desapareixia, a principi de segle vénen a establir-se a la Jonquera algunes congregacions religioses franceses, expulsades del seu país com a conseqüència de la política anticlerical del govern. En vingueren quatre. Una hi va instal·lar un petit noviciat de pares franciscans, i les tres restants, una de

masculina -Germans de les Escolles Cristianes- i dues de femenines -Germanes Concepcionistes i Germanes Dominiques-, es dedicaren a l'ensenyament, al principi només a alumnes francesos, després també a espanyols.

Tenim notícia de l'arribada dels ordes francesos almenys des de 1905, però algun probablement ho faria abans, perquè a Agullana hi estaven establerts des de 1903. No tots gaudeixen del mateix prestigi didàctic, perquè mentre els franciscans "tendrán que llenar ciertos requisitos para ponerse dentro de la legalidad", les germanes dominiques "dan prueba de celo y no escasa inteligencia en el ejercicio de su misión".

Però el col·legi que resulta més elogiat és el de les germanes de la Puríssima Concepció, del qual "no puede decirse más

El bon record d'un mestre: Josep Peñuelas

Les persones que formen part de la generació que assistí a l'escola durant els anys vint i trenta, us parlaran amb elogi i estima del mestre que tingueren: Josep Peñuelas del Río.

Encara que no havia nascut a Catalunya sinó a Navarra, aquí passà gairebé tota la seva vida i s'identificà completament amb el nostre país.

Quan vingué a la Jonquera, l'any 1922, era ja un professional ple d'experiència i de prestigi, molt estimat pels seus superiors de la Inspecció. Aquí visqué i exercí de mestre fins a la seva mort, l'any 1937, quan només tenia 47 anys d'edat i es trobava en la plenitud de les seves facultats. Durant aquesta fecunda etapa d'estada a la Jonquera, no solament actuà a l'escola, on formà un estol de jonquerencs que encara avui conserven el seu record, sinó que intervingué en la vida col·lectiva local, especialment com a president de la popular societat "La Unió Jonquerenca".

que una cosa: que el local es magnífico -era a can Cuberta- y que por la sólida cultura que en él se da a las alumnas, puede contarse entre los mejores de la provincia y acaso de Cataluña".

L'AUTOMÒBIL I L'ELECTRICITAT

18

50

En els primers temps del segle actual, els mitjans de transport que circulaven per la Jonquera eren pràcticament els mateixos de les èpoques anteriors, els carros i les tartanes que, per enllaçar-la amb la propera capital de la comarca, gairebé tardaven el mateix temps que

un segle enrere. No solament els vehicles eren lents i d'escassa capacitat de transport, sinó que el camí per on havien de transitar continuava essent deficient. Hem d'arribar a l'any 1919, ja acabada la Guerra Mundial I, perquè es dugui a terme una millora general del ferm de la calçada en el tram de Figueres a la frontera, encara que la transformació de la carretera Nacional-II en una autèntica via moderna de circulació, amb l'aplicació per primera vegada de paviment asfàltic, no tindrà lloc sinó més endavant, amb l'endegament de la "Red de Firms Especiales", durant la Dictadura de Primo de Rivera.

L'enllaç regular de la Jonquera amb Figueres o França el tenim ben documentat des del final del segle passat. Durant aquells anys hi havia dos serveis diaris de Figueres a la Jonquera i viceversa, a més dels serveis regulars que

enllaçaven la capital de l'Empordà amb Amélie-les-Bains i el Portús, ambdós fent parada aquí. Uns anys després, aquests serveis es multipliquen, i arriben al punt més alt durant la Guerra Mundial I, com a conseqüència del considerable augment del trànsit i viatgers, impulsat pel mencionat conflicte. Llavors hi arribà a haver quatre ordinaris que feien el trajecte de Figueres a la Jonquera, tres dels quals continuaven fins al Portús.

És difícil saber quan el primer automòbil travessaria la frontera, esdeveniment que, sens dubte, tindria lloc en els primers anys del segle. Durant la segona dècada, el pas d'automòbils era ja un fet corrent, com ho mostra la notícia, de l'any 1913, que, amb motiu de les fires de la Santa Creu, ens informa del pas de "més de 90 automòbils atestats de gent". D'aquests primers anys de la segona dècada, concretament de 1911 i 1912, coneixem el pas, amb corresponent detenció a la Jonquera, dels autocars destinats als trajectes de Figueres-Amélie-les-Bains i Figueres-Perpinyà.

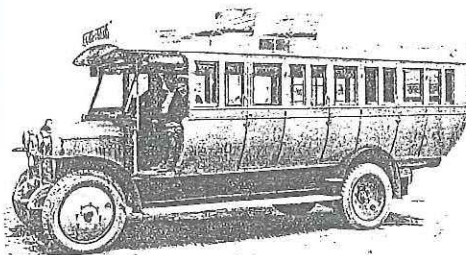
**Servicio exclusivo de Autos
de Figueras al Perñús**

Salidas: 6'50 - 11 - 15'15 - 17

JOSÉ SALA
(Antigua Casa Simón)

TELÉFONO NÚMERO 418

Junquera, 15 - FIGUERAS

L'empresa Sala fou una de les primeres a establir serveis regulars d'autocars.

Però el primer automòbil de servei públic que circulà de la Jonquera a Figueras fou un cotxe que transportava el correu i que començà a la darrera de 1914 o principi de 1915. Quant al transport de viatgers, hem d'arribar a l'any 1923 per a poder disposar de línies exclusives a Figueras i fins i tot a Girona. Les primeres eren servides per les empreses de Josep Sala Corcoll i de Lluís Guardiola; la segona per la d'Enric Ferrerfàbrega. Ensenms que els primers automòbils, arribava l'electricitat a la Jonquera, enllumenada, fins aleshores, amb fanals de petroli. La instal·lació de l'enllumenat públic per mitjà de l'electricitat als pobles veïns de Darnius i

El carrer Major al principi de segle, ja amb l'enllumenat elèctric.

Agullana, impulsà les autoritats jonquerenques a contractar el nou sistema amb l'empresari subministrador de la primera d'aquelles poblacions, l'any 1905. L'electricitat arribà, de fet, l'any següent, però es limità a 32 punts de llum, amb 32 làmpades d'incandescència de 16 bugies cada una. Les bombetes s'encenien mitja hora després de la posta del sol i s'apagaven una hora abans de la sortida. Al barri dels Límits, l'electricitat pública hi arribà l'any següent, però només amb quatre fanals.

L'AIGUAT DE SANT MIQUEL

19

Encara avui, en el record de la gent gran, perdura un fet catastròfic conegut amb el nom de "l'aiguat de Sant Miquel", per haver ocorregut en tal diada, 29 de setembre, de l'any 1913.

En el transcurs dels temps, la Jonquera ha sofert diferents calamitats d'aquesta mena, fet normal, per altra part, en tots els països mediterranis. El Llibre d'Actes de l'ajuntament, per exemple, ens informa de la riada esdevinguda l'any 1898, que s'emportà "el puente de las paseras, con baranda de hierro, sobre el río Llobregat", trencà la carretera vella d'Agullana i va causar danys en alguns carrers de la població.

Referent al fet que anem a descriure, ja feia dos dies que estava plovent, quan, a les vuit del vespre de la diada de Sant Miquel, caigué un fort xàfec de tipus tempestuós, amb el corresponent aparell de llamps i trons, que no tardà a produir greus conseqüències. Canalitzada vers la petita conca

El Llobregat, que quasi sempre va mig sec, a vegades s'esbrava amb espectaculars crescudes.

superior del riu, aquella enorme quantitat d'aigua caiguda en tan poc temps arribava, al cap de mitja hora, a la Jonquera. El riu baixava inflat i enfurismat, arrossegant branques i troncs que, en topar amb el pont de can Calabuig, taparen els forats de les arcades i el convertiren en una autèntica resclosa. Des

*Un dels esvorancs
causats per l'aiguat
de Sant Miquel.*

d'aquest moment l'aigua començà a pujar i s'escampà pels costats, a dreta i esquerra, inundant les parts baixes de la població.

Per la banda dreta, s'estengué per les terres on actualment es troben el grup escolar i les cases disperses situades més avall, de ca l'Ernest Alsina, llavors fàbrica de taps, i els baixos del també obrador taper de Jaume Sunyer. Per l'altra banda, és a dir, pel carrer Major, entrà primer a can Calabuig i al local de "La Unió Jonquerenca", i, baixant cap avall, irrompé a la Plaça, que quedà convertida en un autèntic llac, unint-se altra vegada les aigües al riu, ja passat el poble.

A més d'una gran quantitat de planxes de suro de les dues mencionades fàbriques de taps, l'aigua s'endugué alguns animals, com porcs i cabres -la major part recuperats posteriorment, s'ha de dir tot- i fins un carro que, aigües avall, es trobà penjat d'un arbre. Però no hi hagué desgràcies personals.

L'estup d'aigua durà relativament poc temps, perquè a les deu de la nit ja havia deixat de ploure i, de fet, el perill havia passat. Com es pot veure, un típic aiguat de llevant propi de la tardor, però de

proporcions i conseqüències poc freqüents. Potser tingué més d'espectacular que de destructor, malgrat les malvestats ocasionades; sigui com sigui, per als jonquerencs es convertí en un esdeveniment memorable.

Les repercussions de la catàstrofe afectaren en primer lloc els carrers i les cases. Almenys així ho afirma el corresponsal de "La Veu de l'Empordà", segons el qual "en quatre o cinc cases baixaren les voltes del primer pis i de can Pau Cortada s'emportà mig edifici". En segon lloc, les terres de conreu i els camps. De les primeres, el mateix corresponsal parla de "camps arrasats, arbres arrancats i horts que han desaparegut". Quant als camins, quedaren afectats la carretera d'Agullana i la de Sant Julià, veïnat que restà tallat de la Jonquera. Però sobretot la de Figueres, en el lloc anomenat el córrec d'En Mateu, on l'aigua s'emportà la calçada i durant alguns dies la Jonquera restà mig incomunicada.

El trasbals fou de prou envergadura perquè aquell any es deixés de celebrar una festa tan popular com la del 6 d'octubre i, en conseqüència, es desllogués la prestigiosa cobla de Peralada que havia d'amenitzar els actes.

EL CONTRABAN

20

Els carrabiners representaren sempre un col·lectiu molt arrelat a la Jonquera.

54

La situació de la Jonquera tocant a la frontera torna, pels anys de la primera Guerra Mundial, a exercir una considerable influència, convertint-la de cop en un actiu centre de trànsit de mercaderies, si bé ara dirigides sobretot vers un sol destí: l'exportació cap a França.

El creixement del tràfic es veu clar comparant el moviment duaner de mercaderies de l'any 1910, de volum molt reduït, amb el corresponent a l'any 1916, ja en plena situació bèl·lica, i això sense comptar el moviment de contraban. Mentre en el primer any les exportacions sumen, en valor, només 144.034 ptes., en el segon puguen a més de dos

milions; és a dir, que les sortides s'havien multiplicat per catorze.

L'espectacular increment dels intercavis internacionals, ve confirmat per les notícies de la premsa comarcal, com el cas del setmanari "La Veu de l'Empordà", en el següent paràgraf corresponent al número del 10 de març de 1917:

"Malgrat el mal estat en que es troba la carretera..., que és una veritable vergonya, mai s'havia vist un tràfec de mercaderies de totes classes tan important, a l'extrem que es ja casi impossible trobar un carro en la

comarca que no es dediqui a transportar gèneres a la veïna República".

Al costat del comerç legal a través dels passos duaners, hi havia el comerç il·legal o de contraban, que experimenta un impuls paral·lel a l'anterior. Són freqüents, per exemple, les notícies de premsa que en parlen. Com a curiositat esmentarem només dos casos que afecten la Jonquera. Un és la presa de 450 mules, trobades en una finca de la

mntanya de Requesens, i l'altre són els trets que els carrabiners engegaren contra un grup de contrabandistes dels quals varen ferir-ne un que, per cert, era veí jonquerenc.

El contraban s'accentua cap al final de la guerra i repercuteix, cada vegada més, en una

"Fer el paquet"

Durant molts anys el petit contraban fou un mitjà de vida de tots els llocs tocant a la ratlla fronterera; però menys del que la gent de fora es creu. I també, cal dir-ho, ha experimentat constants alts i baixos en relació tant amb la situació internacional com amb la major o menor estretor econòmica de la gent.

Pels anys vint, Joan Montjonell, en un interessant article sobre la vida de la Jonquera durant aquella tongada, escriu:

"Eren molts els treballadors, en especial els del bosc que, per millorar la precària situació econòmica, es dedicaven a "fer el paquet", o sigui, a passar contraban en colles organitzades. Com a curiositat he de fer remarcar que els carrabiners i els contrabandistes eren adversaris, però no enemics i molt sovint se'ls veia al cafè jugant a cartes amb tota naturalitat".

ràpida pujada dels preus. És ben expressiu el següent comentari:

"En aquesta vila de la Jonquera, estem ja acostumats a veure el contraban que s'emporta a França tots els comestibles i demés subsistències, en petita escala, ademés... de la infinitat de vehicles que diàriament passen pels nostres carrers; més ara,

d'uns quants dies ençà, sembla un veritable èxode el que està passant en matèria de contraban... cal també veure la concurrència diària de rossellonesos que vénen a la nostra vila per proveir-se de lo molt que ells estàn faltats i que, en conseqüència, nosaltres cada dia paguem més car." I uns dies més endavant:

"Del contraban a la descarada de què anem parlant en aquestes cròniques setmanals, en sabem cada dia nous detalls que ens afermen en la convicció de que si no s'hi posa límit, dintre poc pagarem en aquesta comarca... els queviures tant o més cars que a França".

Per terrenys abruptes com aquests solien actuar els contrabandistes.

LA DICTADURA I LA SEGONA REPÚBLICA

21

L'única repercussió a la Jonquera del cop d'estat del general Primo de Rivera i la consegüent Dictadura (1923-1929) fou, de moment, el canvi d'ajuntament. Aquí que, des del temps de la Revolució del 68 havien governat gairebé sempre els progressistes o els republicans, ara, per primera vegada, hi havia un govern de dretes. Els alcaldes d'aquesta ideologia, nomenats governativament, foren Antoni Brugat i després Amat Alté. Una de les principals preocupacions d'aquests consistoris, com dels anteriors,

fou la tornada de la Duana dels Límits a la Jonquera. Aquest problema s'agreujà amb l'intent de reduir la categoria d'aquella, fet que impulsà una ofensiva de les autoritats locals que no sols aprofiten per a insistir en la reiterada petició, sinó que ara cerquen influències a Madrid-entre elles la del Duc de l'Infantado, que feia poc havia esdevingut propietari del castell i dels boscos de Requesens- i recapten l'ajut de les poblacions veïnes, incloent-hi les de Figueres i Girona, de les institucions econòmiques, com la Cambra de Comerç de Girona i la Cambra Agrícola de Figueres, i fins i tot de la Diputació. El punt culminant de totes aquestes gestions fou l'anada a Madrid d'una comissió que s'entrevistà amb el ministre d'Hisenda, de qui obtingueren més bones promeses que tangibles realitats.

En l'etapa de transició entre la Dictadura i la proclamació de la República, del final de desembre de 1929 al 14 d'abril de 1931, es feu carrèc del govern municipal un consistori integrat per quatre consellers d'abans de la Dictadura i altres tres que eren els contribuents més importants de la vila.

*El sometent de la
Jonquera durant els
anys vint.*

Teatro La Sala

LA JUNQUERA

Grandiosa función de despedida por la compañía "EXCELSIOR", tan querida de este público que tanto la distingue.

Director Eduardo Guillot i el maestro Delán Mulé.

Hoy sábado 12 noviembre de 1927.

A las 9 y media.

La aplaudida ópera en tres actos libro de Casimiro Giral música del colosal autor alemán Hugo Frsch

¡DOLLY!

bajo el siguiente reparto:

Hedda Galatlil	Srta. CARMITA UBAGO
Dolly	ANTONIA PASTOR
Leonta	EVA LOPEZ
Frsch Norman	Sr. ORTEGO
Emérico	J. PASTOR
Príncipe Heriberto	GUILLOT
El Barón Tebas	Elvira
Schnabot	Rius
Un criado	Godia
Mitot	Srta. Teresa Antelo
Fifi	Lopez
Nelle	Albertos
Dosh	Cabreros
Litel	ISIGO

Lujosa presentación. - Decorado exprofeso.

Grandiosos ballables modernos y de gran sensación.

Grandioso Charleston, Fox-trots y Blach-Botons.

Todos al Teatro La Sala.

Programa d'una funció d'òpera al teatre "La Sala".

La proclamació de la República, el 14 d'abril, es caracteritzà, com gairebé arreu, per un espontani entusiasme popular. Sota els acords de la "Marsellesa", s'organitzà una manifestació presidida per una vella bandera vermella, ja que no se'n trobà cap més, amb la

inscripció brodada: "Comité Republicano Federal 1909.-La Junquera".

En les primeres eleccions municipals es presentà una sola candidatura, no gaire ben definida políticament, almenys en els primers moments, i fou elegit alcalde Josep Torrent Mallol. En les del 14 de gener de 1934, també amb una sola llista, l'elecció recaigué en Antoni Soler Llonch, un home moderat, empleat de l'agència de transports Casadamunt, del Portús, que si bé era oficialment el representant de les esquerres locals, semblava gaudir del consens de la major part de la població, com ho confirmen els 293 vots obtinguts..

Una de les més positives executòries d'aquest consistori fou d'haver assolit, per fi, la tornada de la Duana a la Jonquera, gràcies en bona mesura al suport de dos personatges íntimament vinculats a la vila i que llavors ocupaven les primeres files de la vida política: l'alcalde de Barcelona, Carles Pi i Sunyer, i el diputat d'origen jonquerenc, Ramon Carreras Pons. L'Ordre es publicà per l'abril de 1936 i, pels volts de l'esclat de la guerra civil, començaren les obres en terrenys cedits gratuïtament per la família Cuberta.

Una festa major jonquerenca durant els anys vint

Malgrat la crisi surera, els anys vint són, per a la Jonquera, un període d'anar fent, sense gaires alts i baixos, dintre del qual la festa major representava una de les poques ocasions de lleure i divertiment. El periòdic "La Veu de l'Empordà" ens descriu la de l'any 1923, de la següent manera:

"La festa major d'enguany ha estat molt llúida. El primer dia, a l'ofici de l'església parroquial, un cor de damisel·les, dirigit per la distingida artista senyoreta Mercè Laporta, va interpretar amb molta afinació la missa a la Mare de Déu de Núria...i el segon dia la missa d'Angelis. Demés, la banda militar dirigida pel músic major de Figueres, senyor Juncà, executà amb gran justesa dos corals del gran mestre Joan Sebastià Bach, essent la concurrència de fidels molt nombrosa.

La citada banda ...va deixar satisfets a tots... ja que en la interpretació de sardanes i balls ho féu d'un mode perfecte. Demés, de deu a onze, hi hagué tots tres dies concert en el passeig de la carretera, interpretant-se peces del repertori clàssic, ultra fantasies d'òperes com Lohengrin, Piaggiacci i altres".

(La Veu de l'Empordà 22 de setembre de 1923)

LA GUERRA CIVIL

22

58

Durant els tres anys de la Guerra Civil (1936-1939), la Jonquera passà per semblants vicissituds que les altres poblacions del país: formació d'un Comitè Antifeixista, control sobre els possibles enemics de la revolució, amb les corresponents víctimes, progressiva mancança d'aliments i de primeres matèries, amb el consegüent racionament dels queviures, mobilització del jovent per la guerra, etc. Però aquí podríem afegir-hi dos trets que li atorguen unes característiques pròpies: primer, la moderada actuació de les noves autoritats respecte als adversaris polítics, si la comparem amb la d'altres pobles de la comarca; en segon

lloc, el paper de la seva posició a la ratlla fronterera que, si al principi li permeté d'atenuar l'estretor general, al final la convertí en escenari tristament privilegiat d'un dels espectacles més dramàtics de la nostra guerra: l'èxode dels vençuts.

Poc després de la derrota de l'alçament militar a Barcelona, es constitueix el Comitè de les Milícies Antifeixistes, format pels representants de les principals formacions polítiques i sindicals d'esquerra i que, de fet, es féu càrrec del poder local, si bé aquí l'alcalde,

Edifici de la Duana vella, construït els primers anys de la guerra civil.

Antoni Soler, no deixà d'exercir una mesurada influència sobre els revolucionaris.

Una de les primeres mesures fou el tancament de l'església parroquial, que posteriorment va ser saquejada, amb la destrucció de gairebé tot el que contenia a l'interior. El Comitè oferí al rector, Mn. Josep Major Reinalt, i al vicari, Mn. Enric Puig Vila, la possibilitat de fugir a França, proposta que els dos

Bitllet de banc posat en circulació per l'Ajuntament de la Jonquera.

rebutjaren, al·legant que no havien fet cap mal a ningú i restant a la població per espai de dos mesos sense ésser molestats. Empresonats més tard al castell de Figueres, el 21 de setembre del mateix any, una patrulla de milicians forasters se'ls emportà i executà, a la sortida d'aquella ciutat. El capellà del veïnat de Requesens, Mn. Martí Costa Bronsons, també morí assassinat quelcom més tard, el 13 d'octubre.

Una de les primeres mesures preses pel Comitè fou assegurar el restabliment de la Duana a la Jonquera. Ho feren

de manera contundent: el mateix mes de juliol pujaren al barri dels Límits, enderrocaren l'edifici on s'estatjava i, acte seguit, transferiren els serveis duaners a una casa situada davant l'actual bar "Marfil", on romangué fins que estigué acabat l'edifici nou construït per a tal fi.

Els primers temps, i a mesura que anaven mancant les vitualles a la població civil, la posició de la Jonquera tocant a la ratlla serví, una vegada més, per a ajudar-la a sobreviure. Els encarregats de l'abastament -i també els particulars pel seu compte- anaven al Portús francès a comprar gèneres que repartien a la població o venien als de fora. Almenys durant una temporada, molta gent de la

comarca pujava a la Jonquera a proveir-se dels aliments més necessaris.

Deixant de banda els esdeveniments polítics, la vida quotidiana de la vila canvià poc. Tenim coneixement, per exemple, de representacions teatrals o partits de futbol entre el jovent del poble. Però a mesura que la guerra s'allargava, la situació anava fent-se més difícil, de manera especial per la manca, cada vegada més accentuada, dels productes bàsics i per la progressiva mobilització dels joves per a la guerra. D'aquests, alguns fugiren a França, on uns hi restaren i altres passaren a l'Espanya nacionalista; però la majoria s'incorporà a l'exèrcit republicà.

Una vegada iniciada l'ofensiva de Catalunya, al final de desembre de 1938, la guerra, almenys pels catalans, s'encaminà ràpidament cap al desenllaç advers. Són aquests darrers dies que la Jonquera torna a ésser protagonista de primera fila d'un dels més tràgics episodis de la lluita: l'èxode republicà cap a França. Una vegada més, el paper de porta de la Península, la convertí en testimoni excepcional de la Història.

La carretera Nacional II actuà d'eix per on circularen vers el nord, en una caòtica barreja, les tropes derrotades i la població civil que fugia de l'exèrcit franquista. La darrera setmana fou especialment tensa, ja que els milers de persones que havien anat arribant a la ratlla es veieren impossibilitades de passar, per la prohibició de les autoritats franceses d'admetre'ls. Molts d'ells acamparen pels voltants de la vila i altres ocuparen les cases buides i tota mena d'aixoplucs. Com sol ésser inevitable en aquesta mena de desastres col·lectius, la desesperació i l'aflorament d'instints primaris, impulsaren algunes accions violentes, com el saqueig de magatzems de queviures -per exemple a l'església o a la cooperativa de la CNT-. La impossibilitat d'emportar-se'n a França els vehicles, les armes o cap mena de forniment, convertí els rodals de la Jonquera en un immens cementiri de les deixalles de l'exèrcit vençut, com automòbils i camions, armes de totes classes, màquines, etc., com també les pobres andròmines que, des de llurs llunyans pobles, havien traginat els fugitius, sobretot carros i bestiar.

Quan, per fi, la frontera fou oberta i la riuada humana pogué endinsar-se cap a França, la vila jonquerenca es convertí en una població fantasmal; al desordre, el soroll, l'agombolament i el desfici, succeïren el silenci i la calma. Aquest parèntesi durà molt poc: al cap d'un o dos dies arribaven ja les primeres unitats de l'exèrcit vencedor.

Així han vist la retirada republicana per les terres de la Jonquera tres testimonis destacats, un

d'ells ben directe, ja que hi estigué present i en sofrí en la seva persona i en la dels seus familiars, les dures conseqüències.

Comencem pel general Vigón, cap de l'Estat Major de l'exèrcit nacionalista:

“Desde Figueras al Pertús hay veintitantos kilómetros de coches destrozados, de ropas, de modestos equipajes deparzurrados, de armas, de cajas de municiones, de los utensilios más heterogéneos...”

El espectáculo que presenta la carretera desde un par de kilómetros antes de la Jonquera es verdaderamente desolador -refiere el parte oficial- porque refleja la marcha de los restos de un ejército en total derrota; los coches, los camiones abandonados, algunos de ellos incendiados, bidones de gasolina, herramientas, tornos, armamento, papeles, cadáveres, carros agrícolas y ganado abandonado, cubren de tal modo la carretera, que materialmente es imposible llegar en coche a la frontera.”

(Martínez Bande, Jose Mº: “La Campaña de Cataluña”. Servicio Histórico Militar, Madrid, 1979)

I continuem per la militant anarquista i ex-ministra, Frederica Montseny, testimoni presencial i protagonista de l'èxode:

“Totes les carreteres eren cobertes per aquest riu humà. Camions d'intendència, columnes militars, dirigides d'un punt a l'altre, sempre amb la mateixa consigna: “fer línia en aquell lloc”; llargues desfilades d'artilleria aturaven el pas de les columnes civils, que fugien com podien: amb vehicles, a peu, de qualsevol manera... Però quan aquesta riuada humana va arribar a les entrades frontereres de França les van trobar tancades i defensades per llargues fileres de senegalesos amb les metralladores a les mans. El govern francès discutia, preguntant-se el que havia de fer d'aquesta massa humana que li queia al damunt. I el terror, la desesperació dels fugitius, en veure que no podien passar i que els

*La fugida cap a
França afectà no
solament els militars,
sinó també milers de
civils.*

avions franquistes volaven sobre els seus caps, és una cosa indescriptible... Qui oblidarà aquestes hores, aquell espectacle de les muntanyes plenes de gent, que acampaven sota els arbres, tremolant de fred i de terror?... Milers d'autos i de camions estaven en una fila ininterrompuda que anava de Figueres fins... al Portús... Qui oblidarà aquelles hores, el plor de les criatures sota la pluja, els crits de les dones, les malediccions dels homes, el soroll sinistre dels avions que volaven sobre els nostres caps?...

Anàrem cap a la línia fronterera. Quin espectacle!... Hi havia grans grups de ferits, amb els braços cabestrellejats, amb les cames estirades, tirats per terra, amarats. Hi havia colònies de criatures, desembarcades dels camions, plenes de por i mullades, agafades amb les altres per les mans. Hi havia dones que portaven damunt els seus caps cistelles plenes de roba mullada, amb quatre o cinc criatures que ploraven agafades a les seves faldilles. Hi havia tota la misèria i desesperació imaginables i les que no es podien imaginar”.

(Montseny, Frederica: "Cent dies de la vida d'una dona" (1939-1940), Galba ed., 1977, Barcelona.)

Finalment, el periodista Josep Pernaut, en una visió retrospectiva, cinquanta anys després, ens ho explica així:

“L'última decisió adoptada pel Dr. Negrín a Agullana ha estat la d'abandonar la població... Amb els ministres d'Estat i d'Agricultura, la comitiva s'ha posat en marxa. El que queda humanament de l'Estat republicà en territori espanyol té cabuda en mitja dotzena de cotxes.

En els límits fronterers el Dr. Negrín i el general Vicente Rojo han baixat dels vehicles.

Està passant en aquell moment una unitat de les Brigades Internacionals, que comanda un brasiler. Quan adverteix la presència del cap del govern, ha donat l'última ordre: “XV Brigada, vista a la dreta!” Els internacionals han adoptat un aire marcial i han aixecat el puny.

El Dr. Negrín, els tres ministres i el general Rojo encara han passat la nit en territori hispànic. Ho han fet a les cases espanyoles del Portús. L'endemà, en el moment de posar el peu en terra estrangera, els soldats francesos li han retut honors i el coronel Morel, agregat militar a l'ambaixada, s'ha quadrat militarment.”

(Pernaut, Josep: "Diari de la caiguda de Catalunya", Ed. BSA, a. 1989, Barcelona.)

LA POSTGUERRA

23

62

Amb l'entrada de les tropes nacionalistes a la Jonquera, el dia 9 de febrer de 1939, s'acaba un període i en comença un altre. Quan l'exèrcit franquista arribà, la riuada republicana de fugitius, tant militars com civils, feia poc que s'havia estroncat i, com a ressaca d'aquest enorme allau humà, restaven escampats arreu i en una línia d'alguns quilòmetres, des de la frontera cap endins, deixalles de tota mena. Durant molt de temps, l'espai entre la població i el serrat de la Torre, serví de cementiri de cotxes on, durant molt de temps, vingueren a cercar peces de recanvi els mecànics de la comarca. També s'abandonaren pel terme nombrosos caps de bestiar, sobretot de llana; així

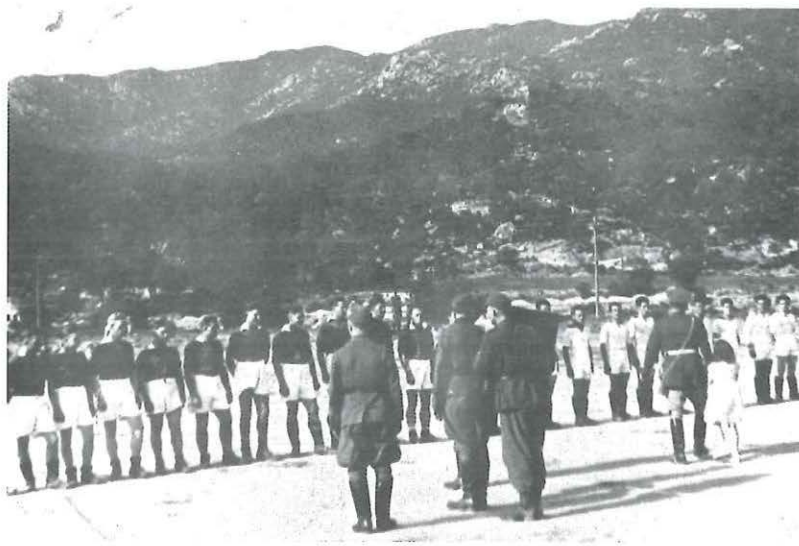
ho confirma un ban de les noves autoritats municipals, de la darrerria de març de 1939, en què adverteix als veïns "la obligación que tienen de presentar en esa alcaldía el ganado abandonado suelto que tengan requisado en sus domicilios".

Les primeres tropes que s'establiren a la vila foren el 267 batalló de San Fernando, substituït poc després per un tàbor de Regulars. Aquest tàbor s'allotjà a la Sala de Baix, mentre una altra unitat -primer de treballadors, més tard d'enginyers- ho féu en l'edifici anomenat "el Convent", propietat de la família Cuberta. De fet, la Jonquera estatjà soldats gairebé durant dues

dècades. Malgrat les incomoditats que comporta tota presència multitudinària en una petita població, l'estada dels militars contribuï a animar i donar vida a una població més aviat apagada.

De la mateixa manera que l'actuació revolucionària fou moderada, les represàlies de la postguerra seguiren un camí semblant, facilitat pel contacte amb la frontera, que permeté la fàcil fugida a França a aquells qui temien l'acció repressiva. Una víctima cal anotar, encara que no a la vila: el membre del Comitè, Andreu Pagès, fet

Partit de futbol entre un equip de soldats alemanys del Portús i un altre d'espanyols de la Jonquera.

presoner al front i executat. Una de les primeres mesures preses pels nous governants fou el nomenament, el 16 de febrer de 1939, d'un ajuntament presidit per un delegat governatiu, Mariano Juez Perdiguero, que abans havia exercit de comissari de policia aquí. Encara que la gent que restà a la població es pogué proveir dels queviures abandonats per l'exèrcit republicà, un dels primers problemes d'aquells temps fou el de l'abastament; del 21 de març del mateix any, tenim la primera notícia de repartiment

L'any 1947 una forta nevada deixà la Jonquera incomunicada.

de vitualles subministrades pel Parc d'Intendència a les botigues per a llur distribució al públic. Però l'escassetat d'aliments i el corresponent racionament, seran les notes dominants durant molt de temps, atenuats no sols per l'existència d'un notable cens d'agricultors, sinó també pel fet corrent arreu de l'anomenat "estraperlo".

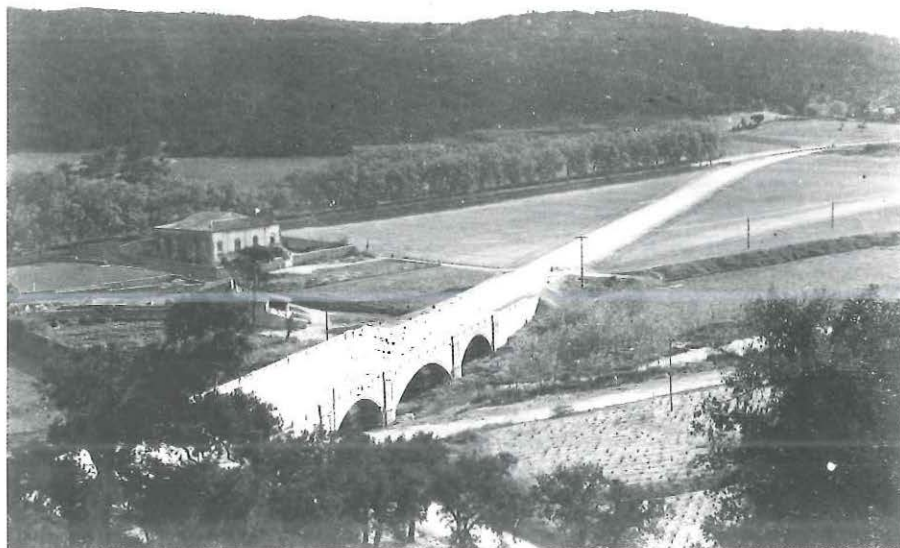
El 17 de setembre de 1940, el delegat governatiu, Juez Perdiguero cessa com a tal i és nomenat "Alcalde Presidente de la Comisión Gestora Municipal", composta per sis veïns del poble. L'activitat d'aquesta corporació és limitada, com no podia ésser altrament amb un pressupost,

per l'any 1941, de 54.348,98 ptes. En les Actes municipals es parla de l'endèmic problema del subministrament d'aigua, es demana una escola mixta per als Límits i, molt dintre l'ambient pro-religiós de l'època, es fan projectes per adobar l'església i l'ermita de Santa Llúcia. Aquesta etapa pot donar-se com a finalitzada amb la destitució de l'alcalde-gestor i el nomenament, el 19 de gener de 1948, d'un nou ajuntament presidit per Josep Calabuig.

De mica en mica es va reprenent el pols col·lectiu. Utilitzada la Sala de Baix com a caserna de tropes, la "Unió Jonquerenca" esdevé ara, malgrat el seu historial liberal, l'únic centre d'esbarjo i cultura de la vila i, des de 1945, ja funciona amb una junta elegida pels socis. A la darrera dels anys quaranta sorgeixen el cor parroquial i l'elenc de teatre "Tramuntanal", que signifiquen un alè de renovellament, mentre el cinema i el futbol distreuen la gent de les seves cabòries. A vegades algun fenomen natural ve a trencar la monotonia de la vida diària, com la imponent nevada del final de gener de 1947, en què la població restà incomunicada durant uns dies i s'hagué de mobilitzar tots els jonquerencs útils, incloent-hi el rector i el cap de la Duana, per obrir-se camí.

ELS PRIMERS TURISTES

24

Les obres de la nova carretera de circumval·lació de la Jonquera.

64

Superats els anys difícils del tancament de la frontera -de març de 1946 a febrer de 1948-, la Jonquera, de manera lenta però constant, va eixamplant progressivament el seu horitzó.

Des de la fi dels anys quaranta regeix la vida política de la població un nou ajuntament, sota la presidència de Josep Calabuig, que serà alcalde fins al mes d'abril de 1960, essent substituït per Josep Serra Palau.

Els anys cinquanta la Jonquera comença a beneficiar-se de l'obertura del país vers la resta d'Europa. Són els anys que els nostres veïns del nord no sols s'anaren refent de les nafres de

la guerra, sinó que començaren una etapa de prosperitat, el símbol de la qual fou l'automòbil i el turisme de masses.

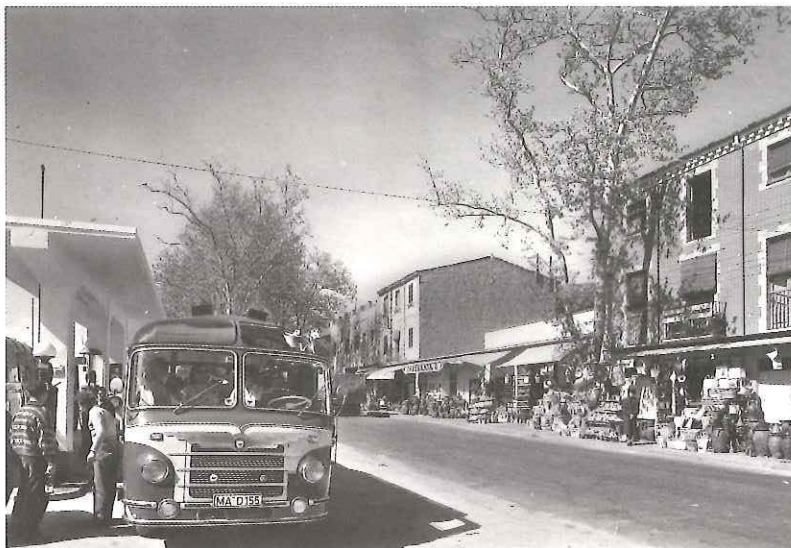
Per la seva posició geogràfica, tots aquells canvis arribaren a la vila jonquerenca primer que en altres llocs. Unes senzilles xifres ens ajudaran a comprendre el seu impacte sobre la població: mentre l'any 1950 circularen per la vila 38.335 vehicles (incloent entrades i sortides), una dècada després ja sumaven 450.805; és a dir, s'havien multiplicat per dotze.

Paralel·lament al moviment de vehicles i viatgers, encara que en proporció més lenta, creixia

el tràfic de mercaderies que, si l'any 1956 donaven una recaptació per aranzels de 1,5 milions de ptes. de mitjana mensual, quatre anys més tard ja havien pujat a prop de 7 milions i l'any següent aquesta xifra s'havia doblat. Afegim-hi també l'anar i venir dels rossellonesos, beneficiaris dels preus més baixos de molts dels nostres productes.

No era d'estranyar, doncs, que augmentés el comerç, es multipliqués el nombre de botigues i es consolidés com a nou barri comercial el tram final del carrer Major fins a la Duana.

*El carrer Major nord,
convertit en una via
de comerços i de
serveis.*

L'extraordinari creixement del trànsit rodat, concentrat en una gran proporció durant els mesos d'estiu, començà a crear problemes de tipus circulatori.

Un primer intent per a solucionar-los fou la construcció d'una via de circumval·lació del recinte urbà vers l'oest, que s'estrenà parcialment al final del anys cinquanta i evità, de moment, que el barri antic restés col·lapsat.

El punt final d'aquesta primera etapa de redreçament podem situar-lo en l'any 1963, que tenen lloc dos esdeveniments que vénen a trencar els esquemes anteriors: la inauguració oficial de la totalitat de la carretera de circumval·lació i la de la Duana nova.

La carretera de circumval·lació sorgia de la N-II a l'entrada del poble, pel sud, i, continuant a ponent del llit del Llobregat, anava a juntar-se altra vegada a la N-II a nivell de la Duana nova, després de dos quilòmetres de recorregut. La Duana nova se situava a un quilòmetre i mig del centre del nucli urbà, en un primer replà o eixamplament de la vall del Llobregat, venint de França. L'edifici era de forma allargada, de 80 metres de llarg per 10 d'ample i una alçària de tres pisos. Ambdues obres foren inaugurades el 26 de juny de 1963.

L'allunyament de la nova Duana i, de manera més sensible encara, la desviació

del corrent circulatori per la carretera de circumval·lació, representaren un seriós contratemps per als interessos de la Jonquera. De manera dramàtica ho expressa una comunicació que l'alcalde, Josep Serra, envia a les autoritats superiors, on es queixa que la carretera nova "ha matado completamente a esta población". Que aquesta impressió -naturalment exagerada- responia en bona part a la realitat, ho confirma un article de la "Revista de Gerona", parlant de "la diferencia entre la Junquera de hoy y la de 1962... Los comercios siguen ocupando las anchas aceras... pero todos ellos tienen ahora escasos clientes".

ENTRE LA RUTA I LA DUANA

25

Els pessimistes auguris motivats per l'entrada en servei del tram de carretera de circumval·lació, per sort, no tingueren efectivitat. Per una part el constant i extraordinari augment del tràfic de mercaderies donà lloc a un paral·lel creixement de les activitats de la Duana i de les corresponents agències de transport. Per altra, la nova carretera de circumval·lació, si de moment allunyava la riuada de viatgers del centre de la vila, no tardà a convertir-se en una nova zona de fixació de comerços, agències bancàries, hotels, etc. Finalment, l'arribada de l'autopista, l'any 1975, amb la construcció de la corresponent àrea de serveis i

el complex hotelier "Porta catalana", representà un altre centre de creació de llocs de treball.

Passat, doncs, el parèntesi d'adaptació, la Jonquera prosseguí la seva marxa ascendent. Aquesta etapa concideix amb la formació d'un nou ajuntament, presidit per Jaume Torrent Ormaechea, que actuà com a primera autoritat local des de 1967 fins a 1974.

El progrés de la Jonquera es manifesta ara tant en l'aspecte material com en el demogràfic i cultural. Quant al primer, s'emprèn de manera seriosa la resolució dels problemes urgents que venien pesant sobre la població des de feia anys. Un d'ells, endèmic, era el del subministrament d'aigua corrent, ja que fins aquest moment no existien altres mitjans que les fonts públiques i els pous particulars. Les obres per a la captació d'aigües -dos pous situats al llit del Llobregat, prop de la confluència amb la riera d'Agullana- es realitzaren en el transcurs de l'any 1968, com també la corresponent xarxa de distribució per la vila. Encara que els cabals disponibles eren modestos per a una població en creixement, l'obra duta a terme representà un pas fonamental en la resolució del problema.

Entrades de persones procedents de l'estranger, per la frontera de la Jonquera

1963	1.678.325
1965	2.296.622
1970	4.217.505
1975	5.918.042
1980	6.356.761
1985	7.983.523
1988	10.548.039

(*"Memòria de treballs de la Cambra de Comerç i Indústria de Girona"*) a 1986-87.

L'altre dificultat era més recent, però igualment peremptòria. Ens referim a les llargues cues de camions carregats de fruites i verdures, situats al marge de la carretera, i esteses a vegades fins més enllà de can Quartos, en espera de les corresponents inspeccions fitosanitàries. Si bé les gestions per a acabar amb aquesta dificultat s'iniciaren des del començament dels anys seixanta, el seu definitiu endegament no tingué lloc fins força més tard, l'any 1976, amb la construcció, a l'entrada sud de la Jonquera, d'un Centre de revisió fitosanitària, completat, l'any 1981, amb el corresponent pàrking de camions, de cabuda d'unes 150 unitats. D'aquesta manera sorgia, per fi, un altre dels diferents complexos derivats de la frontera, relacionat amb la

Moviment comparatiu del trànsit de mercaderies a les duanes de la Jonquera i Portbou

	IMPORTACIÓ			
	a.1960	a.1975	a.1981	a.1987
La Jonquera	54.707.482 pts.	19.657.000.000 pts.	80.759.000.000 pts.	464.750.000.000 pts.
Portbou	860.036.760 pts.	10.424.000.000 pts.	10.871.000.000 pts.	15.605.000.000 pts.
	EXPORTACIÓ			
	a.1960	a.1975	a.1981	a.1987
La Jonquera	460.205.265 pts.	25.288.000.000 pts.	118.311.000.000 pts.	406.186.000.000 pts.
Portbou	2.326.963.110 pts.	8.244.000.000 pts.	15.070.000.000 pts.	20.836.000.000 pts.

(Centre d'Informació i Documentació de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Girona)

Duana, però essent-ne independent, on es revisen i despatxen per a l'exportació una mitjana de 50.000 camions l'any.

El motor principal de tot aquest progrés material és la Duana, que avui, pel volum de les

mercaderies despatxades ocupa el tercer lloc de totes les espanyoles, després de Barcelona i Irun. No hem d'estranyar-nos, doncs, que el que semblava gran edifici inaugurat l'any 1963, s'hagi hagut d'ampliar en direcció al riu Llobregat. L'ampliació

s'inicià l'any 1983, i seguí amb la construcció de dos grans aparcaments de camions, completant-se, finalment, amb les corresponents oficines i el traçat d'un vial d'accés directe de la Duana a l'autopista.

Annexes a la Duana es troben les agències de transports, que ocupen més gent que la mateixa Duana. Les sis agències que s'anotaren l'any 1960, deu anys després s'han convertit en setze, per a arribar avui al nombre de seixanta-set, amb 595 empleats.

El punt final d'aquesta etapa d'expansió, podem fixar-lo a l'1 de gener de 1988, data de l'entrada d'Espanya a la CEE o Mercat Comú que, sens dubte, tindrà per a la Jonquera una transcendència molt superior a la de les altres poblacions.

EXPANSIÓ URBANA I CANVI SOCIAL

26

El mas Esquerrà, una de les poques explotacions agràries que encara perduren.

Les transformacions exposades en els capítols anteriors, tenen la principal projecció en una nova expansió urbana, incomparablement més activa que totes les anteriors, que ha acabat triplicant l'antiga superfície edificada i ha convertit, de fet, la Jonquera, en una petita ciutat. Així mateix ha donat lloc a un canvi social que ha representat la radical ruptura de l'equilibri entre els tradicionals tres sectors econòmics -camp, indústria del suro, burocràcia duanera- substituïts per la preponderància gairebé absoluta de les funcions viàries i frontereres.

Els inicis del moviment

expansiu tenen lloc l'any 1962, lligats a la construcció de la Duana nova i la necessitat de serveis annexos no oficials, especialment les oficines de les agències de transports, que acabaran formant un barri administratiu, l'eix del qual serà l'anomenat carrer Nord, paral·lel a la Duana. També en contacte amb aquest edifici, però a cada banda de la carretera d'accés pel sud, no tarda a sorgir un altre barri adjacent, aquest de més varietat de serveis: hotels, restaurants, botigues, etc.

Un any després s'exposa al públic el pla parcial d'un barri residencial, amb el nom de "Prat d'En Malagrava", el primer, cronològicament parlant, d'aquesta Jonquera que comença a néixer.

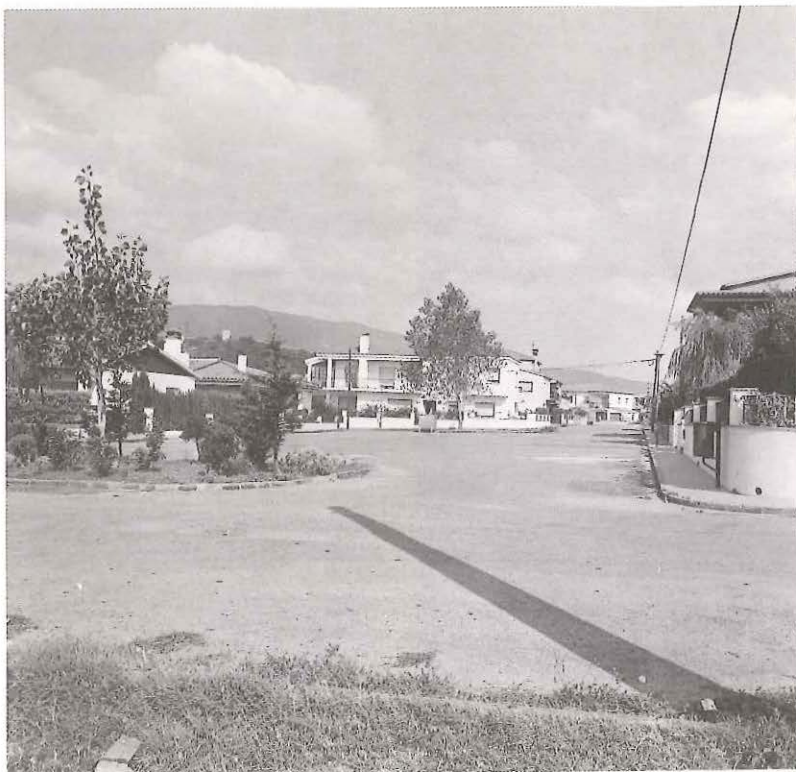
La desviació del trànsit causada per la inauguració de la circumval·lació de la N-II, l'any

1963, que tantes lamentacions provocà, tindrà com a conseqüència l'aparició d'un altre sector urbanitzat, entre el riu Llobregat i la carretera nova. Una part d'aquest sector es reservarà per a equipaments -grup escolar- mentre que l'altra, d'iniciativa privada, es destina sobretot a les activitats derivades del trànsit (hotels, estació de servei, oficines bancàries, etc.).

A la darrerria dels anys seixanta i durant els següents setanta, el dinamisme constructiu es dirigeix, com havia fet antany, seguint l'eix carrer Major - carretera nacional vella. Per una banda, vers el nord, fins a soldar el barri vell amb la Duana nova; es tracta d'un sector polimorf, amb habitatges, magatzems, casernes, etc. Sorgeix com el típic model de carrer-ruta tan enllaçat amb la història de la Jonquera. Per l'altra, en

direcció sud, s'ha anat formant, en canvi, un barri residencial de cases amb jardí, que enllaça amb la gran superfície del Centre d'inspecció de camions. Les darreres etapes d'aquest eixamplament han consistit en la construcció de l'àrea de serveis de l'autopista -que, traspasant el terme jonquerenc, ja arriba al d'Agullana- i l'ampliació dels serveis duaners vers el llit del

L'expansió de la Jonquera, a més de la zona duanera, es manifesta en diferents barris residencials.

riu Llobregat.

El resultat final ha estat l'ocupació gairebé total de la vall mitjana, pròpiament dita del Llobregat, que des dels orígens de la Jonquera havia servit de rerepaís agrari dels seus habitants. El que, encara no fa pas tants anys, apareixia com una petita plana ocupada per vinyes, olivets, camps o prats, avui no es més que un extens complex urbà cobert per immobles o serveis.

Al mateix temps que es desenrotllava aquesta

extraordinària ampliació de la zona edificada, la Jonquera experimentava un canvi en les seves funcions, que podem donar ja com a irreversible. Avui, ni els agricultors ni els operaris del suro hi juguen cap paper; l'agricultura ha quedat reduïda a dues o tres explotacions i encara als afores del poble, amb una superfície cultivada que, al principi del anys vuitanta, sumava 68 ha. En el sector secundari, la indústria dels taps de suro ha desaparegut completament, mentre els únics oficis destacables són els englobats en la construcció o en els tallers mecànics.

El sector que avui acapara la major part dels llocs de treball és el terciari i, dintre d'aquest, les activitats que giren al voltant de la Duana (funcionaris duaners, agències de transport, forces armades, etc.), que sumen el 40% de tota la població activa, seguint a continuació el comerç, amb un 20% i l'hostaleria amb el 16%.

Com es pot veure, doncs, directament o indirectament, gairebé la totalitat dels jonquerencs que treballen, ho fan actualment al voltant de les professions relacionades amb el pas de persones o mercaderies per la frontera o a través de la Duana.

L'EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

27

L'expansió urbana ve reflectida en el progressiu augment de la població; aquesta darrera, el 31 de desembre de 1988, segons el padró municipal, arribava ja a 2.685 habitants, una cota que mai no havia assolit.

Si ens remuntem a aquell petit llogarret que, a la baixa edat mitjana, sorgia a tocar el Llobregat i a redós de l'església de Santa Maria, ara fa gairebé set segles, s'ha recorregut un llarg camí.

El primer comptatge indirecte de què disposem és un capbreu de 1301 que -exclosos el priorat de Santa Maria de Panissars, el Portús i Requesens- ens menciona la xifra de 39 capbreuadors. Aquesta xifra probablement no comprendria tots els habitants, encara que sí la gran majoria, i ens sorprèn amb la particularitat que, pel nucli jonquerenc pròpiament dit, n'anota set, mentre que en el veïnat de Canadal en compta divuit. Per Panissars i el Portús, hem d'acudir a un fogatge quelcom posterior, el de 1378, de Pere IV d'Aragó, el primer que ens en parla, apuntant "14 focs d'esgleya", és a dir, vassalls de senyors eclesiàstics.

A mitjan segle XVI, el fogatge de 1553, atribueix a la Jonquera només vint focs laics i dos eclesiàstics, xifra, com hem vist, totalment inadmissible, perquè tres quarts de segle després -anys d'estabilitat i sense trasbalsaments- sabem amb seguretat que la seva població oscil·lava entre els 90 i els 95 focs, equivalents a unes 400 o 450 persones.

Aquest nombre es manté, amb els inevitables alts i baixos, fins

Una part de la nova zona urbana, estesa des del barri antic vers la Duana nova.

La població de la Jonquera al llarg dels temps

segle XIV,	39	veïns
(més 14 veïns de Panissars i el Portús)		
principi segle XVII,	95	veïns
id. id. XVIII	77	id.
mitjan segle XVIII (cens Aranda, a.1768)		
	663	habitans
final de segle XVI	870	id.
any 1825	1.040	id.
vers 1840	1.165	id.
any 1857	1.874	id.
any 1877	2.227	id.
any 1900	1.588	id.
any 1930	1.273	id.
any 1940	1.152	id.
any 1950	1.199	id.
any 1960	1.578	id.
any 1970	1.964	id.
any 1981	2.415	id.
any 1988	2.685	id.

a començ del segon terç del segle XVIII, en què s'inicia una etapa d'expansió demogràfica que acabarà doblant la població, fent-la pujar fins a uns 870 habitants, en els anys immediatament anteriors a la Guerra Gran.

L'esmentat conflicte i la posterior Guerra del Francès representaren un incident negatiu per a la demografia jonquerenca; però després d'una generació, la ferida no sols s'havia restablert, sinó que

Els jonquerencs cada dia són més, però també cada dia són més vells.

la població tornava a remuntar, com ho mostra un padró o comptatge de l'any 1825, amb 1.040 persones.

Durant la tongada de prosperitat econòmica, que va des dels anys quaranta fins la Restauració, prossegueix la marxa ascendent fins al padró de 1877 en què s'aconsegueix la xifra màxima de 2.227 habitants de fet. Les adversitats que significaren la desviació del tràfic a favor del ferrocarril de Portbou, la fil-loxera, el trasllat de la Duana als Límits o, més endavant, la decadència de la indústria dels taps de suro, féu que a la Jonquera cada dia hi hagués menys pobladors, fins a descendir als 1.273 de les vigílies de la guerra civil.

El tràgic esdeveniment bèl·lic,

junt amb les dificultats del temps de la postguerra, mantenen estancat el nivell demogràfic, que si no baixa gaire més és gràcies a la permanent estada de tropes durant quasi dues dècades.

Hem d'arribar a l'arrancada econòmica del final dels cinquanta i sobretot durant els seixanta, perquè la població torni a pujar. L'ascens és lent, però constant i any rere any es va avançant sense cap deturada, fins a arribar als moments actuals. Aquest tipus de creixement, regular, segur, sense brusques inflexions, ha estat, sens dubte, el més convenient i el que ha permès tant una expansió urbana assenyada com una convivència sense problemes greus.

L'ETAPA DEMOCRÀTICA

28

Dades de les eleccions municipals de l'etapa democràtica

3 abril de 1979

<i>C. i U.</i>	517 vots	5 regidors
<i>Indep. de la Jonquera</i>	497 vots	4 regidors
<i>Indep. d'Esquerra</i>	293 vots	2 regidors

8 de maig de 1983

<i>C. i U.</i>	698 vots	6 regidors
<i>P. Socialista de Catalunya</i>	424 vots	3 regidors
<i>Esq. Rep. de Catalunya</i>	267 vots	2 regidors

10 de juny de 1987

<i>C. i U.</i>	413 vots	3 regidors
<i>P. Socialista de Catalunya</i>	416 vots	3 regidors
<i>Unitat per la Jonquera</i>	559 vots	5 regidors

72

L'any 1974 Torrent deixava l'alcaldia a Josep Mª Mesquida, del seu mateix equip de govern. En les primeres eleccions municipals del règim democràtic, Mesquida era revalidat com a batlle, ara formant part del grup de Convergència i Unió, que obtingué cinc dels onze consellers i governà amb el suport dels dos regidors independents d'Esquerra. D'aquesta manera la transició d'un sistema de govern a l'altre es produïa sense tensió ni sobresalts fet molt propi del tarannà condescendent i poc polititzat d'una població on, cada vegada més, han de conviure gent de procedències, llengües i ideologies diferents. En les eleccions de 1983, les forces en presència estaven ja

més d'acord amb les grans formacions polítiques de la resta del país: és a dir, Convergència i Unió, per una part, i el partit dels Socialistes de Catalunya, per l'altra, amb una candidatura nacionalista d'esquerra, sota les sigles d'Esquerra Republicana de Catalunya. Aquesta vegada Convergència i Unió obtingué la majoria absoluta, i el nou consistori, amb el mateix alcalde que l'anterior, significà la continuïtat de la línia política precedent. Quan l'alcalde Josep Mª Mesquida hagué de cessar, per qüestions personals, el càrrec passà a Joan Monjonell, que el conservà fins a les darreres eleccions de 1987.

La manca de sòlids arrelaments ideològics tornà a actuar, en aquests darrers comicis, com en els primers, donant lloc a un nou esquema de partits, dintre dels quals obté el major nombre de vots i de regidors, encara que no la

Els pressupostos municipals de la Jonquera en el darrer quart de segle

a.1942	65.931 pts.
a.1960	373.000 pts.
a.1967	1.160.000 pts.
a.1970	3.000.000 pts.
a.1975	8.500.000 pts.
a.1980	24.200.000 pts.
a.1985	76.219.000 pts.
a.1989	221.556.596 pts.

majoria absoluta, la candidatura d'Unitat per la Jonquera, encapçalada per Josep Rigau que, des de llavors, ocupa l'alcaldia de la vila.

Els problemes de l'etapa democràtica continuen essent semblants als que hagueren de resoldre els ajuntaments immediatament anteriors. Alguns, propis de poblacions de categoria parella, com el trànsit urbà, la demanda creixent de serveis col·lectius, la planificació urbana, les escombraries, etc.; altres específics d'aquí: el

proveïment d'aigua, la canalització i condicionament del riu Llobregat al pas per la Jonquera o la necessitat de diversificar les ofertes econòmiques impulsant la creació de noves activitats.

Sobre el proveïment d'aigua, l'augment d'habitatges, el creixement de la població i la multiplicació del nombre dels transeünts, han fet insuficients els cabals disponibles i, malgrat la perforació de nous pous, s'han produït moments crítics que, com l'estiu de 1989, han obligat a momentànies restriccions. La solució

definitiva del problema sembla que es troba en la portada d'aigua del riu Arnera -projecte de moment desestimat pel seu alt cost- o de la Muga, des de Pont de Molins.

Quant a la canalització del riu, que depèn de la Junta d'Aigües de Catalunya, es troba ja ben encarrilada i en confecció el corresponent avantprojecte. Quan es porti a terme canviarà radicalment l'aspecte urbà del sector occidental de la vila.

Exponent de la voluntat dels jonquerencs d'obrir noves perspectives és el condicionament, en els terrenys meridionals del terme, d'una gran zona comercial i industrial, separada en dos sectors per la carretera N-II. El situat a l'oest s'ha convertit ja en un polígon industrial de promoció particular; el de l'est, és destinat a esdevenir una vasta àrea mixta comercial i industrial.

Hi ha altres realitzacions destinades a millorar cada dia més la qualitat de vida dels jonquerencs: per exemple, en l'àmbit sanitari, la construcció d'un centre d'assistència primària; o, en l'aspecte cultural, l'adquisició de la gran pairalia de can Laporta.

La gran casa pairal de can Laporta avui és propietat de l'Ajuntament.

De les calamitats naturals sofertes per la Jonquera, almenys de les conegudes (aiguats, nevades, etc.), sens dubte la pitjor de totes foren els incendis forestals del juliol de 1986. Aquests afectaren una bona porció de les muntanyes septentrionals de l'Alt Empordà, estenent-se des del cap de Creus a Darnius i tingueren com un dels principals protagonistes el terme jonquerenc; primer perquè prop d'ell començà el foc, i en segon lloc per les proporcions de la catàstrofe, que calcinà la meitat de la seva extensió, la més elevada de tots els municipis que sofriren el sinistre.

Sembla que l'inici de la desgràcia fou degut a l'incendi d'un cotxe a l'aparcament del Portús francès, des d'on començà a agafar la zona fronterera i, atiat per la tramuntana, baixà pel vessant espanyol de l'Albera i serres adjacents. Aquest accident tingué lloc al matí del dissabte 18 de juliol, en un ambient extremadament calorós i amb forta tramuntana, factors claus, sobretot aquest darrer, per a comprendre la ràpida expansió i la gravetat de les conseqüències.

Al mateix temps que cremaven els boscos jonquerencs anaven apareixent focs en diferents llocs del vessant espanyol de les serres pirinenques de l'Alt Empordà. Els nuclis més importants foren: a) la serra de Roda, amb claps al voltants de Palau, el Pení i, en el vessant nord, el terme de Port de la Selva; b) la serra de l'Albera, on els municipis més perjudicats foren els de Rabós (el de més superfície incendiada, corresponent al 94% del terme), Vilamaniscle, Espolla, Capmany, Sant Climent, Cantallops i la Jonquera, amb ramificacions a la franja submontana, com Mollet de Peralada o Vilarnadal; c) el sector occidental de Biure-Darnius-Boadella.

Vista des del centre de la plana empordanesa, la línia de foc cobria tot l'horitzó nord, des de la muntanya del Pení fins a Biure i Darnius, encara que de manera discontinua. L'espectacle de les flames, el fum i l'udolar de la tramuntana, que actuava d'imponent bufafocs, era depriment i

penós. La magnitud del sinistre pot intuir-se per la considerable quantitat de mitjans mobilitzats: així, per exemple, actuaren en els treballs d'extinció uns 60 cotxes de bombers i uns 300 bombers professionals, a més a més de les forces armades i voluntaris.

Com hem vist, fou en la línia fronterera de la Jonquera on començà el foc, el dissabte al migdia, i d'aquí anà baixant vers el sud. El front d'avanç s'estenia des de la cinta formada pel Llobregat, la carretera Nacional II i l'autopista, que actuaren de barrera, fins als límits amb l'enclavament de Requesens i el terme de Cantallops. En alguns moments del mateix dissabte a la tarda, les esmentades carretera N-II i l'autopista restaren tallades al trànsit. El desastre arrasà els boscos d'alzines sureres de tota l'alta conca del Llobregat i de la mitjana fins als termes veïns de Capmany i Cantallops. La Duana, més en contacte amb la zona boscosa, es veié en perill i fins i tot s'hagueren de desallotjar algunes dependències, mentre el nucli urbà jonquerenc, per la banda de llevant, veié passar el foc ran de les cases.

A part la faixa occidental del terme, sols se salvà del foc una reduïda àrea entre el mas Brugat i el castell de Rocabertí, com també la major part de la muntanya de Requesens. Aquí el canvi de vegetació -dels arbres de fulla persistent (alzines i alzines sureres), als caducifolis (roure, etc.), propis de la "muntanya"- i l'acció de les forces contra-incendis, impedí que les flames enganxessin la gran massa boscosa de l'enclavament.

Segons les estadístiques dels Serveis Territorials del Medi Natural, prop de la meitat del terme municipal jonquerenc quedà cremat; però si tenim en compte que el sector menys afectat -la muntanya de Requesens- de fet constitueix un domini territorial poc integrat ni geogràficament ni humanament amb la resta del terme, podem assegurar que bona part de les terres jonquerenques tradicionals, fixades per la vall del

Aquest és el desolador aspecte que oferien els boscos jonquerencs cremats.

Els incendis forestals a la Jonquera durant els darrers anys:

anys	nombre d'incendis	ha cremades
1968	1	5
1969	-	-
1970	1	6
1971	1	22
1972	2	165
1973	1	10
1974	-	-
1975	-	-
1976	1	1,50
1977	-	-
1978	2	790,50
1979	6	108,30
1980	-	-
1981	1	1
1982	-	-
1983	1	100
1984	-	-
1985	2	23
1986	1	2.426
total	20	3.658,30

(Comissió d'incendis de IAEDEN: "Els incendis de l'Albera" *Revista de Girona*, nº 117, juliol-agost 1986 pàg.50)

Llobregat, resultaren greument focades. En xifres absolutes, la Jonquera amb 2.426 ha. cremades, ocupa el segon lloc després de Rabós, de tots els municipis de l'Alt Empordà, encara que en percentatge n'hi hagi d'altres que la superen en aquest tràgic llistat. En poques paraules, aquella esplendorosa massa forestal que no sols cobria i protegia la vila i la petita plana on es trobava assentada, sinó que durant anys representà una de les primeres riqueses -especialment pel suro que subministrava-desaparegué com a tal, mantenint-se només els esquelets ennegrits dels vells arbres.

Amb tota raó, l'alcalde jonquerenc, en ocasió de la festa major que tingué lloc un mes i mig després, desitjava que, en les properes festes, "amb els nostres boscos recobrats, hi hagués més alegria que la d'enguany".

Com augurava l'alcalde, en efecte, molts arbres s'han anat refent; les pluges de l'hivern i la primavera posteriors hi contribuïren en una bona mesura, així com la mateixa naturalesa de l'alzina surera, més resistent que altres espècies arbòries, si no havia estat llevada. Malgrat aquesta indubtable recuperació, es tardaran molts anys a veure els boscos com abans.

LA UNIÓ JONQUERENCA

29

Els amplis locals de la "Societat", durant anys han estat el centre de la vida col·lectiva.

76

És sobradament conegut l'èxit de les societats de socors mutus a l'Empordà, especialment en les zones taperes, durant la tongada que va des de mitjan segle passat fins a temps ben recents en què l'extensió de la Seguretat Social ha fet gairebé innecessària la seva presència. Aquestes societats no es limitaven, però, a la pura missió benèfica, sinó que es convertiren en el motor de la vida cultural i recreativa local.

Les primeres referències de societats d'aquella mena a la Jonquera són del final del segle passat; però llur nom -"La Antigua Junquerense" i "El Antigua Eco del Pirineo"-ja ens indica que vénen de lluny.

Sembla que fou l'any 1903, que, de les cinc societats de socors mutus existents a la Jonquera, se'n fusionaren quatre, donant lloc a la "Unió Jonquerenca".

Els seus primers anys no foren fàcils, tant per la dificultat de lligar caps com pels problemes econòmics. Per això s'acordà crear el que, en la rebuscada terminologia de l'època, se'n deia un "Centre de Consum", i que no era res més que un local on se servien cafès i altres begudes, els ingressos de les quals anaven a engruixir les aportacions dels socis.

Un pas fonamental fou la compra al conegut fabricant Sr. Tarinas d'una part de

l'edifici que encara avui continua essent el local social de l'entitat. El major moviment de mercaderies i persones promogut per la Guerra Mundial I, que es traduí en una major aflluència de clients al cafè, permeté d'adquirir, l'any 1918, l'altre tros de l'edifici i, l'any següent, construir, al pati contigu, un saló de ball. La culminació d'aquest període de vaques grasses és la

SOCIETAT DE SOCORS MUTUS
LA UNIO JONQUERENCA

75.e ANIVERSARI DE LA FUNDACIO

BUTLLETÍ INFORMATIU N.º 1

ANY 1978

inauguració, un any més tard, del cinema mut, esdeveniment que produí un gran impacte en la vida local.

Els anys vint representen la consolidació de la Unió Jonquerenca. És ara que es crea la secció de socis infantils i es reorganitza la Junta en tres seccions: l'anomenada dels malalts, la del cafè i la recreativa. Com a complement, s'organitza un elenc teatral i es munta una biblioteca on, a més de llibres, els socis podien disposar de premsa comarcal i regional.

Aquests anys florents s'allarguen fins a la guerra civil i, com a novetat, aporten, el 1935, l'arribada al local

Butlletí de "La Unió Jonquerenca", on es fa història de l'entitat.

d'espectacles del cinema sonor.

La guerra, com en tantes altres coses, afectà també la Societat que, els darrers dies, hagué de veure transformats els seus locals en hospital.

L'acabament del conflicte representà el començament d'una nova etapa que, durant els primers anys, és un llarg període de recuperació. Ja en el mateix 1939 funciona una Junta nomenada pel Govern Civil, que obliga la integració a la "Unió" de les dues societats de socors mutus que encara restaven independents: "El Antiguo Eco del Pirineo" i " La Humanitaria", aquesta de dones. El novembre de 1941, el cafè torna a funcionar i també

la sala d'espectacles, dedicada sobretot a fer cinema i que, de moment, disposa d'una bona clientela amb els soldats.

Els anys cinquanta, "La Unió Jonquerenca" -que ara es torna a dir "La Unión Junquerense"- apareix del tot recuperada: tant, com per a organitzar, l'any 1954, la festa major i, l'any següent, poder comprar la meitat del pati del costat per a fer-hi l'escenari del saló d'actes. Per altra part, els notables ingressos del cafè i de la sala permeten d'anar subvencionant les creixents despeses de la secció dels malalts, especialment les medecines. I així entrem en els anys seixanta, que són per a "La Unió" una altra etapa d'eufòria: en el rovell de l'ou de la Jonquera, al seu cafè sempre hi ha gent i no es fa cap acte públic a la vila que no passi pels seus locals.

Actualment, continua complint la vella missió d'integrar els jonquerencs i actuar com a centre principal de la vida col·lectiva. Però el creixement de la població, l'arribada en massa de gent de fora, l'aparició de noves entitats o el canvi de costums provocat per l'automòbil o la televisió, tot plegat potser ha afeblit quelcom el seu paper que, tanmateix, continua pesant en el món local.

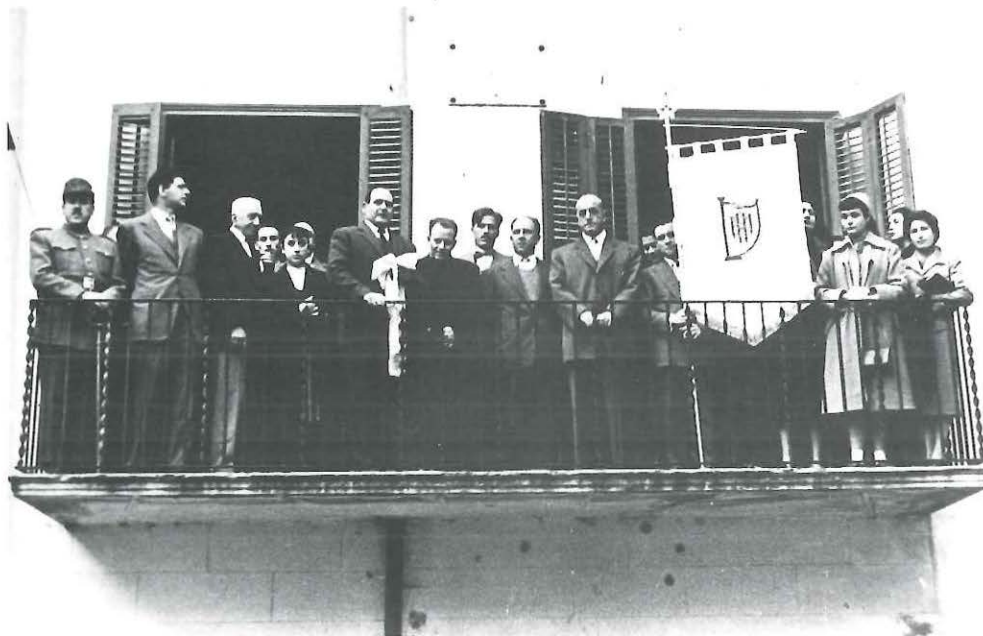
TEATRE, CINEMA I MÚSICA

30

Tenim coneixement per primera vegada de l'existència d'un teatre a la Jonquera ja pels anys quaranta del segle passat, quan Madoz, en el seu "Diccionario", ens parla de "una sala pública o teatro", que es trobaria probablement situada en l'anomenada, més tard, "Sala de Baix". Trobem documentat aquest edifici l'any 1868, com a pertanyent a una societat per accions (en un total de 460), repartides entre una vuitantena de socis, la major part dels quals només en posseïa una, i el qui més, quatre. Però les primeres referències

concretes a representacions teatrals no apareixen fins a l'any 1897, quan en el llibre d'Actes de l'ajuntament se'ns explica que "la compañía de aficionados de esta villa" posà en escena algunes obres "en el Salón Teatro, a beneficio de los enfermos de Cuba y Filipinas". D'aquesta mateixa època és l'article de Carles Bosch de la Trinxeria descrivint la representació d'escenes de la Passió, celebrada a la plaça de l'Ajuntament, en ocasió de la festa de santa Llúcia.

Durant els anys de la Dictadura, l'afeció al teatre fou

Acte oficial, des del balcó de l'Ajuntament, de la fundació de l'Orfeó.

molt viva. No solament existia un elenc teatral a la "Unió Jonquerenca", sinó que a la societat rival, l'anomenat llavors Saló Teatral La Sala" -popularment la "Sala de Baix"- actuaven companyies foranes de prestigi, entre elles la "Gran Companyia de Ramón Martos" i sobretot la companyia lírica "Excelsior", que la trobem treballant a la Jonquera des de 1926 a 1928, representant les sarsueles més famoses del moment i, fins i tot, alguna opereta, com "Dolly".

Un altre moment d'eufòria teatral s'estén del final dels anys quaranta al principi dels seixanta, amb el grup "Tramontanal", molts components del qual encara el recorden amb recança. No solament actuaren a la Jonquera sinó en diferents pobles empordanesos, alternant el repertori català

clàssic, com "El ferrer de tall", amb el de moda durant aquella etapa.

Respecte al cinema, el tenim documentat des de 1919, en la "Unió Jonquerenca", almenys de manera regular i permanent. La primera pel·lícula projectada en aquell local fou probablement "El teléfono de la muerte", que tingué tant d'èxit, que la projecció s'hagué de repetir diferents dies de la setmana següent. Com era llavors costum, per amenitzar la pel·lícula muda, un quartet o quintet de músics jonquerencs, executaven durant la projecció peces de ballables o de concert.

L'any 1935 s'inaugurà el cine sonor, amb les pel·lícules "El más audaz", "Esta es la noche" i "Cosas de circo". Representà una novetat que enriquí l'espectacle i contribuí que

cada vegada més el cinema es convertís en la distracció preferida de la gent.

Sobre la música, comencem a disposar de notícies sobre l'afecció dels jonquerencs per aquest art, des de mitjan segle passat: concretament des de l'any 1855, en què l'ajuntament, en atenció a l'extraordinari interès que hi ha a la població, acorda crear una escola de música, que ocupa el segon pis de la casa consistorial. Des de la darrerria del segle passat es troba mencionat en diferents ocasions el cor "El Antiguo Eco del Pirineo", un de tants adherits a la popular federació de cors de Clavé, i que actua també durant bona part de les primeres dècades del segle actual.

En els nostres dies, la música coral es troba dignament representada per "l'Orfeó Jonquerenc" dirigit des dels seus orígens per Lluís Mandado, un notable conjunt polifònic d'una quarantena de veus i que ja compta amb més de quaranta anys de vida.

Que el gust per la música i el seu cultiu són cada dia més patents a la Jonquera, ho demostra la creació, dintre la ACEJ, d'una escola de música, i també l'existència de conjunts locals de musica de jazz, com el ben conegut "Sangraït".

Teatros La Unión Jonquerense - La Jonquera

Día 9 de Febrero de 1957 • Fiesta de la Liberación
Tarde a las 5:30 horas

Presentación del Cuadro Artístico "TRAMONTANAL"
con la obra en tres actos, original de JAIME VILANOVA Y TORREBLANCA

Jo seré el seu gendre

(Por orden de aparición en escena)

AGUSTINA	.....	Srta. L. Ravira
EDUARD	.....	Sr. L. Vilà
ESPERANCA	.....	Srta. M. Budo
VICENS	.....	Sr. M. Costello
RESA	.....	Srta. B. Juanola
ALFRED	.....	Sr. J. Rodríguez

Apuetador: Sr. J. Budo • Troupistes: Sres. Escudera • Durán • Director: Sr. J. Ferrer

Seguidamente SELECTO CONCIERTO a cargo de la Orquesta «ELS MONTGRINS», interpretando un escogido repertorio.

Programa d'una funció teatral dels anys cinquanta.

LES ACTIVITATS ESPORTIVES

31

Un dels primers equips de futbol de la Jonquera.

80

De la mateixa manera que els jonquerencs, des de molt temps enrere, mantingueren una variada i permanent vida cultural i recreativa, també han sabut trobar temps i espais per a dedicar-se a activitats físiques o esportives. Però d'aquestes darreres en disposem de menys informació. Únicament ens ha pervingut la notícia que, fa més de dos-cents anys, ja practicaven l'anomenat "joc de la pilota" o frontó, documentat des de la segona meitat del segle XVIII. En sabem, entre altres coses, que el seu exercici no era gratuït, sinó que els ingressos anaven destinats a obres de caràcter religiós i benèfic que, en l'esmentada data, es canalitzaven a través de la

confraria del Santíssim Rosari. La introducció dels esports moderns és molt més recent. El primer de tots el futbol, que aquí, com gairebé arreu de la comarca, s'inicià pels anys vint del segle actual. La primera agrupació futbolística sorgí l'any 1922, amb el nom de Club de futbol de la Jonquera, anant vestits els seus components amb jersei blau-grana. Sembla que el primer partit fou contra l'equip veí del Portús, el qual vanceren per 6 a 1, i es jugà a l'anomenat Camp d'En Damià. Poc després, durant la festa major del mateix any, l'equip local s'enfrontà amb el de Roses, reforçat aquest per jugadors del Figueres, però els jonquerencs foren derrotats.

L'afecció decaigué els anys següents, no reanimant-se fins al 1927, amb un equip del qual resten encara alguns supervivents, format per Subirós, Ball-llovera, Juanola, Laporta, Gifreu, Puigsegur, Corselles, Salellas, Roget. etc. Aquesta segona tongada s'estengué, ja sense interrupció, fins a la guerra civil.

La darrera etapa comença després de la mencionada guerra. La nova entitat futbolística no sols canvià de nom, que ara es el de Unió

L'actual zona esportiva, amb la piscina en primer terme.

Esportiva la Jonquera, sinó de camp; aquest darrer s'emplaçà primerament prop de la font del Pont, conegut com camp d'En Bosch i, des de 1950, al lloc on actualment es localitzen les escoles graduades.

En edificar-se el grup escolar en l'emplaçament que ara ocupa, els futbolistes jonquerencs hagueren de cercar un altre camp, que es trobà en el paratge anomenat "Les Forques", on continua avui, al costat dels altres espais que constitueixen la zona

esportiva de la Jonquera. Aquí, a més del camp de futbol, s'hi estenen diferents terrenys de joc i altres pràctiques de cultura física: una piscina, dues pistes de tennis i una altra de polivalent, on es poden realitzar diferents activitats, com hoquei sobre patins, voleibol, basquetbol, etc.. Actualment, el projecte més ambiciós, ja a punt d'iniciar-se, és la construcció d'un pavelló polisportiu.

El camp de futbol és un terreny reglamentari de 100 per 60 metres, dotat de grades i tribuna i amb pista de joc sembrada de gespa. L'any 1982, l'ajuntament jonquerenc,

propietari dels terrenys, cedí el mencionat camp pel temps de vint anys a la Unió Esportiva. En l'actualitat, aquest club es classifica com de 3ª regional, compta amb uns 280 socis i disposa de quatre equips federats: alevins, infantils, juvenils i l'equip titular.

A més del futbol existeixen a la Jonquera diferents grups esportius integrats en la ACEJ. Si deixem de banda el Centre Excursionista, les múltiples activitats del qual comentem ja en el capítol dedicat a aquella institució, els més importants són:

a) La secció de natació, amb un centenar de socis i junta pròpia. No solament organitza curssets de natació per a tota classe de persones, però especialment per als nens, sinó que participa en les competicions que s'organitzen en les nostres comarques gironines.

b) El "Club de patí jonquerenc", que practica sobretot el hoquei. Disposa d'uns 150 socis i compta també amb junta pròpia i tres equips: alevins, infantil, i juvenil. Cal remarcar que la Jonquera és de les poques poblacions que cultiva aquest esport en tota la comarca.

c) El tennis de taula, que disposa d'un local amb dues taules de ping-pong.

L'ASSOCIACIÓ CULTURAL I ESPORTIVA JONQUERENCA

32

de 500- com en la quantitat i varietat de les seves actuacions.

Com indica el seu nom, abraça dues classes de manifestacions:

Dins l'àmbit cultural, una de les agrupacions més empedrades és la Secció Arqueològica que, en el transcurs dels darrers anys, ha portat a cap interessants treballs tant en el camp de la recuperació dels més vells monuments prehistòrics jonquerencs, com -i en aquest

cas juntament amb el Centre Excursionista- en la neteja i consolidació de les esglésies i castells alto-medievals, de què tan ric és el terme.

Altres seccions permeten de donar sortida a la major part d'inquietuds culturals que experimenta avui el jovent jonquerenc: la fotografia, la ceràmica, la música, la llengua i la literatura catalanes, etc.

El grup excursionista de l'ACEJ apareix com una de les seccions més actives.

82

Si durant molts anys la Unió Jonquerenca representà, de fet, l'únic centre aglutinador de la vida cultural i esportiva, avui una nova entitat s'ha vingut a unir a la vella i prestigiosa institució amb l'objectiu de dinamitzar la població des del punt de vista de l'oci i de la cultura: és l'Agrupació Cultural i Esportiva Jonquerenca (ACEJ).

Malgrat la seva relativa joventut, compta ja amb prop de vint anys de vida, lapse de temps que a l'Empordà, país de bufarades i d'entusiasmes ardents, però efímers, és tot un èxit. Fou fundada oficialment el 13 de maig de 1970, i des de llavors no ha deixat de créixer tant en nombre de socis -ja més

L'activitat de l'Agrupació no es limita a les mencionades seccions fixes, sinó que es fa extensiva a moltes altres manifestacions, com l'organització de cicles de conferències i taules rodones, l'assessorament sobre la protecció del patrimoni artístic i arqueològic, l'organització d'actes i festes tradicionals, com la revetlla de sant Joan, diada de sant Jordi, etc.

Des del cim dels Bastiments.

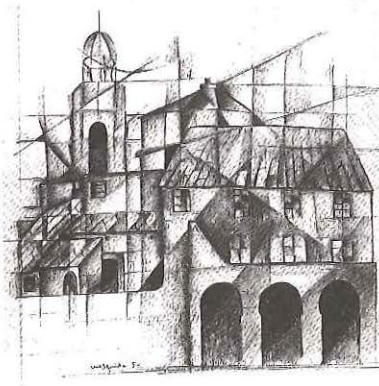
Portada d'un dels butlletins que edita l'ACEJ.

A.C.E.J.

BULLETI INFORMATIU DE L'ASSOCIACIÓ CULTURAL I ESPORTIVA JONQUERENCA

Nº 15

Maig/Desembre 1984

Quant a les activitats esportives, una de les primeres seccions constituïdes fou el Centre Excursionista que, com hem vist, no es limita a la tasca tradicional de trescar per les muntanyes, sinó que gairebé sempre va acompanyada d'una paral·lela acció cultural.

Començant per un exhaustiu coneixement del terme i seguint pels metòdics recorreguts a les principals carenes del nostre Pirineu oriental, els membres del centre han arribat als Alps, la Lapònia o Islàndia.

Entre les altres seccions esportives, destaquen el Club Patí Jonquerenc, dedicat especialment a la pràctica del hoquei, amb quatre equips, el Club de Natació, el de tennis de taula, etc.

Com a culminació de totes aquestes manifestacions, l'Agrupació, des de 1979,

publica un butlletí on no solament tenen cabuda les ressenyes de les activitats de les diverses seccions, sinó amens i originals articles destinats a la divulgació del passat o del present de la Jonquera, tant referents a història, art o arqueologia, com curiosos reculls de records i anècdotes locals. Fins avui hi ha publicats ja 17 números.

Per a acabar mencionarem el funcionament d'una modesta, però escollida biblioteca, i d'un arxiu fotogràfic sobre temes jonquerencs amb més de 500 fotos.

LES ESGLÉSIES ROMÀNIQUES

33

84

La circumstància que el terme jonquerenc fos dels primers repoblats, ens explica la seva gran riquesa en restes arqueològiques d'aquells temps, restes que ens assenyalen, ensems, els nuclis inicials del poblament.

La major part dels edificis conservats foren erigits molt aviat, com ho mostren els vestigis pre-romànics que es troben en la majoria d'ells, si bé es reconstruïren o s'ampliaren en època posterior, en ple període romànic o, fins i tot, després. Encara que és fàcil trobar-hi elements molt primitius, l'estructura arquitectònica general correspon als voltants del segle XII. Deixant de banda les

Porta lateral de l'església de Sant Julià dels Torts.

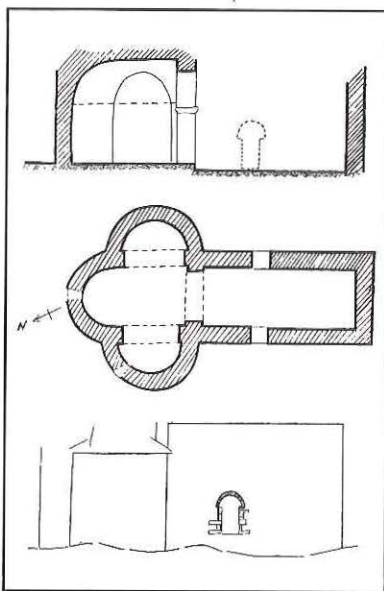

esglésies de Santa Llúcia o la de Santa Maria de Requesens, que s'estudien en altres capítols, descriurem ara breument, les que es conserven en més o menys bon estat.

SANTA MARIA DE PANISSARS

Com a establiment religiós, el tenim documentat des dels

primers temps de l'època carolíngia, l'any 878, pertanyent al monestir d'Arles. Més tard passà al comtat de Besalú, moment en què fou construïda l'església i, al final del segle XI, al monestir de Ripoll, que convertí el que fins llavors era una senzilla cel·la, en un priorat. Així subsistí fins al segle XVII en què, tant les construccions monàstiques com l'església foren

Plànol i tall de Sant Martí del Forn del Vidre, original temple de capçalera trilobada.

trilobada, amb un absis central i dos laterals a manera de creuer; aquests darrers tenen forma semicircular per fora i de ferradura per dins. L'aparell constructiu és de pedra granítica, excepte en algunes filades de la capçalera, de "opus spicatum".

SANT PERE DEL PLA DE L'ARCA

Enlairada vers les fonts del riu Llobregat, l'ermita enrunada de Sant Pere del Pla de l'Arca, és també una construcció del primer romànic, d'una sola nau i absis de ferradura. El mateix que s'esdevé en tants de temples empordanesos, la portalada s'obre a migjorn. Actualment, de la volta de canó sols se'n conserva una petita part.

Com en el Forn del Vidre, en els segles XVII i XVIII, s'hi afegí, per la banda sud, una construcció, i tot plegat s'utilitzà com a masia.

SANT JULIÀ DELS TORTS

Es troba en el veïnat del mateix nom, en un replà entre la carena pirinenca i la vall del Llobregat. Les primeres

citacions documentals són més tardanes que en les anteriors esglésies, ja del segle XIII.

Des del punt de vista arquitectònic, és posterior a les tres descrites abans, del romànic avançat, encara que s'hi poden observar restes preromàniques. Es tracta d'una església força ben conservada, d'aparell regular i sovint ben escairat, d'una sola nau i absis semicircular. La portalada, oberta a migjorn, és de tres arcs de mig punt, en degradació, timpà i llinda, ambdós sense esculpir. El frontis, en canvi, no compta amb cap obertura i es troba coronat per un campanar de cadireta.

SANTA CRISTINA DE CANADAL (AVUI, SANT JAUME)

Durant molt anys serví d'església, amb el corresponent cementiri contigu, del veïnat més populós del terme jonquerenc.

Es presenta com una edificació d'una sola nau, un eixamplament en forma de creuer i un absis semicircular. La nau pot considerar-se preromànica, potser dels segles VIII o IX; en canvi, les capelles laterals que formen el creuer i el mateix absis, són força posteriors.

abandonades i llurs restes utilitzades per a l'edificació de la fortalesa de la Bellaguarda.

Actualment queden les ruïnes que permeten d'endevinar, pel que fa a l'església, una estructura del primer romànic, d'una sola nau, creuer i absis semicircular, tot molt deteriorat.

SANT MARTI DEL FORN DEL VIDRE

Es troba a poca distància de l'anterior església i molt a la vora de la carretera N-II. És també una església molt primitiva, del primer romànic. Però la principal característica és l'existència d'una capçalera

EL TEMPLE DE SANTA MARIA

34

86

De la primitiva església parroquial de Santa Maria, en queda la portalada, que podria ésser del romànic tardà, i l'actual nau central, fins al creuer, d'època gòtica, com semblen mostrar-ho tant la rosassa de la façana principal com les voltes apuntades de la nau. Podria ésser una prova d'aquesta ampliació del final de l'edat mitjana, la inscripció de la llinda de la porta, que anota la data de 1414 i diu així:

XVIII DE MAG

LANY M CCCC XIII/
AQUEST LIMDAR

FOY POSAT A/
B[er]N[at] GOMBAU FARER
SIBILIA MUYLLER SUA

La portalada no és molt diferent de les de la major part de les

esglésies empordaneses, amb arcs de mig punt en degradació, llinda i timpà llisos. Al damunt, se situa una rosassa d'època gòtica.

En el segle XVIII, l'augment de població i del nivell de vida impulsaren la transformació del vell i petit temple medieval en una gran església capaç d'encabir tots els jonquerencs i servir de digne escenari a les múltiples cerimònies religioses que omplien la vida espiritual dels nostres avantpassats.

L'eixamplament del temple es portà a terme per la banda de sol ixent, ocupà una part de l'antic carrer Vell i consistí en la construcció d'un nou creuer,

cobert per una elegant i voluminosa cúpula, les dues naus laterals i capçalera.

Les obres es trobarien en plena realització a començament del darrer quart del segle, ja que l'any 1776 els regidors demanen permís a les autoritats superiors per a poder aplicar els sobrants dels "propis" "para la execución de la ampliación de la iglesia parroquial de dicha villa".

A la darrerria de segle, abans de la Guerra Gran, les obres

Detall de la façana de l'església parroquial de Santa Maria.

*Gran cúpula central
que corona el creuer
barroc.*

devien estar gairebé acabades, ja que coneixem l'existència, dins l'església, de cinc altars, amb els corresponents retaules acabats, que foren cremats durant aquell daltabaix bèl·lic.

L'actual temple apareix com una imponent baluerna

coronada per una gran cúpula, que s'alça sobre el creuer, sostinguda per quatre petxines o triangles esfèrics, per mitjà del corresponent tambor. Aquests quatre elements de sustentació es troben ocupats per fornícules o capelletes on s'encaixen, modelats en guix, els quatre grans doctors de l'Església: sant Gregori Magne, sant Jeroni, sant Ambrós i sant Agustí.

El creuer s'enquadra entre sis grans pilars d'ordre romà, que determinen un plànol octogonal. Dels vuit costats, un comunica amb l'antiga nau gòtica, que resta avui com la nau principal, mentre el d'enfront dóna a la capçalera i absis corresponent, on es troba l'altar major, dedicat a la Mare de Déu de Setembre, patrona de la Jonquera. Els altres dos costats majors formen el transsepte, que fa 24 metres de longitud, la mateixa distància que va des del sòl a la clau de la cúpula.

L'ampliació feta en el segle XVIII no es limità al creuer, sinó que afectà també l'antiga estructura gòtica, amb l'eixamplament de la nau primitiva mitjançant l'afegidura de dues naus laterals.

Com a obra del segle divuitè, tota aquesta part nova fou edificada en l'estil propi d'aquella centúria a les nostres terres, és a dir, el barroc ja moderat per les influències neoclàssiques. L'aparell és de maçoneria, contrastant amb els carreus de la façana, i les voltes interiors de llunetes. El campanar actual, contemporani del mencionat engrandiment, s'alça en l'angle nord-oest i té forma de torre de vuit cares, en quatre de les quals s'obren finestres cobertes amb arcs de mig punt.

L'ERMITA I L'APLEC DE SANTA LLÚCIA

35

T enim documentada l'ermita de Santa Llúcia, amb el nom de Sant Miquel de Solans, des dels primers temps de la història jonquerenca: l'any 947. Com hem vist, en l'alta edat mitjana serví de parròquia per a la major part del terme de la Jonquera, fins que aquella titularitat passà, l'any 1362, a l'actual església de Santa Maria. Durant el segle XVIII es troba ja convertida en una ermita dedicada a sant Miquel i a santa Llúcia, sota la cura d'un ermità, essent reformada i embellida, cap a la meitat de la

mateixa centúria, amb un retaule nou tallat per l'escultor de Castelló d'Empúries, Esteve Espasa.

Actualment, sorgeix com una capella, ben conservada i restaurada, on no solament se celebren tots els anys concorreguts aplecs, sinó que s'ha convertit en lloc d'esbarjo i excursió pels jonquerencs i forasters que desitgen passar una estona en ple camp o admirar, des d'una magnífica talaia, el meravellós paisatge que s'estén als seus peus.

Processó amb la imatge de la santa, al principi de la postguerra.

Aspecte exterior de l'ermita de Santa Llúcia.

Des del punt de vista arquitectònic, la capella és un edifici del romànic tardà, d'absis rodó i una sola nau, coberta amb volta apuntada. La porta és situada a la façana meridional i es troba coronada per tres arquivoltes. A la façana occidental, sols trencada per una allargada finestreta, un campanar de cadireta aporta aquell toc de gràcia que dona al romànic un aire menys adust.

Els aplecs o "ajusts", com es deia abans a la comarca, començaren a tenir importància en la centúria divuitena, i potser abans, reunint molta gent de les terres veïnes del

Rosselló, Vallespir i Garrotxa. En aquells temps, s'hi ballava el ball de "l'almorrotxa", cantiret de vidre amb molts de brocs, que el primer paborde portava a la mà, ruixant amb aigua d'olors, mentre ballava, la gent de la seva vora.

De principi del segle dinovè es conserven uns llibres de comptes dels pabordes de Santa Llúcia, que eren tres; el corresponent a l'any 1828, per exemple, anota 24 pessetes per a pagar els músics i 180 pessetes més "per vint i tres xais", aquests darrers destinats probablement a servir menjars el dia de l'aplec. Els pabordes o administradors eren nomenats per l'ajuntament, que disposava del dret de patronat, i la festa se celebrava el dia de la santa

o, a tot tardar, el segon diumenge de maig de cada any. Després es traslladà al dilluns de Pentecosta, que és la data que continua celebrant-se actualment. Al darrer terç del segle passat, amb la presència a la casa consistorial d'ajuntaments més o menys anticlericals, a vegades es produeixen enfrontaments entre les autoritats civils i les eclesiàstiques que, l'any 1884, tenen com a resultat que no se celebrés la festa. L'incident, però, fou una excepció i l'aplec no mancà més a la Jonquera fins a la darrera guerra civil.

Acabada aquesta, i després de l'adequada reposició de les imatges titulars, la festa tornà a celebrar-se com abans, si bé, donades les circumstàncies, amb un caire més local, però sempre amb les corresponents cerimònies religioses, ballades de sardanes i menjars a l'aire lliure, propis de tot aplec. Hem d'arribar als anys seixanta perquè adquireixi l'empenta definitiva de què gaudeix avui, gràcies en bona part als "Amics de Santa Llúcia". Les obres de millora, tant dels edificis (repicat de les pedres, nou altar, portada d'aigua, etc.) com dels voltants, al mateix temps que el condicionament del camí que hi mena, han contribuït a consolidar i enaltir una de les festes més entranyables dels jonquerencs.

LA MUNTANYA DE REQUESENS

36

El paratge que tradicionalment s'ha vingut denominant la muntanya de Requesens i que avui forma part del terme de la Jonquera, és territori diferent del jonquerenc pròpiament dit. Des del punt de vista geogràfic forma la capçalera del riu Anyet i apareix com una conca que recull les aigües dels massissos circumdants, des del més elevat de puig Neulós (1.249 m) fins als 250 metres de la confluència de l'Anyet amb la riera de Mirapols. Es manté encara com un ampli espai de vegetació natural, un dels més representatius de l'Albera meridional, ocupat en sa major part pel bosc.

espais de trets atlàntics, els fags. Aquests darrers, de fet, són poc freqüents en el vessant meridional, però a la muntanya de Requesens formen claps que a vegades arriben a baixar fins a 600-700 metres, com en el torrent Pregon. En tot el pis eurosiberià es troben també, dispersos, diferents grups d'arbres caducifolis, com castanyers, noguers, etc. Al cims de puig Neulós, en canvi, la freqüència i intensitat de la tramuntana, impedeix cap més tipus de vegetació que no sigui les landes i els prats acidòfils.

A diferència de les terres veïnes, establertes pels comtes de Peralada als municipis corresponents, la muntanya de Requesens restà vinculada a dits senyors fins a temps ben recents. La seva superfície és d'unes 2.000 ha, equivalent a més d'una tercera part del terme. Amb escasses terres de cultiu, l'exportació dels productes del bosc i l'aprofitament de les pastures i els aglans de les alzines i suros per a la cria de bestiar han estat des de temps immemorial els principals recursos dels seus habitants.

La població que vivia en aquesta muntanya fou sempre reduïda i ha residit en cases disperses al voltant del castell o de l'església: en total una

El predomini de les roques àcides i metamòrfiques, el clima més plujós i humit i sobretot les considerables variacions d'altitud, determinen l'escalonament de la vegetació en diferents pisos:

- el mediterrani, amb un primer estrat poblat per les suredes, i un segon, entre els 400 i els 900 metres, per l'alzinar muntanyenc.
- l'eurosiberià, on predomina al principi el bosc caducifoli de roures i, més enlaire, en els

Goigs de la Mare de Déu de Requesens.

*El castell de
Requesens,
encimbellat en una
zona plena de boscos.*

dotzena de masos i un nombre d'habitants que oscil·lava pels volts d'una vuitantena de persones. Avui dia es troba pràcticament deshabitada, excepte una família que hi viu permanentment, en l'antic veïnat, i la principal explotació és la fusta o la llenya dels seus frondosos boscos.

Des del punt de vista artístic i arqueològic ens resten dos importants monuments: l'església de Santa Maria i el castell.

L'església vella es troba formant part d'un mas, actualment abandonat. Era una església romànica, com la major part de les del terme, de

planta basilical, amb tres naus i tres absis semicirculars i de la qual es conserva encara la nau central i la lateral nord amb llurs respectius absis.

El castell de Requesens fou construït per Gaufret, comte del Rosselló; però sembla que des de mitjan segle XII, estaria ja en mans dels Rocabertí, que l'han posseït fins al principi del segle actual. L'imponent edifici que avui s'alça és resultat d'una reconstrucció verificada a la darrereria del segle passat pel comte de Peralada, Don Tomàs de Rocabertí i Dameto. Les obres començaren l'any 1893 i acabaren sis anys més tard. Malgrat l'estat lamentable en què es trobava, romanien en

peu considerables trossos de parament, especialment la muralla nord, amb una torre annexa, que encara servia d'habitatge, i tot el perímetre. La reconstrucció, dirigida pel mestre de cases Alexandre Comalat, si bé respectà l'estructura constructiva original, seguint les modes contemporànies sobre restauració de monuments, ens ha deixat una obra massa ben acabada, on la fantasia predomina potser excessivament sobre les realitats que oferien els materials conservats. El seu interior fou espoliat durant la guerra civil i el bastiment avui es troba pràcticament abandonat.

EL BARRI DELS LÍMITS

37

*El carrer principal
dels Límits o
avinguda d'Espanya.*

92

En el terme de la Jonquera existeix un barri o veïnat de característiques ben diferents dels altres, ja des dels seus orígens: és el barri del Límits.

Se situa en el vessant meridional del coll del Portús i a pocs metres de la divisòria d'aigües. Juntament amb el barri francès annex, al qual es troba unit urbanísticament -encara que no administrativament- constitueixen el nucli conegut popularment amb el nom del Portús.

El conjunt urbà representa un cas molt especial, ja que la carretera separa les dues entitats de què és format: en el tram meridional, la banda est

és espanyola i la banda oest, francesa; en canvi, en el tram septentrional ambdues bandes són territori únicament francès i el coll pròpiament dit pertany, així, a França.

Possible lloc de pas de la via Augusta, el coll del Portús, des d'aquells llunyans temps, es presenta com un final o principi d'etapa en la travessia de la cordillera pirinenca, funció que continuarà, amb més o menys fortuna, fins avui.

A l'edat mitjana sembla que perd protagonisme a favor del pas bessó de Panissars, recobrant-la a l'edat moderna, sobretot des del tractat dels Pirineus. Així i tot, no cal que ens fem gaires il·lusions, perquè el més probable és que

es reduís a tres o quatre cases i hostals; això almenys és el que descriuen els viatgers que hi passen.

Les primeres dades estadístiques segures que posseïm -el cens de 1857- anota tretze cases, nombre considerablement superior a les tres o quatre del final del segle anterior. Major precisió ens ofereix el padró municipal de 1895, que correspon als anys immediatament posteriors al trasllat de la Duana des de la Jonquera al barri fronterer, i segons el qual s'hi troben ja una vintena de domicilis, habitats per 71 persones; d'aquestes, una part és

Vista general dels Límits, els anys seixanta, amb la capella de Fàtima, a l'esquerra.

formada per gent lligada a la Duana, una altra per botiguers i una tercera per artesans. Com es pot veure, en contrast amb el que s'esdevé ara, és presenta com un petit nucli amb varietat de funcions, entre les quals, i com a fet curiós, no es coneix cap establiment dels que antany li donaven vida: els hostals o fondes.

Hem d'arribar més cap aquí, des de la meitat dels anys cinquanta, perquè els Límits, com la Jonquera, i per circumstàncies semblants, agafi una arrancada que el portarà a la situació actual. Ara més que mai, la seva vida es troba lligada a la frontera i no simplement pel paper de lloc de pas, sinó que l'especial situació gairebé a cavall de la línia de

separació entre Espanya i França, el converteix en el lloc més idoni per al petit comerç de tots aquells productes que es beneficien de diferències de preus entre els dos Estats. Per això no és d'estranyar que ara el barri espanyol es presenti quasi exclusivament com un conglomerat de botigues i amb prou feines sense espai físic per a allotjar la seva població.

El conjunt urbà s'ha eixamplat per llevant, l'únic lloc per on podia fer-ho, amb l'aparició d'un nou carrer, paral·lel a la carretera. Aquesta ampliació de la zona edificada ha fet pujar el nombre de cases primer a 40, en el cens de 1960, i més tard a 63 en el 1973; però l'eixample urbanístic, en canvi, a penes es trasllueix en l'augment dels

habitants, que en el padró municipal de 1986 sumen només 137.

Mentre els antics veïnats del terme jonquerenc -Sant Julià, Canadal, Requesens, etc.- van restant deshabitats, els Límits, per ara, es manté com un barri ple de vida i, malgrat els nombrosos i a vegades sobtats alts i baixos experimentats durant el darrer mig segle, pot considerar-se com un petit centre urbà ben consolidat. Mentre el constant anar i venir de viatgers, turistes o camioners, sembla assegurar-li una clientela que difícilment s'estrucarà, l'entrada del nostre país al Mercat Comú europeu i la consegüent anivellació dels preus pot fer trontollar la seva principal font d'ingressos.

Bibliografia

A causa de l'escassetat de monografies locals, la informació sobre la història de la Jonquera l'haurem de cercar o bé en determinats capítols d'història i geografia generals de Catalunya i de l'Empordà o en articles de periòdics i revistes més o menys especialitzades. Dintre d'aquestes últimes, de manera particular en els "Annals d'Estudis Empordanesos", s'han publicat darrerament alguns articles que poden servir de punt de partida per a un coneixement més acurat i complet de la vila jonquerenca.

A continuació, detallem els principals treballs que creiem que podran servir d'ajuda per a ampliar i completar el llibre present:

BADIA, JOAN: "L'arquitectura medieval a l'Empordà". Diputació Provincial de Girona, 1978, vol II-A
BOSCH DE LA TRINXERIA, CARLES: "Visions de l'Empordà" Col·lecció Popular Barcino, Barcelona, 1953.

BOTET I SISÓ, JOAQUIM: "Província de Gerona" (dintre la Geografia General de Catalunya) de F. Carreres Candi) Barcelona, Ed. A. Martín s.d.

BUTLLETÍ DE LA A.C.E.J. Números del 0 al 17 (des de 1979 a 1986)

CASAS I GENOVER: "Aproximació a l'estudi de la via Augusta a les comarques de Girona" en "Revista de Girona" nº 87, segon trimestre de 1979, i nº 88, tercer trimestre de 1979.

CASTELLVÍ, JORDI: "El monument romà de Panissars pot ésser el

Trofeu de Pompei?" en "Jornades per l'estudi de l'Albera", a.1986

COMPTE, ALBERT i JUAN, ENRIC: "La darrera guerra carlina a la Jonquera. El "foc" del 6 d'octubre de 1873" en "Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos" Figueres, a.1983, vol.XVI.

COMPTE, ALBERT i JUAN, ENRIC: "El repartiment dels comuns a la Jonquera a mitjans del segle XIX i el seu marc social, polític i econòmic", en Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos" Figueres a.1984, vol XVII.

COMPTE, ALBERT i JUAN, ENRIC: "La Jonquera dels inicis de la Restauració a la fi de la Primera Guerra Mundial (1875-1918)" en "Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos" Figueres a.1985, vol.XVIII.

COMPTE, ALBERT i JUAN, ENRIC: "Una visió de la Jonquera i els jonquerencs en els anys immediatament anteriors al tractat dels Pirineus (primera meitat del segle XVII)" en "Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos", Figueres, a.1986, vol.XIX.

COMPTE, ALBERT i JUAN, ENRIC: "La Jonquera en el segle XVIII: alguns aspectes del seu passat", en "Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos", Figueres a.1989, vol.XXII.

NEGRE PASTELL, PELAI: "Els primers vescomtes de Rocaberti" en "Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos", Figueres a.1968-69, vol.VII.

PELLA Y FORGAS, JOSÉ: "Historia del Ampurdán", Barcelona, 1883.

PI I SUNYER, CARLES: "La vida a la frontera durant les guerres amb França" R. Dalmau, ed. Barcelona 1966.

SOCIETAT DE SOCORS MUTUS "LA UNIÓ JONQUERENCA". 75 ANIVERSARI DE LA SEVA FUNDACIÓ" Butlletí informatiu nº 1, a.1978.

Agraïments

He d'agrair l'ajuda rebuda, tant per les informacions aportades com per les facilitats donades per a accedir a la documentació, a l'alcalde Sr. Josep Rigau i altres funcionaris de l'ajuntament, entre els quals he trobat sempre el més desinteressat suport; al secretari del Col·legi d'Agents i Comissionistes de Duana, Sr. Antoni Crespo; al rector, Mn. Eduard Vivas; al president de la A.C.E.J., Sr. Joan Budó, i també al vocal d'activitats fotogràfiques de la mateixa associació, Sr. Josep Laporta i als senyors Josep Calabuig, Luis Martín de Pozuelo, Joan Monjonell, Francesc de Quiroga, Jaume Torrent, Lluís Vila; com també a totes aquelles altres persones que han contribuït que pogués disposar de suficient material de treball. Sense llur col·laboració difícilment aquest llibre s'hauria pogut portar a terme, malgrat que la brevetat del text no ha permès d'exposar moltes de llurs valuoses informacions.

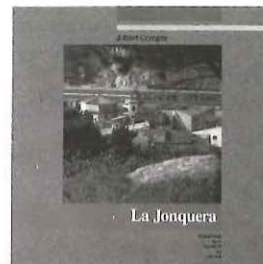

Procedència de fotografies

Les fotografies de les pàgines 1, 13, 14, 20, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 45, 47, 48, 51, 52, 54, 56, 58, 62, 63, 64, 65, 67, 70, 71, 76, 78, 80, 82, 83, 84, 88, 89, 92 i 93, han estat cedides per l'Associació Cultural i Esportiva de la Jonquera. La de la pàgina 10, per Joan Budó. Les de les pàgines 12, 15, 24, 51, 53, 68, 86 i 91, per Josep Laporta. Les de les pàgines 23, 55 i 75, per Francesc Quiroga i la de la pàgina 52 per Jordi Cabezas.

Lluís Vila ha aportat les fotos i altre material gràfic de les pàgines 49, 50, 57 i 79. Jordi Casals ha realitzat, expressament per a aquest llibre, les fotografies de les pàgines 16, 18, 29, 33, 69, 73, 81 i 87.

El dibuix de la pàgina 27 és d'Anson i el de la pàgina 37 de Maria Engràcia Mesquida; els dos són reproduccions del llibre "Els pobles de l'Alt Empordà". Finalment, de la "Revista de Girona" procedeixen les il·lustracions de les pàgines 30, 31, 61, 85 i 90.

Quaderns de la Revista de Girona

és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Monografies locals

Títols publicats

Cornellà de Terri
per *Jaume Portella*

La processó de Verges
per *Jordi Roca*

Anglès
per *Pau Lanao*

Sant Feliu de Guíxols
per *Àngel Jimènez*

Llagostera
per *Dolors Grau*

Castelló d'Empúries
per *Miquel Planas*

Tossa
per *Jaume Leonart i
Maria del Pilar Mundet*

Palamós
per *Rosa Maria Medir i
Carles Sapena*

Besalú
per *Joan López*

Les Planes d'Hostoles
per *J. Campistol, J. Canal i
M. Soler*

Propers títols

La Cellera de Ter
per *D. Pujol i Ll. Llagostera*

Cassà de la Selva
per *E. Bagué, O. Gutiérrez,
J. Carreras*

Hostalric
per *M. Duran, J. Juanhuix i
R. Reyero*

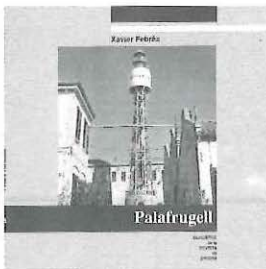
Agullana
per *Enric Tubert*

Olot
per *Jordi Canal i Morell*

**Llegendes i misteris de
Girona**
per *Carles Vivó*

Palafrugell
per *Xavier Febrés*

La Jonquera
per *Albert Compte*

Santa Coloma de Farners
per *J. Mestre i J. Cases*

Guies

Títols publicats

**Els jueus a les terres
gironines**
per *Ramon Alberch i
Narcís-Jordi Aragó*

**Rutes d'art sacre
(1939-1985)**
per *Josep Maria Marquès*

**Les havaneres,
el cant d'un mar**
per *Xavier Febrés*

Els estanys eixuts
per *Josep Matas*

El món del suró
per *S. Hernández i Bagué*

El Ter
per *J. Boadas,
J. M. Oliveras i X. Sunyer*

Trens i carrilets
per *Josep Clara*

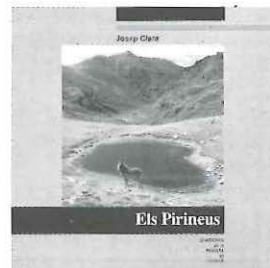
Canvistes i banquers
per *Narcís Castells*

**Màgiques, pors i
supersticions**
per *Carme Vinyoles*

Els volcans
per *Josep M. Mallarach*

Els indians
per *Rosa Maria Gil*

**Els Pirineus,
del Puigpedrós al
Puigneulós**
per *Josep Clara*

Propers títols

Pirates i corsaris
per *Núria Pujol*

Els cristians
per *Josep M. Marquès*

La farga
per *Jordi Mascarella*

A diferència de tantes altres de la nostra terra, la Jonquera és un cas especial de població íntimament relacionada amb el camí i la frontera que, durant segles, han condicionat la seva història. D'importància desigual segons les èpoques, aquesta doble funció quasi mai no ha estat més important que les activitats normals i corrents en les altres viles catalanes. Hem d'arribar als temps actuals perquè les dedicacions viària i duanera experimentin un creixement tan extraordinari que no solament han acabat marginant els restants sectors econòmics, sinó que, en aquests moments, representen l'únic mitjà de vida de la major part dels jonquerencs.

Albert Compte i Freixanet és fill de Castelló d'Empúries. Ha estat de sempre molt vinculat a les terres empordaneses, tant per la seva professió de catedràtic de Geografia i Història de l'Institut de batxillerat de Figueres com pels múltiples treballs sobre temes d'aquella comarca. Una de les obres més conegudes és la tesi doctoral "El Alto Ampurdà", publicada l'any 1964, com també nombroses monografies de les matèries que imparteix, de manera especial sobre Castelló d'Empúries i la Jonquera. Actualment, és vice-president de l'Institut d'Estudis Empordanesos.

MONOGRAFIES LOCALS

DIPUTACIÓ
de
GIRONA

Caixa de Girona